

A RENDSZERVÁLTÁS TÖRTÉNETÉT KUTATÓ INTÉZET ÉS
ARCHÍVUM FOLYÓIRATA

A RENDSZERVÁLTÓ

RÉSZ

EGÉSZ

Pártok a rendszerváltásban

Kiss Gy. Csaba: A magyar átmenet historiográfiájának néhány kérdése

Kávássy János Előd: Az MDF az angolszász sajtó híradásaiban

Fricz Tamás: Milyen Magyarországot akart az SZDSZ?

Interjú Petrasovits Annával, az MSZDP egykori elnökével

2017. március

II. évfolyam 1. szám

Tartalomjegyzék

Szerkesztői előszó	3
--------------------	---

Vezérfonal

Kiss Gy. Csaba: A magyar átmenet historiográfiájának néhány kérdése	4
---	---

Műhely

Kávássy János Előd: A szabadság egy kis köre és a párbeszéd fóruma	8
Fricz Tamás: Milyen Magyarországot akart az SZDSZ?	16
Szécsi Árpád: A KDNP (újja)alakulástörténetéről	25
Halmy Kund: Az állampárti sajtó kommunikációs stratégiája a rendszerváltás küszöbén	35

Portré

„Ez nem elit”. Petrasovits Anna a szociáldemokraták elleni támadásokról	42
---	----

Rendszerváltó és archívum

Jónás Róbert: Az informatika és az információs társadalom hatása a levéltárakra	57
---	----

Történeti szöveggyűjtemény

A FIDESZ előzményei és alapítása	61
Torgyán József halálára	71

Rendszerváltó segédletek

Kávássy János Előd: Rész-egész-töredék	72
--	----

Művészet

Nagymihály Zoltán: Egy képeslapra	90
-----------------------------------	----

Recenzió

Túl a szobron	93
---------------	----

A Rendszerváltó Archívum 2017/1. számának szerzői	97
---	----

Szerkesztői előszó

Időutazás a mába

Időutazásban van része az Olvasónak, ha – élve a modern technika adta lehetőséggel – letölti és elolvassa a *Rendszerváltó Archívum* újraindulása utáni második számát, vagy – mivel mostantól fogva ezt is megteheti – belelapoz lapunk papíralapú példányába. Ezen időutazás vége azonban szintén a mai korba repít bennünket.

A rendszerváltás korának pártföldrajzára tekintve természetesen láthatjuk a huszonhét év alatt megszűnt, feldarabolódott, végletesen meggyengült – vagy épp ellenkezőleg: átalakult, netán megerősödött, felemelkedett szervezeteket. Ránézve az akkori palettára, a mából visszatekintve nem nagyon ismerhetünk rá a látottakra – ez persze egy emberöltő elteltével nem meglepő. A múlt vitái azonban sokszor a jelen vitái is: ki mondhatná például, hogy a kezdeti MDF kapcsán Nyugaton emlegetett „populista” és „nacionalista” vádak, vagy az SZDSZ neoliberais gazdaságfilozófiájából fakadó gondolatok ne lennének napjainkban is értelmezhető, alkalmazott fogalmak?

Idejétműltnak tűnik a több írásban felidézett Francis Fukuyama-féle gondolat a kommunizmus bukásával eljövő „történelem végéről” és a liberális demokráciák világra szóló győzelméről (1989). Különösen akkor tűnik idejétműltnak, amikor az elmúlt évek során pontosan a Fukuyamára reflektáló és vele vitába szálló Huntington víziójának megvalósulása rúgta rá az ajtót az európai társadalmakra és az egész világra. (Az amerikai professzor a „történelem vége” helyett a „civilizációk összezsapását” vetítette elő 1996-ban megjelent kötetében.) A civilizációs törésvonalak mellett persze – szemben a divatos, nemzeteken túli világot hirdető nézetekkel – a „nemzet” mint fogalom értelmezése és a nemzettudat kérdése éppúgy jelen maradt, mint ahogy 1990-ben, a nyíltan elkezdődő viták során is meghatározó volt.

Egyoldalú és visszafordíthatatlannak látszó változást csak a technika fejlődése mutat – ahogy ezt a levéltárak előtt álló új kihívások kapcsán kollégánk elemzi is. Ezzel szemben az emberi történelemnek, ahogy látható és előre jelezhető vége, úgy előre kijelölt medre és meghatározott célja sincsen. Pártok és ideológiák jönnek-mennek, azonban a minket megelőző korok figyelmeztetései, mint ahogy tanulságai is velünk maradnak.

Budapest, 2017. február 27.

Kiss Gy. Csaba

A magyar átmenet historiográfiájának néhány kérdése

Több mint negyedszázad múlt el a kommunista diktatúra fölszámolása, a demokratikus átmenet kezdete óta. Úgy tetszik, a politikai elemzők és történészek sok esetben máig sem bírázták meg a jelenség magyarázatával. Ahogy a „nagy elbeszélések” korának vége lett, a történelem egyenes vonalú előrehaladásának a képzete is megkérdőjeleződött. Így már korántsem egyértelmű, hogy mit gondoljunk, amikor a célelvűnek tekintett szocialista fejlődésvízió végpontja semmibe foszlott. Visszafelé fordult volna a történelem, vagy a liberális demokrácia felé vezet minden út, és így eljutottunk a történelem végéhez, ahogy Fukuyama hirdette? Valójában magának a kommunista diktatúrának a jellegével máig sem került tisztába az európai gondolkodás. A nyugati emlékezetben a zéró pontot a második világháború és a *Holocaust* jelenti, a '70-es és '80-as évektől ez vált az identitás szegletkövévé, bizonyos fokig zárójelbe téve a Kelet-Közép-Európa tudatát legalább annyira meghatározó másik totalitarizmust. A kommunista diktatúra hosszú évtizedeken keresztül nemcsak egy politikai és gazdasági rendszert jelentett, hanem egy sajátos mentalitást is. Ez a kontextus természetesen meghatározta a magyar átmenet külföldi értékelését. Az elmúlt

két és fél évtizedben számottevő szakirodalom született a magyarországi demokratikus átmenetről, magyarul és más nyelveken. Tüzetes áttekintésük legalább monográfiát kívánna. A huszadik évfordulóra készült is egy kisebb összefoglalás erről az anyagról magyar nyelven¹. Értékes munka, a szerző az ún. világrendszer-elmélet keretében, a globalizáció összefüggésrendjében szemléli tárgyát: a közép-európai demokratikus átalakulást, mint térségünk fölzárkózásának újabb kísérletét a fejlett nyugati világhoz. Ugyanakkor e munka hiányossága, hogy nem szól a totalitarizmus magyarországi változatának a sajátosságairól, nem foglalkozik a nemzeti függetlenség kérdésével.

Rövid vázlatunkban a magyar átmenet történetírásának csupán néhány kiragadott kérdésről kívánjuk szemügyre venni. Az egyik maga a nálunk használt terminus: a „rendszerváltás” sajátos szemantikája, a másik a kádárizmus különös jelensége, a harmadik az ellenzék születése, továbbá az átmenet civil társadalmi és kulturális előkészítése, a negyedik pedig a formálódó politikai pártok jellegével kapcsolatos.

A magyar közbeszéd és szakirodalom „rendszerváltásról” beszél. Már-már hungarikumnak számít ez a terminus. Azt sugallja ugyanis ez a kifejezés, hogy gyors fordulatról van szó, valamint hogy forradalomként ment végbe a változás. Ez pedig nem felel meg a valóságnak, még ha az átalakulás gyökeres változást jelentett is. Nem véletlenül adta a lengyel Aleksander Gubrynowicz a magyarországi változásról írott értekezésének azt az alcímet: *Puha*

1 Ripp Zoltán: *Eltékozolt esélyek? A rendszerváltás értelme és értelmezései*. Budapest, Napvilág, 2009.

*diktatúrából elhúzódó rendszerváltás*². Legalább két évig tartott a már nem, de még nem átmeneti állapot: működhetek már retorzió nélkül az ellenzéki szervezetek, 1988 nyarától szabadabb lett a véleménynyilvánítás, nem volt számottevő társadalmi nyugtalanság. A „rendszerváltás” terminus rögzülését az segítette, hogy Magyarországon a tömegtájékoztatásban és a politikában hosszú ideig erős volt a posztkommunista befolyás. E szót használva ugyan-

fejezés elkerüli a kommunista korszak néven nevezését is.

A kádárizmus, melynek második szakaszát a nyugati sajtó előszeretettel emlegette „gulyáskommunizmusként”, nemcsak a magyar történelemnek, hanem a kommunista diktatúrák múltjának is sajátos fejezete. Ismert tény, hogy az 1956-os forradalom után a kommunista restauráció négy-öt évig brutális terrort alkalmazott. A mezőgazdaság kollektivi-

A Jurta Színházba tartó tömeg 1988-ban. A színház vezetése minden ellenzéki erő rendelkezésére bocsátotta a helyszínt. Fotó: FORTEPAN / Philipp Tibor adományozó (Képszám: 60453)

is nem kellett totalitarizmust, kommunista diktatúrát említeni, sem azt, ami vele járt: az ország évtizedeken át tartó szovjet megszállását. Ebben a szóban nem lehetett minőségi különbséget érezni a két rendszer között, és ez a ki-

zálását 1958 és 1961 között kegyetlen módszerekkel hajtották végre (a magyar lakosság többsége ekkor falun lakott). Ez volt nálunk a XX. század legnagyobb társadalomtörténeti változása. Az egyházakkal kapcsolatban 1961-ben került sor az utolsó letartóztatási hullámra. 1962-63-tól enyhülés következett, majd az életszínvonal lassú és fokozatos növekedése. Kádár hatalomra kerülésétől kezdve a fogyasztást tartotta rendszere egyetlen legitimációs eszközének. A durva repressziók időszaka után közel két évtizedes stabilizáció következett. Azokkal a kutatókkal azonban semmiképp nem lehet egyetérteni, akik az 1963 és

2 Adam Burakowski – Aleksander Gubrynowicz – Pawel Ukielski: 1989 – *jesień narodów*. Warszawa, Wydawnictwo Trio, 2009. (Magyarul megjelent: Burakowski, Adam – Gubrynowicz, Aleksander – Ukielski, Pawel: 1989 – *A kommunista diktatúra végnapjai Közép- és Kelet Európában*. Budapest, Rézsong, 2014.)

1989 közötti korszakot már nem totalitáriusnak, hanem autoriternek tartják. Ha sokat is puhult a diktatúra, szó sem volt képvisleti demokráciáról, szólás- és gyülekezési szabadságról. Meghatározó maradt továbbra is az erőszakszervezetek szerepe, és végső instanciaképpen ott volt az országban állomásozó Vörös Hadsereg. A magyar társadalom nagy többsége beletörődött a helyzetbe. Ezt a passzivitást nagymértékben elősegítette a tömegtájékoztatás, amely egyes eszközökkel és hozzáértő személyekkel (nem egy közülük a politikai rendőrség elitjéből érkezett) végezte a tudatmódosítás munkáját, és színvonalasan terjesztette az erkölcsi relativizmust. Megválaszolatlan kérdés, milyen mértékben fogadta el a magyar társadalom a „szocialistának” nevezett, kispolgári mentális vonásokkal bíró rendszert. Ahol nem kellett „hívó kommunistának” lenni, csak közömbösnek.

Az értelmiség egy része erkölcsi válságként élte meg ezeket az évtizedeket – erről számos értékes tanúságtételt készítettek a cenzúra falait kerülgető írók. A hivatalos ideológia – és politikai rendőrség – számára a legveszélyesebbnek a magyar nacionalizmus számított. A szovjet szuronyok támogatásával hatalomra jutott Kádár-rezsimnek 1956 miatt ez volt a fő aggodalma. Innen fakad a hivatalos magyar internacionalizmus, amely tartott a nemzeti hagyományoktól, és a történelmi örökséget próbálta megtagadni. Amikor a fiatal nemzedék első ízben 1972-ben spontán tüntetést tartott március 15-én Budapesten, a rendőrség kemény eszközökkel bánt el velük. A kispolgári fogyasztási kultúra sikeresen közömbösítette az ország lakóit. A Vatikánnal 1964-ben kötött megegyezés lehetővé tette, hogy a katolikus hierarchián keresztül ellenőrizze az egyházat. A protestáns egyházak esetében is a kollaboráns vezetők felügyelték a vallásos embereket. A XX. század magyar történetét tárgyaló monográfiájában Romsics Ignác³ a Kádár-kort rózsaszín fényben

mutatta be, alig méltatva figyelemre a magyar társadalom mentális helyzetének súlyos romlását (demográfia, alkoholizmus, öngyilkosságok száma, a férfi lakosság mortalitási mutatói stb.) ebben az időszakban.

Valójában a '70-es és '80-as évek fordulója jelenti a kádárizmus válságának kezdetét. Ekkorra merültek ki a rendszer pénzügyi tartalékai, ettől kezdve a gulyáskommunizmust csak külföldi kölcsönökkel lehetett fönntartani. A '70-es évek közepétől a kulturális és tudományos élet egyes területein kialakult némi pluralizmus, szélesebb lett a hatalom által „tűrt” különbözőzés. Korlátozott mértékben – és felügyelt keretek között – létrejöttek civiltársadalminak tekinthető jelenségek. Nagyobb volt a kulturális életben a szabadságfok, mint az akkori Csehszlovákiában vagy NDK-ban, de kisebb, mint Lengyelországban. Gazdagon kibontakozott ez a fajta tevékenység (honismereti és egyetemista klubok) a '80-as években. Egyes irodalmi folyóiratok bizonyos tekintetben „köztes nyilvánosságot” teremtettek, ami tágabb volt, mint a tömegtájékoztatás 90%-ában, de kevesebb, mint a Magyarországon 1985-ig kis példányszámú szamizdatban. A Magyar Írószövetség az 1981-es és 1986-os közgyűlésen jelentős autonómiát vívott ki magának. El lehet mondani, hogy a későbbi politikai pluralizmus csírái eleinte a kulturális pluralizmusban érlelődtek. A szakirodalom többsége nem tárgyalja ezt a jelenséget súlyának megfelelően, pedig csak így lehet megérteni a magyarországi „disszidensek” viszonylag csekély számát. A '80-as évek végén színre lépő ellenzéki szervezetek meghatározó szereplői nem kis részben e civiltársadalmi jellegű mozgalmakból léptek elő: a széleskörű klubmozgalmakból, a szabadabb szellemű kutatóintézetekből, a honismereti és környezetvédő egyesületekből, az irodalmi életből. Tarka mozaikot alkottak, nemcsak Budapesten, hanem a vidéki városokban és kisebb településeken is.

Rendkívül tanulságos, hogy eredetileg a politikai rendőrségtől és a pártközponttól

3 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris, 1999.

származó kategóriák gyökeresedtek meg az ellenzéki csoportok megnevezésére az elemzésekben és összegző feldolgozásokban. Így írtak ott ún. polgári radikális, illetőleg nacionalista ellenzéki-ellenséges csoportokról. Ebből született azután a magyar ellenzék két fő csoportra osztása: „liberális-urbánusra” és „népi-nemzetire”, mintha kizárólag ez a kettőség határozta volna meg 1990 két jelentős ellenzéki pártját, az MDF-et és az SZDSZ-t. A dichotóm séma a 19. századi orosz kultúra „zapadnyikjaira” és „szlavofiljaira” emlékeztet, a különbség és szembenállás ismert sztereotípiáival. Ez azonban nem felel

meg a magyarországi valóságnak, nem beszélve arról, hogy nálunk – nem úgy, mint az oroszoknál – a nemzeti függetlenség volt az egyik fő kérdés. Az ellenzéki törekvéseknek jóval több árnyalata létezett, a kettős tagolást nem lehet visszavetíteni a ’80-as évek közepére. A különböző csoportokhoz tartozó ellenzékiek kapcsolatban voltak egymással, gyakori volt a körök között az átjárás. Egyszerűsítő sémákat terjeszt a szakirodalom jelentős része, gyakran nem egyértelmű fogalmakkal. Nehéz utánajárni például, milyen kritériumok alapján számítottak valakit az ún. demokratikus ellenzékhez, vagy nem könnyen érthető az sem, mit jelent a „népi tábor” terminus.

Az 1988–89-es pártalapítások (illetve újraalapítások) magyarországi dzsungelében nem könnyű eligazodni. Viszonylag ritka az alapos föltárás, a több szempont alapján történő elemzés, hiszen figyelembe kellene venni egy-egy szervezet politikai célkitűzéseit, ideológiai hátterét, radikalizmusát, társadalmi bázisát, szervezeti hálózatának jellegét. Általában véve igaz, hogy közös volt bennünk a demokratikus átalakulás célja, és első megnyilvánulásaikban fontos hangsúllyal szerepeltek a baloldali értékek. Általános jellegű kérdés,

hogy a nyugat-európai „pártföldrajz” kategóriái mennyire tekinthetők alkalmasnak arra, hogy térképére helyezzük a totális diktatúra fölbomlása idején a demokrácia értékei alapján szerveződő közép-európai politikai mozgalmakat. A feldolgozásokban viszonylag ritka a komplex elemzés, sok szerző hajlamos

„Eredetileg a politikai rendőrségtől és a pártközponttól származó kategóriák gyökeresedtek meg az ellenzéki csoportok megnevezésére ... Így írtak ott ún. polgári radikális, illetőleg nacionalista ellenzéki-ellenséges csoportokról. Ebből született azután a magyar ellenzék két fő csoportra osztása: „liberális-urbánusra” és „népi-nemzetire”, mintha kizárólag ez a kettőség határozta volna meg 1990 két jelentős ellenzéki pártját, az MDF-et és az SZDSZ-t.”

a korabeli publicisztikai sémák szerint véleményt mondani, nem beszélve arról, hogy nemegyszer a konkurens szervezetnek a megállapításaival jellemez egy-egy mozgalmat az elemző.

Ami pedig a forrásokat illeti, nagy nehézséget jelent az 1989 előtti időszak bemutatása. Nem egyenletes a forráscsoport, a félig vagy egészen konspiratív körülmények között szerveződő mozgalmaknak gyér a saját írásos anyaga, a nyilvános sajtó nem foglalkozhatott tevékenységükkel, a kutatók így részben az állambiztonsági jelentésekre, részben a nyugati médiavisszhangra vannak utalva. Az egykori résztvevők visszaemlékezéseinek összegyűjtésében is egyelőre sok a hiány. Számos fontos esemény, jelenség föltárásával adós a magyar jelenkor-történet. Mindmáig nem történt meg Magyarországon az állambiztonság szerepének bemutatása, és csupán részben lehet ismerni, kik voltak az ügynöki hálózat tagjai.

Alapos összehasonlító vizsgálat hiányában is nyugodtan állíthatjuk, a közelmúlt kutatásában számottevőek a hiányok, például a lengyelországi kutatásoknál jóval szerényebbek az eredmények.

Kávássy János Előd

A szabadság egy kis köre és a párbeszéd fóruma

A Magyar Demokrata Fórum az angolszász sajtó 1987-es híradásaiban

Bibó István *A magyar társadalomfejlődés és az 1945. évi változás értelme* című, 1947-es írásában használja a címben szereplő fogalmat: „A társadalomfejlődésnek ez a szabadság kis köreire felépített és a szabadság felé haladó jellege a középkorban és újkorban nyugatról keletre haladva csökken. [...] Ausztria, Csehszág, Magyarország, Lengyelország egyaránt mutatnak társadalomfejlődésükben nyugatias és kevésbé nyugatias vonásokat. [...] Végül is a kelet felé való átmeneti területen némi ingadozás után Ausztria és Csehszág egészben a nyugati, Magyarország, Lengyelország és Poroszország egészben a keleti társadalomfejlődés útjára léptek.” A most következő írás egy nagyobb terjedelmű, megjelenés előtt álló, a Magyar Demokrata Fórum formálódását 1987 és 1990 között, az angolszász sajtó híradásaiban vizsgáló tanulmány egyik fejezete.

„A Magyar Demokrata Fórum az ország legnagyobb politikai csoportosulása új politikát és lehetőségeket követelve nyitotta meg alapító kongresszusát. A két napos kongresszuson a 13 000 tagot képviselő 750 küldött fogja megválasztani a vezetőket és megvitatni a pártalkotmány-tervezetet, melyben olyan célok kerülnek megfogalmazásra, mint a szovjet csapatok kivonása, a sztálinizmus emlékeitől való megszabadulás. »A nemzet új politikát, új jogokat, új intézményeket és új lehetőségeket követel« – szölt a megjelentekhez a társalapító Bíró Zoltán, akit múlt év áprilisában zártak ki a kommunista pártból. A Fórum, melyet 1987-ben alapítottak, az

első politikai szervezet, mely a Magyarországon jelenleg zajló liberalizáció során létrejött. Múlt hónapban a kommunista párt beleegyezett azon többpártrendszer visszaállításába, melyet 40 éve épp maga nyomott el.” Az 1989. március 12-i híradás az amerikai *Los Angeles Times*-ből származik,¹ s az 1987. szeptember 27-én, Lakiteleken megalakult ellenzéki (ön)szerveződés történetének egyik kulcsmomentumát rögzíti a *de facto* politikai erővé emelkedés folyamatában – mely előfeltétele volt az MDF 1990. tavaszi választási győzelmének. Az *LA Times* cikke tipizálható példaértékkel bír, lévén alapvetően így (a kongresszussal) és ekkor (1989 tavaszán) került önállóan, saját jogán az angol nyelvű média reflektorfényébe az angolul *Hungarian Democratic Forum*-nak nevezett MDF. A Nyugat angolszász híradásaiban mindaddig legfeljebb (ha) szórványosan, *ad hoc* módon említett magyar ellenzéki csoportosulások illegális – a valóságban inkább: féllegális – alkonyzónájából végleg kilépő, ekkor 159 városi és 208 községi szervezetében mintegy 13 200 tagot számláló MDF immár az

1 The World, March 12, 1989. http://articles.latimes.com/1989-03-12/news/mn-866_1_communist-party (Utolsó letöltés: 2017.01.12.)

angol nyelven írt világsajtóban is „létezővé”, plasztikusan megfogható és bemutatható politikai szereplővé vált. Az alább következőkben azt igyekszem be- és megmutatni, hogy 1987-ben, a lakiteleki találkozó évében milyen belpolitikai erőterben s milyen regionális, illetve globális változások előterében létez(het)ett, működött/működhetett, illetve, hogyan jelent/jelenítődött meg a Magyar Demokrata Fórum.

Az MDF-fel a magyar demokratikus ellenzék részeként foglalkozó angolszász híradások elemző és összevető szemelvényezése előtt érdemes kitérnünk annak fókuszára – pontosabban annak 1988-at megelőző hiányára. Az, hogy a magyar ellenzéki csoportok pártosodásuk előtt csekély, vagy épp semmilyen figyelmet és publicitást nem kaptak, számos okkal magyarázható. Először is, adott a tény, fogódzóként (és önkényes határpontként) itt újfent az 1987. szeptemberi lakiteleki találkozóra utalva, hogy azt megelőzően a személyes kapcsolatok/kapcsolódások miatt az ellenzéki csoportosulások részben szellemi, részben baráti közösségek átfedéseiben léteztek és működtek. Ezért az eltérő habitusok, ethoszok, egyéni és közösségi fejlődéstörténetek, koncepciók (és prekonceptciók) még nem jelentettek éles (a későbbiekben evidensen kölcsönösen kizárólagossá váló) politikai választóvonalat e heterogén, ám sok helyen és különböző szálakkal kapcsoló közösség tagjai között – így a kívülről való identifikáció önmagában is problémát jelentett. Másodszor, a magukat a szovjet kommunizmussal és az MSZMP-vel – szimbolikusan Kádárral – szemben meghatározó alakulatok kevés közismertséggel bír(hat)tak: nem jelentettek a lengyel Szolidaritáshoz hasonló, populáris alternatív tömegszervezetet, elszórt, jelképes tiltakozásaik, akcióik és demonstratív állásfoglalásaik még Magyarországon belül is csak kevesekhez, alapvetően a velük rokonszenvező értelmiségi elithez jutottak el (a jól ellenőrzött és irányított média miatt inkább: juthattak el). Harmadszor, saját szűkebb kutatási területem anyagaira hivatkozva, a magyar ellenzéki csoportosulások – ha nem számítjuk ide esetleges, még feltáratlan, s ma még legvalószínűbben „kutathatatlan” kapcsolatukat a nyu-

gati hírszerző ügynökségekkel – kevés és jellemzően *ad hoc* kapcsolatokkal bírtak az angolszász országok diplomataival éppúgy, mint azok Budapestre akkreditált újságíróival.² Negyedszer, Kádár János és rendszere – a „magyar modell”³ – az 1980-as évek közepére Nyugaton Jugoszlávia mellett a legnépszerűbb, legelismertebb és legelfogadottabb kommunista rendszer lett, a keleti blokk éllovasaként, először épp Lengyelországot, majd Romániát utasítva maga mögé. Így mind a főtitkár, mind pedig a személye által fémjelzett rezsim meglehetősen kiegyensúlyozott (olykor már-már kifejezetten jó) sajtóval bírt⁴ –

2 E szempontból az 1981 októberétől megjelenő *Beszélő* készítői korai kivételt jelentettek. Az amerikaiak leplezetlenül kiálltak az általuk támogatott illegális csoport mellett; 1982 júniusában Harry E. Bergold budapesti amerikai nagykövet egy 22 nevet tartalmazó listát adott át Esztergályos Ferencnek, a Külügyminisztérium V. Területi Osztályon tett látogatása alkalmával. Ezen a listán több, később az Szabad Demokraták Szövetségében politikai karriert befutó ellenzéki neve szerepelt, akik miatt az Egyesült Államok úgymond „aggódott”. Ilyen volt például Solt Ottilia (a listán tizenharcadikként) és Iványi Gábor (a lista hatodik helyén) – valamint Demszky Gábor, a listán másodikként megjelölve. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) KÜM TÜK 4-10 002294.

3 Maga Kádár János – aki szerint a szocialista táboron belül három gazdaságirányítási típus létezett: a szovjet, a jugoszláv és a magyar – minderről így beszélt az MSZMP KB-ban 1984. április 17-én: „Mindig hangsúlyoztam, hogy más szocialista országok gyakorlatát mi soha ne szóljuk le. Most mégis azt kell mondanom, hogy gazdaságirányítási rendszerünknek van bizonyos nemzetközi jelentősége.” A korra és a valós helyzetre nagyon is jellemző (s talán ugyanennyire értékmérő) adalék, hogy amerikai részről a magyar modell legkésőbb 1985 végére – nem mellékesen: ugyanekkor vetette fel Nick Salgo magyar származású budapesti amerikai nagykövet egy Kádár-Reagan csúcs lehetőségét – önálló helyi értékkel bírt, s 1986 folyamán egyre erősödött annak publikus, valamint diplomáciai/politikai tárgyalása, hogy egyes elemeit a gorbacsovi kurzus is átvehetné és adaptálhatná. A magyar modell egyediségének retorikai kiemelése ekkor szinte azonnal beépült a magyar diplomácia verbális eszköztárába, s innentől pozitív elemként való tudatos alkalmazása állandó elemé lett a magyar-amerikai kapcsolatoknak. MNL OL 288. f. 4/198-199. ő. e. MNL OL KÜM TÜK 4-13 002654/1., 4-14 0058314-14 005831/1.

4 Kádár 1986 augusztusában (nem mellékesen: közelve 1956 forradalmának és annak eltiprásának három évtizedes évfordulójához) nagyinterjút adott az amerikai *Time* magazinnak. A magyar főtitkár ekkor már két évti-

1956 tragédiájának és Kádár véres fel-emeltetésének („Butcher of Budapest”) ellenében is.⁵ Mindezek fényében már

zede nem nyilatkozott amerikai lapnak, így az interjúhoz a *Time* egyszerre négy prominensét is delegálta a magyar fővárosba. A több témát, így az ország gazdaságát, a második olajválságból (is) fakadó visszaesést, a magyar–amerikai kétoldalú kapcsolatokat, Mihail Gorbacsov fel-lépését, Kádár politikai hitvallását és Magyarország köze-lebbi jövőjét – így az esetleges utódlást – érintő kérdések és válaszok mellett érdemes a Kádár által az „ellenforra-dalomról” elmondottakból kiemelni néhány részletet: „Olyan helyzet volt, melyben úgy éreztem, határozottan kell állást foglaljak, hogy fontos szerepet tölthessek be. Voltak mások, akik megtehették volna, de nekem jutott részemül. Nem kerestem magamnak. Abban az időben Magyarország a nemzetközi érdeklődés középpontjában állt, több okból is. Az én célom az volt, hogy Magyaror-szág lekerüljön a címlapokról, és ez végül fokozatosan si-került is. Akkori cselekedeteimért széles körben elítéltek, különösképpen Nyugaton. Mindenféle kellemetlen néven emlegettek. De képesek voltunk véget vetni egy nagyon véres eseménysorozatnak, mely polgárháborúhoz vezet-hetett volna. A dolgok visszatértek a normális kerékvá-gásba, és országunkat illetően fokozatosan új, kedvezőbb megítélés nyert teret.” Kádár János mondatai nem sémá-jukban, inkább tényként érdekesek, mivel két évtizednyi elzárkózás után önként beszélt erről, a következő kérdé-sre válaszolva: „Ha az elmúlt 30 évből egyetlen eredményt kellene választania, ami miatt emlékezzenek önre, mi lenne az?” Később még azt is hozzátette: „Mindig kitar-tottam az álláspontom mellett, és mindig megfizettem a szükséges árat.” Fontos megjegyeznünk, hogy miközben élve az alkalommal Kádár már-már a Moszkva által ráru-házott szerep áldozataként állította be magát, a *Time*-ban legkevésbé véres helytartói indulása volt nyomatékos, a hangsúly immár az azóta letelt évtizedekben általa épített rendszer eredményein és a főtitkár („Magyarország poli-tikai sakk mestere”) egyéni politikusi képességein volt. An Interview with Kadar. A Communist who does it his way candidly assesses his aims and achievements. *Time*, 1986. augusztus 11.

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,962001-4,00.html> (Utolsó letöltés: 2017.01.12.)

5 Utóbbira példaként álljon itt a Kerepesi temető 21-es parcellájának ügye. A Budapesti Temetkezési Vállalat – egyébként a hatályos jogszabályoknak megfelelően – 1983 elején bejelentette, hogy a Kerepesi temetőben fel-számol tíz olyan parcellát, amelyekbe az utolsó hantolás legalább huszonöt évvel korábban történt. Ezen tíz par-cella egyike, a huszonegyes számú azonban a forradalom bizonyos áldozatainak végső nyughelye volt. A bejelentés óriási tiltakozást váltott ki az Egyesült Államok magyarja-inak körében, s arról hamarosan már az amerikai sajtó is cikkezett. 1983. áprilisban a *Washington Post*, május el-sején pedig a *New York Times* foglalkozott az üggyel. A

könnyebben megragadható, hogy 1989-ben az MDF, s a nyomában (újja)alakuló magyar politikai pártok, pontosabban azok képviselői miért jobbra a *de facto* ismeretlenségből léptek az angol nyelvű világsajtó munkatársai és azok globális olvasóközönsége elé.

A direkt módon az MDF-fel foglalkozó nyugati sajtóanyag reális értékeléséhez érdemes, érdekes és tanulságos bele-tekintenünk mindabba, ami a Magyar Népköztársaság belső életéről angolul megjelent. 1987 tavaszának elején az in-dításként idézett *LA Times Budapestén kétezren menetelnek egy ritka nyilvános tüntetésen*⁶ címmel a magyar ellenzéki-ek március 15-i megemlékezéséről és rendszerellenes tiltakozásáról tudósí-tott: „Több, mint 2000 ember vonult végig Budapest központján vasárnap, hangos ovációval fogadva a szabadság-ra, demokráciára és a nemzeti függet-lenségre vonatkozó követeléseket, az ellenzéki vélemények egyik ritka, nyílt megnyilvánulásaként. Több mint har-minc éve ez volt az első alkalom, hogy Magyarország kommunista hatóságai eltűrték egy ilyen méretű demonstráci-ót, az elsőt, melyen beszédek is elhang-zottak. A leghangosabb ünneplés akkor hallatszott, amikor az egyik ellenzéki, Gadó György⁷ felelevenítette Nagy Imre,

Post cikkírója, Jack Anderson *Egy temető eltörlése Ma-gyarországon* című cikkében így fogalmazott: „Az emlék az, mely mind közül a legjobban zavarja Kádárt, és kreml-beli mestereit. [...] Amit Kádár valójában felszámolni re-mél, az nem más, mint a szabadságharcosok emléke.” A budapesti temető ügye fokozatosan politikai üggyé lett, mely immár sok befolyásos embert is mozgósított: a *The Washington Times* 1983. június 15-i számában 18 közéleti személyiség fordult nyílt levélben Losonczy Pálhoz, a ma-gyar Elnöki Tanács elnökéhez a temető ügyében. Az alá-írók között találjuk Jimmy Carter korábbi amerikai elnököt éppúgy, mint az egyik legismertebb magyar tudóst, Ed-ward Tellert – azaz Teller Edét. MNL OL KÜM TÜK 4-148. és 4-43 003885/2.

6 2,000 in Budapest March in Rare Public Protest. *Los Angeles Times*, 1987. március 16. http://articles.latimes.com/1987-03-16/news/mn-6412_1_imre-nagy (Utolsó letöltés: 2017.01.12.)

7 Annak a hírhedt Gadó Bélának volt a fia, aki hadbíró-ként 1949–51-ben 13 halálos ítéletet hozott. Gadó György

az 1956-os forradalom magyar vezetőjének emlékét, akit kivégeztek, miután szovjet tankok zúzták szét a felkelést. A rendőrség fotózta a tüntetőket, de direkt módon nem konfrontálódott a felvonulókkal, azon nemzeti ünnepen, melyen egy másik, korábbi, az osztrák uralom ellen kitört, abortált forradalomról emlékeznek meg.”⁸ Egy, a *Reuters*nek nyilatkozó „nyugati megfigyelőt” (valószínűleg inkább egy névtelenségét őrző diplomatát) idézve az is szerepelt: „maga a tény, hogy e felvonulásra sor kerülhetett, már önmagában szokatlan, de a lényeg nem az, hogy felvonultak, hanem hogy megengedték, hogy az emberek beszédek mondjanak. [...] Ez teljesen eltér attól, ahogy korábban a dolgok mentek.”⁹ Az amerikai nyugati part legbefolyásosabb sajtóorgánumának cikkében ezen esemény kontrasztjaként az egy évvel korábbi, 1986. márciusi felvonulás szerepel, emlékeztetve, hogy azt a rendőrség még könnygázzal és gumibottal oszlatta fel. A Gadó mellett még Pákh Tibor¹⁰ beszédéből idéző, illetve Haraszi Miklóst, Philipp Tibort és Solt Ottiliát név szerint említő¹¹ cikk hangvétele jelentősen

1981–82 táján csatlakozott a Demszky Gábor-féle *AB Hírmondót* szerkesztők táborához, s innentől a demokratikus ellenzék tagja lett. 1990-ben az SZDSZ színeiben került a parlamentbe, ám a pártból 1993 márciusában kilépett (más források szerint lemondatták/kizárták), az SZDSZ országgyűlési frakciójából végül 1993 októberében kényszerült távozni.

8 2,000 in Budapest March in Rare Public Protest... i. m.

9 Uo.

10 Az ötvenes években jogi végzettséggel a Csepeli Autógyár műszaki könyvtárában dolgozó Pákh Tibor 1956. október 25-én a Parlament épülete előtti tömegben lőtt sérülést szenvedett, s bár így a forradalom napjaiban gyakorlatilag paralizált volt, 1960-ban lefoglák, és 1961-ben 15 évre ítélték. 1971-ig raboskodott, börtönbüntetése alatt több éhségsztrájkot folytatott. Innentől folyamatosan figyelték, s egyéni figyelemfelkeltő, illetve csoportos emlékező/emlékeztető akciói miatt többször őrizetbe vették, illetve megbírságotlák. Ezen időszakban került kapcsolatba és kötött barátságot Solt Ottiliával és Krassó Györggyel.

11 Az eredetileg magyar-pszichológia szakot végzett Solt Ottília szociológusként futott be karriert, miközben 1981-től a *Beszélő* egyik szerkesztője lett. 1985-ben részt vett a monori találkozón, majd 1988-ban a Szabad Kezde-

eltér a *New York Times* három nappal korábban megjelent, *A magyarok az ellenzéki vélemények korlátozása irányába mozdulnak* című cikke. „Magyarország keményebben lép fel a kommunista rendszer kicsi, de hangos kritikussai csoportjának vezetői ellen, akik »túl messzire mentek« és túlzottan »arcátlan« váltak, egy, a párt Politikai Bizottságával szoros kapcsolatban álló tisztviselő szerint.”¹² Henry Kamm, a *NY Times* tudósítója hírforrására hivatkozva arra hívja fel a figyelmet, hogy az 1986. október 23-án, 1956 harmincadik évfordulóján magyar, lengyel, csehszlovák, román és kelet-német ellenzékiek által közösen jegyzett nyilatkozat¹³ megjelenése után

ményezések Hálózatának ügyvivője lett. Az SZDSZ alapítóinak egyikeként 1990 és 1994 között a párt országgyűlési képviselője volt.

Philipp Tibor a legendás Inconnu művészcsoport tagja, egyben Krassó György rokona volt. Bár Krassóhoz hasonlóan maga is kiváló kapcsolatokat ápolt a leendő SZDSZ későbbi alapítóival, úgy látta, a későn alakult/jött, „akcionista” Magyar Október Párt minden naivitása ellenére is azt a tisztaságot képviselte, ami a profi politikába belépő SZDSZ-esekből egyre inkább hiányzott.

Krassó György 1932 októberében született Budapesten. 1951-től a Közgazdasági Egyetemen folytatta tanulmányait, de innen 1955-ben, feltehetően politikai nézetei miatt kizárták (s tanulmányait csak 1981-ben fejezte be). 1956. október 23-án részt vett a Magyar Rádió ostromában, majd október 25-én elfoglák, letartóztatták. Október 30-án szabadult, de november 15-én újra letartóztatták. 1957 szeptemberében tíz év börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban amnesztiával szabadult. Szabadulása után telefonját lehallgatták, leveleit felbontották és besúgókkal vették körül, főként miután 1982-ben „szamizdat butikot” nyitott lakásán. 1985-ben Londonban élő filozófus bátyja (aki Lukács György tanítványa volt, és szintén részt vett a forradalomban) kórházba került, de a magyar hatóságok elsősorban megtagadták Krassótól az útlevelet – amit végül a nemzetközi és hazai tiltakozás hatására kaphatott meg. Bátyja röviddel látogatása után elhunyt, de Krassó György így is Londonban maradt, ott alapítva meg a Magyar Október Sajtószolgálatot. Magyarországra csak 1989-ben tért vissza, ekkor hívva létre a Magyar Október Pártot, amely 1991-ben bekövetkezett halála után nem sokkal fel is oszlott.

12 Henry Kamm: Hungarians move to limit dissent. *New York Times*, 1987. március 13. <http://www.nytimes.com/1987/03/13/world/hungarians-move-to-limit-dissent.html> (Utolsó letöltés: 2017.01.12.)

13 1986. október 23-án magyar, lengyel, cseh, szlovák

a magyar politikai vezetés az ellenzéki megnyilvánulások fokozottabb kontrolljára törekedett. A logikájában némileg ambivalens írás – amely inkább rendszer-tipikus, semmint a korábbiakhoz képest atipikus elemeket sorol fel – szerint több ellenzéki (közülük Kamm által nevesítve: Solt Ottilia, Gadó György, Nagy Jenő¹⁴) lakását átkutatták, illetve a nyugat-német kiadók által ekkor Budapesten és Szegeden bemutatott könyvekből tizenhármát betiltottak.

Maradva a *NY Times*-nál és Henry Kamm írásainál, a Magyar Demokrata Fórum megalakulásáról, pontosabban az 1987. szeptember 27-i, *A magyarság esélyei* címmel megrendezett (visszatekintve első) lakiteleki találkozóról a vezető amerikai lap munkatársa – ha jelentős időbeni eltolódással is – az elsőként tett említést.¹⁵ A „tett említést” nem valamely szerencsétlen szóhasználat, hanem az általam leginkább leírónak talált terminus a „számolt be” szókapcsolattal szemben. Kamm majd’ egy hónappal később, 1987. október 25-én, *A budapesti vezetők támogatást keresnek* címmel, alapvetően Pozsgay Imre személyéhez kapcsolatosan, három magyar ellenzéki rendezvény egyikeként írt az utóbb sorsdöntőnek bizonyult alföldi találkozóról: „A kommunista vezetés, saját népszerűtlen, megszorításokkal járó gazdasági programja miatt aggódva, a rendszertől elhidegült értelmiséget kívánja maga mellett felsoakoztatni, szokatlanul nyílt hangnemű gyűléseket engedélyezve, sőt, az egyikre legfelsőbb vezetőinek egyikét delegálva.

és NDK-beli értelmiségiek közös nyilatkozatot tettek közre a magyar forradalom 30. évfordulóján, melyben szerepel, hogy „közös akarattal küzdünk a politikai demokráciáért, országaink függetlenségéért, a megosztott Európa békés egyesítéséért, demokratikus integrációjáért és valamennyi kisebbség jogaiért.” Varsóban ugyanekkor két alkalommal a lengyel tv híradóját kalózkodóként elnyomva a Szolidaritás jelentkezett néhány perces adással, s ezekben felolvasták az ellenzékiek jegyezte nyilatkozatot is.

14 Nagy Jenő nevéhez fűződik a szamizdatokat megjelentető AB és az ABC Kiadó, illetve az 1986 januárjában megindított *Demokrata* c. lap.

15 A Szabad Európa Rádióban Kasza László már 1987. október 10-én beszámolt a találkozóról.

„Jó találkozó volt, pozitív tartalommal», mondta Pozsgay Imre egy pénteki interjúban. »A párbeszéd fóruma volt. Még azok is, akik olyan véleménynek adtak hangot, melyekkel magam nem értek egyet, olyan gondolatokat vetettek fel, melyekkel magam is azonosulhatnék emberi alapon.«¹⁶ A cikk úgy fogalmaz: „A Pozsgayhoz közelálló körök szerint vannak, akik úgy hiszik, az [a rendszer által – K. J. E.] elidegenedett értelmiségiek, ipari és mezőgazdasági munkások, akik megszenvedik a gazdasági nehézségeket, magukban hordozzák egy, a lengyel Szolidaritáshoz hasonló [annak példája nyomán megalakuló – K. J. E.] szakszervezet potenciálját. Hogy megelőzzenek minden, a lengyelországihoz hasonló társadalmi felzúdulást a megszorítási program [1988 – K. J. E.] január elsejei életbelépésekor, fentiek [az eredetiben félreérthetően: „ezen pártvezetők” – K. J. E.] az elidegenített emberekkel való megbeszéléseket szorgalmazták. [...] Szeptember 27-én Pozsgay nyitotta meg mintegy 150, a rendszerrel szemben kritikus értelmiségi zártkörű ülését, Grósz Károly miniszterelnök, aki egyben a pártfőtitkári szék egyik lehetséges várományosa is, üzenetét és üdvözlését tolmácsolva.” Pozsgay egy pénteki magyar interjújára hivatkozva Kamm úgy fogalmaz: „A politikai jogok liberalizációja szükséges volt az emberek kezdeményezőkézségének felerősítéséhez. »Ez a legnagyobb és egyetlen erőforrásunk«, mondta Pozsgay. »Az állam által játszott túlzott szerep jelentős probléma. Olyan szerepek vállalására kényszerített, melyek meghaladják kompetenciáit.« – Pozsgay itt a parlament

16 Ezen első találkozó és tanácskozás végén a jelenlévők – öt ellenszavazat mellett – elfogadtak egy nyilatkozatot, melynek két hónapon belüli közlésére Pozsgay (kissé homályos) ígéretet tett. A *Nyilatkozat* végül egy Pozsgay-interjúhoz kötve a *Magyar Nemzet* 1987. november 14-i számában jelent meg. In: Szécsi Árpád: „A szabadság kis köreitől” a választási győzelemig – A Magyar Demokrata Fórum története a korai kezdetektől 1990. március 25-ig, Tudományos diákköri dolgozatok. ELTE JÁK 2001/2, 204–205.

<http://www.ajk.elte.hu/file/SzecsiArpad-ValasztasiGyozelem.pdf> (Utolsó letöltés: 2017.01.12.)

szerepének megerősítését, s a kormány parlamentáris elszámoltathatóságát javasolta. »A parlamenti ülészek nem túl gyakoriak és rövidek, s a parlament jogainak megerősítéséről szóló szövegek ellenére valójában csak a párt döntéseket hagyja jóvá.« A jövőt érintve Pozsgay a konkrét intézkedések vagy gyakorlati részletek nélkül „több jelöltes” választá-

Mint látható, Henry Kamm cikke Pozsgayhoz mérve, s részben rajta keresztül (is) a kádári magyar modell immár kézzelfogható gazdasági és belpolitikai anomáliáinak erőterében vizsgálta az MSZMP és az ellenzék helyzetét, viszonyát – mely utóbbihoz kapcsolatosan számolt be a „népiek” és a „demokratikus ellenzék” egy-egy rendezvényéről. A NY

Times szerzője utóbbiakkal, pontosabban a szamizdat irodalommal indítva tért át direkt módon a magyar ellenzéki tömörülésekre, kiemelve, hogy bár a szamizdat kiadványokat „alkalmanként elkobozzák, mégis a szabadság szokatlan fokát élvezik”. Kamm Pozsgay vonatkozó véleményét is idézte, mely szerint a Központi Bizottság (KB) ambiciózus fenyegetése számára „nem ismeretlen” ellenzéki írásokban ő maga „számos intellektuálisan értékes ötlettel” találkozott, de hozzátette, hogy azok nem mindig vannak tekintettel a Szovjetunió iránti „nemzetközi kötelezettségekre”. Pozsgay Imre ugyanitt azt is mondta, hogy ezen földalatti irodalmat „teljesen nyílttá lehetne tenni”, lévén: „Az országnak nincs szüksége földalatti irodalomra. Nyomtassuk és terjesszük azt teljesen nyilvánosan, az alkotmány normáival összhangban.” A népiek lakiteleki találkozására térve Kamm így írt: „A gyűlést, melyhez Pozsgay szólt, vidéki és munkás

gyökerű írók és gondolkodók hívták össze, akiket »nemzeti« néven emlegetnek. Törekvéseiket inkább nacionalistának [itt az eredetiben: *nationalistic* – K. J. E.], mint liberálisnak ítélik. Mivel nem hívták meg a rendszert kritizálók azon részét, akik magukat »demokratikus ellenzék«-nek [sic!] hívják, s akik leginkább Budapesten koncentrálódnak, né-

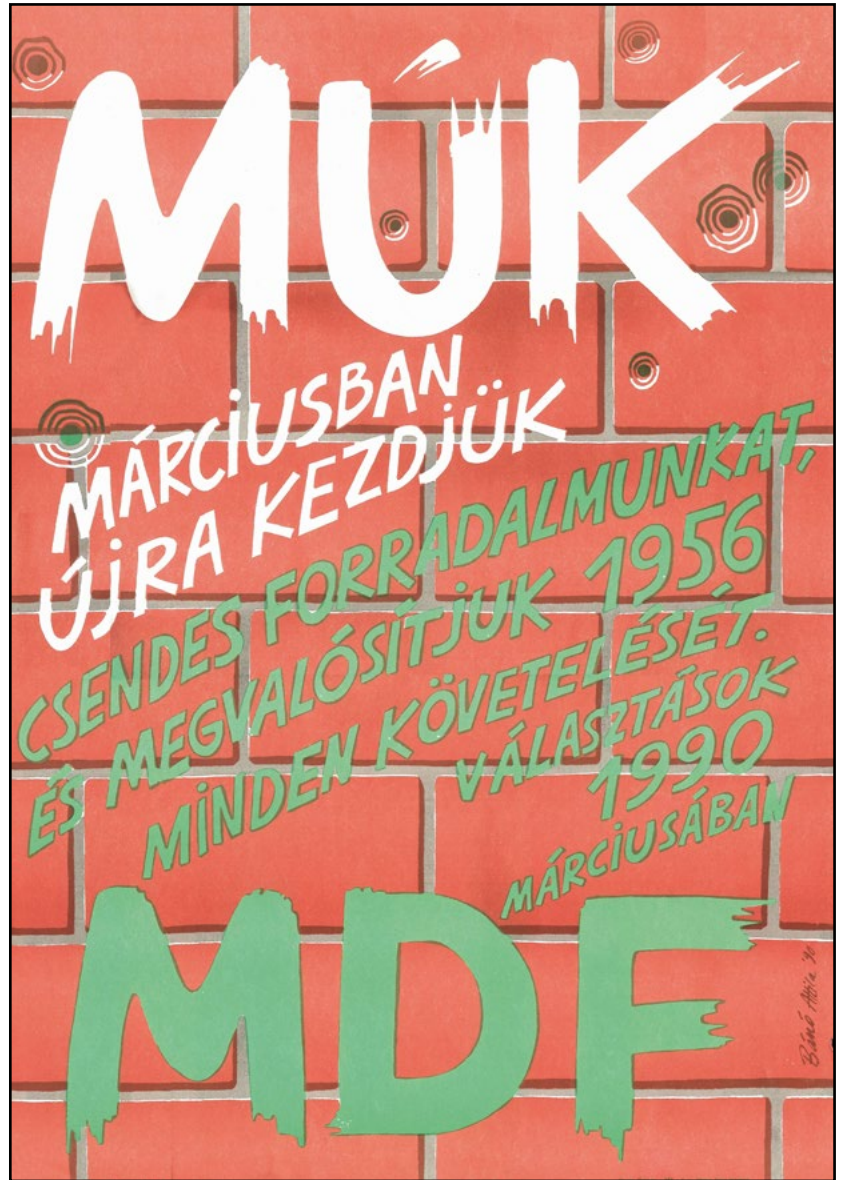
Az MDF egyik 1990-es plakátja.

Forrás: Rendszerváltó Archívum, Lakitelek.

si rendszerről beszélt, hozzátéve, hogy az egypártrendszer fenntartása ebben a jelenlegi „átmeneti időszakban” továbbra is szükséges, ugyanakkor jelezve: „... ez nem tarthat örökké. [...] Előbb vagy utóbb az ellenzék helyzetét rendezni kell.”

hány meghívott elutasította a meghívást.” A magyar politikai ellenzék megosztottságát annak 1987. őszi rendezvényein keresztül plasztikusan bemutatva így folytatta: „De a »demokratikus ellenzék« ott volt azon az október 11-i gyűlésen, melyen a demokrácia és az emberi jogok radikálisabb követelése adta meg az alaphangot. Bár zárt körben, egy dunai sétahajón került sor¹⁷ a mintegy 100 rendszerkritikus jegyezte eseményre.” Kamm az ellenzéki rendezvények sorát Vásárhelyi Miklós, Nagy Imre négy évre bebörtönzött sajtófőnöke hetvenedik születésnapjának [október 9. – K. J. E.] 100 magyar értelmiségi által való megünneplésével, s így evidensen az elbukott forradalomra és Nagy Imre mártírságára való megemlékezéssel zárta.

A Henry Kamm írásában implikált, szövegeiben angol nyelven lecsapódó magyar ellenzéki helyzetkép elemzése előtt elkerülhetetlennek érzem, hogy – már csak az MDF későbbi története miatt is – rövid szemantikai kitérőt tegyek, az eredeti angol nyelvű írásokban szereplő *populist* és *nationalist* minősítések kapcsán. Az *Oxford English Dictionary*, illetve a *Merriam-Webster* szótár mérvadó meghatározásai alapján a *populist* főnévként a brit angolban alapvetően „olyan párt tagja vagy támogatója, mely az átlagemberek érdekeit kívánja képviselni”, míg az amerikai angolban „a közemberek jogainak, bölcsességének, vagy értékrendjének híve” jelentéssel (is) bír. Ezek alapján inkább ez utóbbi, az amerikai értelmezés feleltethető meg – mozgalom szintjén – a

Az MDF egyik 1990-es plakátja.
Forrás: Rendszerváltó Archívum, Lakitelek.

„népiek”-nek. Jelzős szerkezetként a *populist writers* tovább bonyolítja az értelmezést, hiszen az átlag angolszász újságolvasó számára erről inkább a „populista író”, semmint valamely szellemi-politikai áramlat literátus képviselője ugorhat be.¹⁸ Az *Oxford Dictionary* szerint a *nationalist* „olyan személy aki egy ország függetlenségének szószólója”, vagy „egy személy, aki erős hazafias

17 A Kamm által tévesen datált esemény az Örley Kör harmadik hajó-szimpoziuma volt. A Jövőhajón 1987. október 10-én a demokratikus ellenzék vezető személyiségei fejtették ki véleményüket, köztük azok – Kis János, Tamás Gáspár Miklós, Szabó Miklós –, akiket nem hívtak meg Lakitelekre.

18 A *populist* politikai-társadalmi értelmezése az amerikai angolban könnyebb, lévén az USA-ban, ha rövid ideig, és marginális jelentőséggel is, de létezett népi párt. Az 1891–92-ben létrehozott Emberek Pártja (People’s Party), amit Népi Pártként (Populist Party vagy röviden csak Populists) is emlegettek, Colorado, Idaho, Kansas, Nevada és Észak-Dakota, illetve Észak-Karolina, Alabama és Texas elszegényedő fehér gabona- és gyapotfarmereit szólította meg – alapvetően agrárius és elitellenes programjával.

érzelmekekkel bír, különösképpen olyan, aki saját országának más országok feletti felsőbbbségében hisz”. Az amerikai *Merriam-Webster* szerint a *nationalist* „támogatója vagy híve a nacionalizmusnak”, illetve „olyan politikai csoportosulás tagja, mely független és önálló nemzetet akar”. Az amerikai angolban maga a nacionalizmus (*nationalism*) ugyanitt a következő meghatározásokkal bír: „az emberek hazájuk iránt érzett hűségének és büszkeségének érzése, gyakran azzal együtt, hogy országuk jobb és fontosabb más országoknál”, illetve; „egy embercsoport (akiket a közös nyelv, kultúra, történelem, stb. köt össze) vágya, hogy saját önálló és független államukat hozzák létre”. Az egyértelműen negatív tartalmú angol terminus a *nationalistic*, mely a *Merriam-Webster* szerint „azon hit hangoztatása és kimutatása, hogy a saját országod jobb és fontosabb más országoknál”. Mindezek alapján leszögezhetjük, hogy az angolszász orgánumban a Magyar Demokrata Fórumra gyakran és visszatérően alkalmazott *nationalist* leírás, illetve minősítés inkább a függetlenség, önállóság (adott esetben akár a szovjet kommunizmustól, s vele együtt a Varsói Szerződéstől, valamint a KGST-től való megszabadulás) gondolatának, vágyának, és a hazafiság érzésének értelmében volt használatban, egyszersmind a klasszikus politológiai fogalomrendszer koordináta-rendszerébe helyezve. Ezért nem lehet, s nem is szabad egyértelműen a sovinizmussal rokonítva negatív fogalomként fordítani

val, propagandájával. A különböző érdekképviselői szövetségek és szakszervezetek (melyek közül a legkorábbi az 1876-ban Texasban megalakult Farmerek Szövetsége volt) összeolvadásából létrejött, népi balnak számító politikai alakulat 1892-ben saját elnökjelöltet állított, James Weaver személyében (akire végül 1 milliónál többen szavaztak, de csak pár elektori szavazatot kapott), ám 1896-ban már beálltak a Demokrata Párt elnökjelöltje, William Jennings Bryan mögé, s ezzel és ekkor – legalábbis többségük – beolvadtak a demokraták közé. Innentől, ha a különböző államokban eltérő mértékben és tempóban is, de a Populist Party szervezete és tagsága hanyatlott. 1904-ben ugyan kísérlet történt újbóli összefogásukra, Thomas E. Watson elnökjelölt személye mögé felsorakozva, ám 1908-as ismételt kudarca gyakorlatilag a párt végét jelentette.

és értelmezni, lévén ez értelmezési- és értéktorzulást okoz.

Visszatérve azonban az 1987. októberi *New York Times* cikkéhez, tény, hogy abban Kamm a negatív tartalmú *nationalistic* jelzót használta az MDF-re, miközben maga is alkalmazta a nyilvánvalóan magyar eredetiből átvett „népi” és „nemzeti” terminust, a „demokratikus ellenzék” ellenpárjaként. Az adott pillanatban releváns, a későbbi, jobbra 1989-cel meginduló, direkt politikai harcokban végleg kiélesedő megkülönböztetés (mely e sorok írója számára bevallottan inkább öröklötten rákényszerített gondolati keretet/restríkcíót, semmint saját terminológiát jelent) már a rendszerváltás hajnalán jelezte, hogy a lengyel „Szolidaritás” Független Öngazgató Szakszervezet masszív tömbjével ellentétben a magyar politikai ellenzék megosztott (és megosztható): az eltérő életutak, tapasztalások, ethoszok, világnézetek és elképzelések a kezdetektől szembeállították az MDF és a későbbi SZDSZ (az 1981-től megjelenő *Beszélő*-höz köthető csoportosulás bővülő köre 1988. május 1-jén alakította meg a Szabad Kezdeményezések Hálózatát, s ez utóbbi 1988. november 13-án alakult a Szabad Demokraták Szövetségévé) vezéralakjait és tagságát. A cikkeiből kiolvashatóan a demokratikus ellenzék fókuszáltabban látó és láttató (jobban ismerő?) Kamm egyértelműen nagyobb figyelmet tanúsított Pozsgay Imre személye iránt, mint a magyar ellenzék kollázsában megjelenített népiek, vagy azok találkozója irányában. Igaz, 1987 őszén csak igen kevesen, vagy még annál is kevesebben gondolhatták, hogy Lakiteleken a magyar rendszerváltás egyik legbefolyásosabb, 1989–90-re bizonyosan legszervezettebb és legerősebb pártjának az alapjait fektették le.

Fricz Tamás

Milyen Magyarországot akart az SZDSZ?

1988-ban alakult, mint a rendszerváltás egyik meghatározó pártja, három választás (1994, 2002, 2006) után volt a szocialistákkal kormánykoalícióban hatalmon, s 2014-ben szűnt meg. Élt 26 évet – mondhatnánk. Fel kell tennünk a kérdést: vajon milyen párt volt az SZDSZ, kit képviselt valójában, s ami a legfontosabb: tevékenysége hasznára vagy kárára volt az országnak? Másfelől, milyen országot akart felépíteni?

Miután a RETÖRKI Politológiai Kutatócsoportja egy önálló kötetben, átfogóan kíván válaszolni a kérdésre, ezért ehelyütt, mintegy előzetesen, csak rövidebb választ adhatunk.

A Szabad Demokraták Szövetségében olyan értelmiségiek egyesültek 1987–1988 táján, akiknek meggyőződése volt, hogy minden „jó” a Nyugatról jön; a globalizáció elkerülhetetlen és hasznos folyamat; 1989–1990-ben a liberalizmus uralma jött el a Földön (lásd Francis Fukuyama híres-hírhedt tézisé a liberális demokráciák győzelméről és a

történelem végéről)¹, s a nemzetállamok korának egyszer s mindenkorra vége van. A szabaddemokraták szerint nem kell semmi mást tennünk, mint egy az egyben követni a nyugati, atlanti mintákat, átvenni intézményeiket, egyben elfelejteni a nemzeti hagyományokat, Trianont és a határon túli magyarságot, hiszen minden, ami Nyugatról jön, modern és nagyszerű, s minden, ami a nemzeti vagy közép-európai hagyományokból fakad, ódivatú és elavult.

Az SZDSZ egy az egyben elfogadta a globális pénzügyi vezető körök, illetve a fősodratú társadalomtudományi értelmiség és média által ekkor már javában terjesztett és alkalmazott gazdaságfilozófiát, a neoliberalizmust, mely a piac mindenhatóságát hirdette és az állam visszaszorítását követelte. Friedrich Hayek, Milton Friedman és Soros György elkötelezett híveként vallották az 1989-ben létrehozott washingtoni konszenzust (privatizáció, liberalizáció, dereguláció), s azt hangoztatták a közvélemény előtt, hogy a nyugati, globális tőkének meghatározó szerepet kell játszania a magyar gazdaság átalakításában.

A párt vezető személyiségei a rendszerváltás hajnalán járták a magyar városokat és falvakat, s mindenütt arról beszéltek a hallgatóságuknak, hogy a nemzetállamok kora lejárt, felejtsék el az ostoba és visszahúzó nemzeti identitást, helyette legyenek világpolgárok, zárkózzanak fel a Nyugathoz, Amerikához, Nyugat-Európához. Magyar Bálint, Kis János, Tamás Gáspár Miklós, Bauer Tamás, Haraszti Miklós, Pető Iván és a többiek persze nemcsak a kampánykörutakon, hanem

1 Francis Fukuyama: *A történelem vége és az utolsó ember*. Budapest, Európa, 2014.

a széles nyilvánosság előtt is terjesztették nézeteiket. Egyikük sem vette észre, hogy azt az Egyesült Államokat, amelyre oly' ájult csodálattal tekintettek, éppen az a nagyon erős nemzeti érzés, identitás tartja össze, amelyet ők tiszta szívből, zsigerből gyűlöltek Magyarország esetében. De nemcsak az Államok, hanem a nyugat-európai országok is igazi nemzetállamként váltak nagyhatalmakká az elmúlt századokban, úgy Nagy-Britannia, mint Németország, Franciaország vagy Olaszország. Ám a szabaddemokraták képtelenek voltak ennek megértésére. Számukra csak egyetlen dolog számított: a globalizáció, a liberális rend és a világpolgárság létrejötte, amelyhez Magyarországnak önként és dalolva kell csatlakoznia.

Az SZDSZ liberalizmusán belül tehát a kiindulópont az a neoliberalizmus volt, amely ugyan elsősorban a gazdaság működésére vonatkozó ideológia, de immáron sajátos világszemléletté, világlátássá vált, s igyekezett hatását univerzálissá tenni. Ebben volt segítségére a kulturális marxizmus, amely a társadalom és a kultúra gyökeres megváltoztatását segítette elő, illetve a liberális demokrácia (Fukuyama óta különösen sulykolt) politikai ideológiája, amely az állam, a nemzetállam és a demokrácia globális piac szempontjai szerinti átalakítását igyekszik a világ egészében általános normává tenni.

A kulturális marxizmus gyökerei egészen az első világháborúig, illetve a húszas évekig vezetnek vissza. A kiindulópont az, hogy a baloldali, marxista értelmiségiek és a politikusok mélységesen és többszörösen csalódtak a munkásosztályban. Először is, abban reménykedtek, hogy ha kitör a nagy háború – az első világháború –, akkor a munkások Európa-szerte fellázadnak és megbuktatják a kormányaikat, azaz szembefordulnak a nemzeti, partikuláris nézőponttal, a nemzetállammal, s helyette jó internacionalista módjára megvalósítják a kommunista világforradalmat, és egyesülnek. Ennek az ellenkezője történt, többek között a német

császár hívására a szociáldemokraták beálltak katonának, és harcoltak a német hazáért. Másfelől, a világháború után a kommunisták puccsot hajtottak végre Oroszországban, és kikiáltották a proletárdiktatúrát, abban bízva, hogy a többi ország követi őket. Felkelés tört ki Berlinben, Budapesten, Münchenben, ám a munkások többsége nem támogatta a marxista kommunistákat. Mindez óriási csalódást okozott köreikben, s arra késztette őket, hogy újragondolják a mozgalmat.

Két marxista teoretikus, az olasz Antonio Gramsci és a magyar Lukács György hasonló következtetésekre jutott: úgy vélték, a munkásság sohasem fogja felismerni a saját érdekeit, amíg meg nem szabadulnak a nyugati kultúra hagyományaitól, különös tekintettel a keresztény vallásra és egyházra, a nemzettudatra, illetve a klasszikus polgári családokra épülő létmódra. Lukács, aki kommunista körökben nagy elismerésnek örvendett, 1919-ben azt a kérdést tette fel: ki fog megmenteni minket a nyugati kultúrától? Arra az álláspontra jutott, hogy a marxista földi paradicsom létrejötte előtt a legnagyobb akadály a nyugati kultúra – ettől kell tehát megszabadulni. Ennek érdekében pedig egy olyan ideológiát kell felépíteni, amely világnézeti és érték-alapjaiban rengeti meg e több évszázados kultúrát.

Nos, ennek szellemében 1923-ban Németországban, Frankfurtban – Felix Weil kezdeményezésére és finanszírozásával – létrejött egy Társadalomkutató Intézet, amelyet a későbbiekben már Frankfurti Iskola néven emlegettek. Célja pontosan az volt, hogy a gazdasági alapú marxizmusból kulturális marxizmust hozzon létre. 1930-tól Max Horkheimer irányította az intézetet (aki a marxizmust a freudizmussal kívánta elegyíteni). Később olyan emberek dolgoztak ott, mint Theodor Adorno, Erich Fromm, Herbert Marcuse, Walter Benjamin, s a még ma is aktív Jürgen Habermas. A moszkvai bolsevik ideológusok nem fogadták el az új szellemi irányvonalat, ám ez nem befolyásolta a frankfurtiakat. Hitler és a

nácik hatalomra jutása után, a zsidóüldözések miatt a Frankfurti Iskola áttette székhelyét az Egyesült Államokba, ahol a New York-i Columbia Egyetem fogadta be őket. Ebben az időszakban a kulturális marxizmust, vagy másképpen kritikai elméletet az amerikai társadalom felé irányították, már ekkor célul tűzve ki egy hagyományokkal szakító, újfajta társadalmi létmód kialakulását. (Marcuse a kormánynak is tanácsokat adott, illetve részt vett az OSS – a CIA elődje – munkájában.)

A háború befejezése után a Frankfurti Iskola visszaköltözött Németországba, de néhány kutató, mint éppen Marcuse, az Egyesült Államokban maradt. Utóbbi a hatvanas évek diákmozgalmaiban, a beat-generáció nézeteinek alakításában is jelentős szerepet játszott. (Gondoljunk a Marx–Mao–Marcuse „szentháromság” nagy tiszteletére a beat-generáció körében. Marcuse nagy népszerűségnek örvendett az *Eros and Civilization* és *Az egydimenziós ember* című műveivel, valamint az ő nevéhez fűződik a vietnami háborúval szembeni tiltakozás egyik jelszava, a „Make Love Not War!” is. Szintén ebből az életérzésből származik a hippimozgalom.)²

Miben áll a kulturális marxizmus újítása? Abban, hogy új elnyomottakat állít a gazdasági elnyomottak, a munkás-ság helyére – rájön ugyanis arra, hogy a munkások némi jólétért és engedményekért cserébe szívesen beilleszkednek a polgári (nyugati) kultúra keretei közé, s nyárspolgárrá válnak. Ezek után tehát a kulturális és társadalmi elnyomásra kell a hangsúlyt helyezni, s meg kell jelölni a kultúra által elnyomottakat, illetve elnyomókat. Mindez a klasszikus, gazdasági marxizmus mintájára zajlik: Marxnál a dolgozók és parasztok az eleve jók, míg a burzsoázia, a tulajdonosok és munkáltatók eleve rosszak. A kulturális marxizmusban bizonyos – szexuális, etnikai, vallási stb. – kisebbségek a jók, míg a nemzetet alkotó, azt fenntartó kö-

zéposztály a rossz, maga a Gonosz. Így az „új elnyomottak” például a feminista nők (a nem-feministák persze nem azok, ők elnyomók), a feketék, a spanyolajkúak, az iszlámhoz tartozó kisebbségek, a melegek, az LMBTQI-csoportok, az ateisták stb. Ők tehát a megtestesült jók, míg a középosztálybeli, fehér férfiak, a keresztények, a hazafiak, a patrióták a gonoszok, s mint egyfajta „új burzsoázia”, súlyosan elnyomják az előbb említett kisebbségeket.

A kulturális marxisták szerint a többség kulturális elnyomása ellen fel kell lázadni, s ennek megfelelően el kell foglalni az egyetemeket, a médiát és a sajtót, a közvéleményt, a civil társadalmat, a kutatóintézeteket, minden helyet, ahol a saját nézeteket lehet terjeszteni. Ha ez a kisajátítás (miként a klasszikus marxizmusban a tőke kisajátítása) megtörténik, akkor ki kell alakítani a közvéleményben egy politikailag korrekt (*political correctness*, PC) nyelvezetet, amely minden létező, születéstől fogva vagy a hagyományokból következő különbséget – legyen az származási, nemi, etnikai, vallási – nem létezőnek tekint, s az emberek individualitására, szabad identitás-választására vezet vissza a létmódot. Minden ember egyenlő abban, hogy szabadon dönti el, milyen etnikumhoz, nemhez, valláshoz kötődik, s bármilyen, az államtól vagy a társadalomtól eredeztethető szabályozásból, hagyományból, vagy erkölcsi követelményekből származó kényszerítést bármilyen adott intézmény elfogadására alapból elutasít.

A kulturális marxizmusnak a *political correctness*-en túl három fontos eleme van:

1. A kritikai elmélet (*critical theory*), amelynek lényege minden fennálló intézmény, rend, szokás, norma és gyakorlat támadhatósága, kritizálása, ugyanis az intézmények építmények, amelyek mesterségesek és lerombolhatóak, ha az egyéni szabadságot gátolják. Erich Fromm alapozta meg például a szexuális másság iránti feltétlen tiszteletet, ugyanis abból indult ki, hogy a szexuá-

² Herbert Marcuse: *Eros and Civilisation. A Philosophical Inquiry into Freud*. Boston, Beacon Press, 1955.

lis, nemi különbségek sem mások, mint társadalmilag meghatározott és kényszerített állapotok, nem a természettől valók, s ezáltal megváltoztathatók (így jutottunk el 2016-ra a svédországi semleges végéig).

Ebből már következik, hogy a hagyományos nyugati kultúra intézményei is kritizálhatóak. Többek között kritizálható a nemzettudat, amely ebben a megközelítésben káros, más nemzeteket elnyomni akaró nacionalizmusként jelenik meg, és helyettesíthető az egyén szabadságát sokkal jobban szolgáló kozmopolitiz-

tés elé állít „mesterséges” akadályokat. Vagyis: kritizálható az állam és a társadalom minden olyan intézménye, amely évszázadok óta fennáll Nyugaton.

Az egyetlen szféra, mely mentes az egyén korlátozásától, az éppen a piac, amely az egyéni ötletekre, vállalkozásra, önmegvalósításra épít. Itt halmozódik fel az a tudás, önismeret, szakértelem és szabadság, amely egyedül képes arra, hogy egy új rend alapjává váljon.

2. A fentiekből következik a dekonstrukció elve, amely alapján nemcsak kritizál-

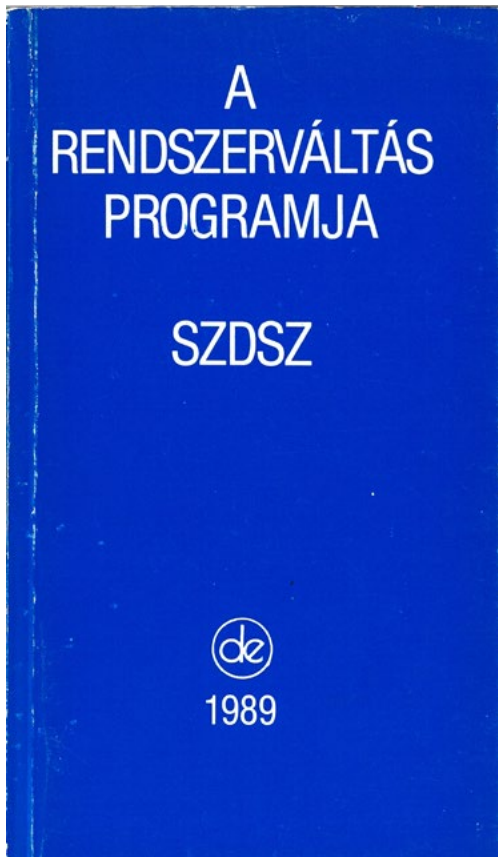

Pető Iván, Rajk László és Magyar Bálint 1990-ben egy őket ábrázoló SZDSZ plakát előtt a Mexikói úton, a Kisföldalatti végállomása mellett

Fotó: FORTEPAN / Magyar Bálint adományozó (Képszám: 55403)

mussal, világpolgársággal. Kritizálható a nemzetállam, mely béklyókba helyezi az individuumot, helyette sokkal adekvátabb az államnélküliség vagy a világkormányzás. Kritizálható a vallás (mint a társadalom intézménye), mert olyan építmény, amely hamis tudatra épít és agresszívan befolyásolja az egyént, s kritizálható a hagyományos, férfi és nő házasságára és gyerekvállalására épülő család, mert ez is csak társadalmi építmény, amely az individuális önkitaljesí-

ható, hanem lebontható és újraépíthető minden, legyen az egy szöveg, egy szó-kás, egy intézmény stb. Ebben az értelemben bármilyen, a hagyományok és a szokásjog alapján álló értelmezést meg lehet szüntetni, s új értelmezést lehet adni a dolgoknak. Ennek alapján pedig a régi rend, az állam–piac–társadalom építménye is lerombolható, és egy újjal helyettesíthető (például egy kozmopolita rend is felépíthető).

Az SZDSZ 1990-es programfüzetének első és hátsó borítója (RETÖRKI Kézírásvár)

3. Mindezek alapja és kiindulópontja a módszertani individualizmus. Ahogyan Molnár Tamás írja, a liberalizmus az egyént helyezi előtérbe az intézményekkel szemben; ebből a szempontból fontos a Karl Popperhez köthető nominalizmus is. Popper a következőképpen fogalmaz: „A társadalomelmélet feladata az, hogy körültekintően szociológiai modelleket konstruáljon és elemezzen, deskriptív vagy nominalista terminusokban, vagy másképpen szólva: individuumok terminusaiban, magatartásaikkal, elvárásaikkal, kapcsolataikkal stb. vetve számot – amiért is e posztulátum »módszertani individualizmusnak« nevezhető”.³ William Ockham, Popper és más liberális szerzők eszméiből származik a gondolat, hogy „az ember nem megismerhető, nem »érvényes«, csak akkor önmaga, amikor elkülönül a mítoszokból és hamis ideákból összegyűrt irracionális [! – F. T.] környezetéből: nyelvtől, családi befolyástól, nemzeti, vallási és egyéb determinizmusoktól. Az emberek tehát mindenütt és mindenkor azonosak; a különbségek és a konfliktusok, a csapások, a nyomó-

A szabadelvű gondolat, amely a múlt században áttelkesítette a magyar közszellemet, amely – minden ellentétükkel együtt – Széchenyi, Kossuth, Deák közös sajátja volt, szinte feledésbe merült. Pedig akkor még Magyarország Európa része volt. Trianon után érthetően hatásos jobb- és baloldali totalitárius kísértések egyre távolabb terelték Magyarországot a szabad nemzetek közösségétől. Különböző diktatúrák hosszú évtizedeinek öröksége nyomasztja hazánkat.

Amikor ezzel az örökséggel szakítunk, nem hagyományainktól szakadunk el. Ellenkezőleg. Igazi európai hagyományunkhoz térünk vissza: az európai szabadelvűséghez. Fasiszták és sztálinisták megpróbálhattak ettől eltántorítani bennünket. De most mindenki láthatja, hogy a kollektivisták és tekintélyelvű kísérlet hová vezetett: a válság újabb nemzeti katasztrófával fenyeget.

A Szabad Demokraták Szövetsége kiutat kínál a magyar nemzetnek. Ám ennek a kiútnak a feltétele erkölcsi és érzelmi reform. Az államfüggő szolgalelkűség helyett mi az önálló emberi egyéniség méltóságát képviseljük. Az alattvaló meghunyászkodó önzése helyett az önkéntes együttműködés és a szociális együttérzés erkölcsét. A parancsuralom ezópuszi titkosírása helyett a nyílt beszédet, az ésszerű okfejtést. Indulatok pöffögése helyett a kritika tagolt nyelvét. Zűrzavaros demagógia helyett a jog feszesen szigorú meghatározásait. A korrupció és a gátlástalan érvényesülés logikája helyett a testvériség szellemét, a gyöngék iránti részvétet. A bürokratikus bikkfanyelv, a hivatali packázás, az eldurvulás helyett a civilizációt, a hajlékonyságot, az udvariasságot. Dogmák helyett a tények tiszteltetését és az esendő ember méltóságát. Parancsgazdaság helyett a spontán, rögtönző, képzeletgazdag találékonyságot. Savanyú beletörődés helyett a kételkedő reményt.

rúság, a szolgaság és a kizsákmányolás okai a kollektív képzetek és szimbólumok (a Bacon-féle *idola fori*).⁴

Ebből a módszertani individualizmusból vagy nominalizmusból érthető meg, hogy a kritikai marxizmus számára miért a piac a legfontosabb szféra. Az egyén ugyanis felette van az intézményeknek, a természetnek, a társadalomnak és az államnak. Minden, amit születése után ráaggatnak, amibe belehelyezik és belekényszerítik, csak egy zubbony, amiből ki kell bújni, és utána el kell döntenie, hogy mit akar. A liberalizmus által kialakított társadalom csak egalitárius lehet, amely csereüzletekre és kompromisszumokra épül, kivéve a gazdaságot, ahol viszont a kiemelkedő tehetségek dinamizmusa és szakértelme szükséges ahhoz, hogy létrejöjjön a társadalmi di-

3 Karl Popper: *A historicizmus nyomorúsága*. Budapest, Akadémiai, 1989. 144.

4 Molnár Tamás: *Liberális hegemonia*. Budapest, Kairosz, 2001. 63.

namizmus, a fejlődés, a modernitás.⁵ A piac, s főleg a globális piac az, amelyben megtalálható a kellő individualitás, tudás és szabadság: itt nincsenek előítéletek, irracionalitás, érzelmek, csak egyéni érdek van, amit mindenki felismer és képvisel.

A fentiekből talán már világos, hogy ezen a ponton, a piac piedesztálra emelésében találkozunk össze a legerősebben a neoliberális eszme és a kritikai marxizmus – mind a két tábor hívei, képviselői hamar felismerték a két irányzat rokonságát, egymáshoz illőségét. Nyugodtan mondhatjuk, hogy a neoliberalizmus társadalmi és kulturális oldala a kritikai marxizmus vagy kritikai elmélet, míg az utóbbi gazdasági kivetülése a neoliberális gazdaságfilozófia. Együtt és egymást segítve, erősítve képviselik és inspirálják a globális piacnak és elitokráciának az uralmát nemzetállam és társadalom felett.

Gondoljunk bele abba, hogy a *mainstream* médiában és sajtóban megszólaló neoliberális szerzők és közéleti szereplők, ha éppen gazdasági és pénzügyi problémák merülnek fel, mindig és szinte ösztönösen az úgynevezett „befektetők”, a „piac”, a „cégek”, a „részvénytársaságok”, a „brókerek” (ugye ismerősek ezek a szavak?) érdekeire hivatkoznak, s mindig azt figyelik árgus szemekkel, hogy mit mondanak, mit javasolnak, mit cselekednek, mit lépnek ők a kiélezett helyzetekben – de bármikor máskor is. A kozmopolita elit és a kozmopolita „beosztottak” számára ők az elsődleges hivatkozási pontok, központi erők, miközben elvétele sem jut eszükbe a társadalmi többség szempontjait és problémáit figyelembe venni.

A másik nagy szféra az állam, amelynek a nyugati világban természetes működési formája, politikai berendezkedése a demokrácia. Ezen a téren a neoliberális világszemlélet segítőtársa a liberális demokrácia politikai elmélete és ideológiája.

A liberális demokrácia eszméje klasszikus értelemben a két elv, a liberalizmus és a demokrácia szükséges és fontos egyensúlyát jelentette. A demokrácia a többségi döntésre, mint a népakarat és népszuverenitás megtestesítésére vonatkozott, a liberalizmus pedig az egyén és a kisebbség jogait volt hivatott védeni a többségi – ha tetszik állami – önkénnyel szemben. Többség és kisebbség, állam és egyén viszonyának kiegyensúlyozottságát e két, egymással egyenrangú elv érvényesülése garantálta. S bár a hetvenes évektől kezdve Nyugaton a politika területén is megjelentek a liberalizmust a demokráciával, mint a többség önkényével szemben előtérbe állító kezdeményezések, mégis a közép- és kelet-európai rendszerváltásokig, a Szovjetunió összeomlásáig nagyjából fennmaradt a két elv és gyakorlat egyensúlya.

Európa egységesülésével a Nyugat, pontosabban a nyugati értékrend globalizálódásával párhuzamosan azonban megváltoztak a hangsúlyok. A globális elit, támaszkodva a neoliberális gazdaságfilozófia és a totális individualizmust, a kisebbségek jogait hirdető kulturális marxizmus gazdasági és társadalmi „sikereire”, elérkezettnek látta az időt a politikai viszonyok átalakítására is. A cél azóta nem más, mint a globális piac uralmának kiterjesztése a nemzetállamra, amely a saját területén belül még mindig kellő jogi és kényszerítő erővel rendelkezett ahhoz, hogy szembemenjen a globális piaci szereplők akaratával. Ráadásul az állam döntéseinek megalapozottságát, erejét a választásokon megszerzett, társadalmi – többségi – támogatottság adta, ez tette minden egyes, nemzetgazdaságot és nemzeti kultúrát védő lépését legitimé. Ha tehát a globális elit a nemzetállamot akarja „varázstalanítani” (hosszabb távon megszüntetni), akkor ahhoz a nemzetállam keretei között működő demokrácia intézményét is meg kell támadnia.

Milyen módon lehet ezt elérni? Úgy, hogy ha a liberalizmus és a demokrácia kényes egyensúlyára épülő rendszerét megbontom (kritizálok és dekonstruálom).

5 Uo. 65.

lom), s azt kezdem hirdetni, hogy a két elv egyensúlya felborult, s a demokrácia, másképpen a többség önkénye (autokrácia, fél-diktatúra stb.) jött létre. Különösen fontos ezzel összefüggésben, hogy

Petri György, Eörsi István, Solt Ottilia és Kőszeg Ferenc egy Jurta Színházban tartott gyűlésen 1988-ban
Fotó: FORTEPAN / Philipp Tibor adományozó (Képszám: 60448)

a globális liberális elit és annak kiszolgálói (politikuskok, pártok, kormányok, médiumok, álcivil szervezetek, nemzetközi szervezetek, Európai Unió elitje stb.) azokat az országokat támadják és kritizálják, amelyek szívósan védik nemzetállami szuverenitásukat és ragaszkodnak saját demokratikus játékszabályaikhoz (miként ezt Európában leginkább a közép-európai országok, s különösen Magyarország teszi).

Az érintett országok kritizálói ilyenkor több „húron” játszanak. Egyrészt azt hangoztatják, hogy a többség által választott kormány, visszaélve a hatalmával, elnyomja a kisebbség és az egyének hangját, nem ad nekik lehetőséget ellenvéleményük kifejtésére és képviseletére, tehát az országban véleménydiktatúra áll fenn. Másrészt eluralkodik a populizmus (jelen korunk egyik neoliberális kulcsszava), ami annyit jelent, hogy egyes kormányok az emberek, a választók többségi véleményének az „uszályába” kerülnek,

és meggondolatlanul, szakmaiatlanul és amatőr, primitív módon követik a népi elvárásokat, s ez végső soron gazdasági csődbe juttatja az országot (hiányzik a piac szakértelme!). Harmadrészt túl sok népszavazást tartanak, s ezzel ismét csak a meggondolatlan tömeg-véleményeknek adnak teret a szakértelemmel szemben (az Európai Bizottság a 2016 őszén, Magyarországon a migránsok befogadásáról, a kötelező kvótákról szóló népszavazás kapcsán már-már csalásról, visszaélésről beszélt!). Mindezt mintegy betetőzve, a kritika arról is szól, hogy egyes országokban a választások is manipuláltak, a kisebbség hangja elfojtott, s olyan populisták erőt juttatnak hatalomra az emberek, akiknek fogalmuk sincs a globális piacgazdaság követelményrendszeréről. (Papademosz és Monti delegálása a görög és az olasz kormány élére már akár a globális elit demokratikus választásokat helyettesítő, egyfajta alternatív politikai modelljeként is értelmezhető...)

A globális elit állammal és demokráciával szembeni kritikája a liberalizmus védelmében azonban megtévesztő, sőt szemfényvesztőnek is nevezhető. Azzal ugyanis, hogy kritizál és megkérdőjelez választásokat, népszavazásokat, illetve a kisebbségek szempontjainak fontosságára hívja fel a figyelmet, valójában nem tesz mást, mint eltorzítja a liberalizmus valahai balansz-szerepét, s a kisebbségeknek és egyéneknek követel többlet-jogokat a többséggel szemben. Ez látenszen már a legitim módon megválasztott kormányok elleni támadás, amely így közvetten a nemzetállamot próbálja szuverenitásában megingatni (dekonstruálni).

E kritikai érvelés lényegében azt állítja, hogy a demokrácia többségi elvének érvényesítése a kisebbségek rovására önkényhez, egyeduralomhoz vezet. Ebben az összefüggésben jön elő az a kritika, hogy az érintett országok már nem liberális, hanem illiberális demokráciák, rosszabb esetben autokráciák vagy diktatúrák (ezt a kritikát az utóbbi években Magyarország és Lengyelország számtalanszor megkapta). Ha jobban belegondolunk, akkor észrevehetjük, hogy ez a

felfogás a demokratikus elvet gyakorlatilag a populizmussal azonosítja, s a demokráciát a liberalizmussal helyettesíti. Szavakban ugyan a demokráciát akarja megmenteni, de valójában a demokrácia helyébe állítja a liberalizmust, és a demokráciát megszünteti, „felülírja”.

Utóbbi azért is állítható, mert a neoliberálisok számára a valódi társadalmi tudás nem a választók hektikus és tájékozatlan többségénél rejlik, hanem a felkészült, szakmailag kompetens egyénnél, aki leginkább közgazdász, pénzügyi szakember, és átlátja a globalizmus bonyolult gazdasági és pénzügyi folyamatait, egyben a piac szereplője. Gondoljunk például Bernard-Henri Lévy francia filozófusnak a brexit kapcsán az angol átlagemberekre tett, finoman szólva is goromba mondataira, vagy a Donald Trump elnökké választása utáni kétségbeesett neoliberális hangok özönére, amelynek legszebb példája a *Süddeutsche Zeitung*-ban jelent meg, ezzel a kijelentéssel: „úgy tűnik, elkezdődött az idióták korszaka”. Ebben az összefüggésben a (neo)liberális demokrácia nem más, mint a globális piac szereplőinek, szakértőinek helyzetbe hozása, kiszolgálása, ha kell, a többséggel szemben is. Másképpen, a demokráciában is a legtehetségesebb és legdinamikusabb egyének és csoportok uralma kell, hogy érvényesüljön, s ők ezen a terepen találhatók.

Ha jobban belegondolunk, a neoliberális gondolatmenet következményeként a liberális demokráciák liberális nem-demokráciákká vagy autokráciákká változhatnak, amennyiben a választást és a demokratikus formulákat lebecsülik, a többségi akaratot populizmusnak tartják – tehát a demokrácia-kritikájuk valójában az ellenkezőjébe fordul, s rájuk vonatkozik, önmagukról beszélnek. Megítélésem szerint a globális szereplők korántsem tartanak ördögtől való gondolatnak a választás helyett a delegációt, a „legjobb szakértők” globális és helyi (értsd: nemzeti) intézmények élére helyezését – akiket csak és kizárólag a jóindulat, a közjó iránti elkötelezettség vezetne. A „többségi” demokráciákkal szembeni

neoliberális kritika hátterében a nemzetállamok meggyengítésének és eltüntetésének szándéka áll, csak ezt természetesen nem vállalják fel a nyilvánosság előtt, helyette válogatottnál válogatottabb jelzőkkel és szavakkal „aggódnak” egyes országok demokráciáiért. Miközben nyilvánvaló, hogy ma, a 21. században a demokráciák számos válfaja létezik és létezhet, ezek közül csak az egyik a (neo)liberális demokrácia, de semmivel sem lebecsülendőbb a többségi demokrácia, a „populista” demokrácia, az „alkalmazott” demokrácia vagy a választási demokrácia (melyek az adott ország történelmi, gazdasági és kulturális feltételeihez jobban alkalmazkodnak).

A liberális demokrácia neoliberális abszolutizálói – köztük az SZDSZ egykori vezetői és ma is aktív „holdudvara” – voltaképpen azt vallják, hogy a globálissá vált világot és annak gazdasági folyamatait nemzetállami szinten már nem lehet megérteni, átlátni, kezelni, befolyásolni és irányítani. Ergo, nincs más alternatíva, mint hogy a világ vezérlését azokra bízzuk, akik a globális folyamatok élén állnak és meghatározzák azokat. Egyszóval – Arisztotelész után szabadon – egy modern kori arisztokráciára van szükség, amelyet mai szavakkal leginkább elitokráciának nevezhetnénk. Az elitokrácia azért jó szó ide, mert a demokrácia ellentéte, tehát a népuralom helyett az elit uralmát jelenti. És itt bezárul a kör.

Nos, a szabaddemokraták a fent vázolt liberális világképpel azonosultak – melynek három fő alkotóeleme a neoliberális gazdaságfilozófia, a kulturális marxizmus és a liberális demokrácia –, s az e világképből levezethető társadalmi-politikai-kulturális rendszert kívántak megvalósítani Magyarországon. Velejéig kozmopoliták és globalisták voltak, és ma is azok: Magyarországot egy elavult, provinciális helynek tartják, ahol nem túl jó élni. Tamás Gáspár Miklós a rendszerváltás hajnalán kimondta a szabaddemokrata világlátás Magyarországgal kapcsolatos leglényegesebb krédóját: „Lábszag és Mucsa, vagy szabaddemokrata többség!”

Ki kell mondanunk: a Szabad Demokraták Szövetsége egy sajátos kép-ződmény volt Európa politikai térképén. Bármerre is nézünk a közép- és kelet-európai régióban, a liberális pártok mindegyike elsősorban nemzeti párt, s csak utána liberális. S bár Nyugat-Európában a baloldali és liberális pártokat – sőt, részben a kereszténydemokrata-konzervatív pártokat is – erősen áthatotta a kozmopolitizmus, a „multikulti”, mégis, kiélezett helyzetekben nem mentek szembe az alapvető nemzeti érdekekkel. Ez a demokratikus politikai verseny alapszabálya: ideális esetben a pártok mindegyike – legyen akár konzervatív, szociáldemokrata, agrárius, zöld vagy liberális – nemzeti párt, s csak utána egy ideológia hordozója, követője. Ezt nevezzük nemzeti minimumnak vagy nemzeti konszenzusként, amely már a világháborúk idején is feketén-fehéren megnyilvánult a hadviselő országokban. (Talán éppen az első világháború után Magyarországon hatalmasra került polgári radikálisok és kommunisták voltak a kivételek – Jásziék és Kun Béláék –, akiknek ebből a szempontból „örökösei” a szabaddemokraták.)

Az SZDSZ tehát még a liberális pártcsaládon belül is kuriózumnak bizonyult: nem nemzeti párt volt, hanem sokkal inkább a globális-kozmpolitita pénzügyi – és „liberális” – elitkörök egyfajta helyi képviselője Magyarországon. A szabaddemokraták a kezdetek kezdetétől szoros személyi, szervezeti, médiabeli és gazdasági szimbiózisban működtek a globális hálózatokkal az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában, pénzügyi-finanszírozási gondjaik – hogy finoman fogalmazunk – nem igazán voltak, a Soros Györggyel való, napjainkig tartó szoros „együttműködésről” pedig nem kell túl sokat beszélni.

Az SZDSZ elitje a liberálisokra és a kommunistákra jellemző világmegváltó göggel, agresszivitással és mélységes lenézéssel tekintett a hazai politika szereplőire. Különösen elutasították – a népi-urbánus vita hagyományát folytatva – az MDF „mucsaiságát”, s természetesen antidemokratikusnak, fasisztának, rasz-

szistának és antiszemitának bélyegezték legnagyobb vetélytársukat. 1994-ben azért álltak az MSZP mellé, mert a lelkük mélyén a posztkommunizmusnál sokkal nagyobb veszélyt láttak az állítólagos nacionalizmusban, a magyar nemzeti identitásban, a hagyományokban, s persze az antiszemitizmusban. A szocialistákkal egyesítette őket az „internacionalizmusnak” is nevezhető kozmopolitizmus, a Nyugat-imádat, a nemzeti érzések lebecsülése. A kezdetben még elsődlegesnek tekintett kommunizmus-antikommunizmus törésvonalat így „hagyták el”, s helyezték középpontba a nemzeti-kozmpolitita (globalista) törésvonalat, amely sajnálatos módon magában hordozta (akárcsak a népi-urbánus ellentét) a filoszemita-antiszemita konfliktust is.

Ha valaki a párton belül az útjukba állt, azt lesöpörték a színről: így járt Tölgyessy Péter, aki 1991-ben váratlanul pártelnök lett (a vidéki, valóban antikommunista párttagok szavazatai által), ám a „keménymag” – a csúcs-elit – csúcsragadozó módjára szorította őt a háttérbe, majd ki a pártból.

Társadalmi bázisukat, amelyik 1990-ben és még 1994-ben is az állítólagos következetes antikommunizmusuk miatt szavazott rájuk, becsapták, megvezették. S bár 1998-ra kis párttá váltak, a szocialistákkal koalícióban képesek voltak arra, hogy egészen 2010-ig az országra kényszerítsék neolibertális, globalista, kozmpolitita és politikailag korrekt (PC) világlátásukat. Mindig elitpolitikát folytattak, a sokaság, az emberek véleményétől a legkevésbé sem zavartatták magukat.

Ha belegondolunk, mindez döbbenetes: egy egészen kis párt akarata érvényesült ebben az országban legalább tizenkét éven át, de valójában az elmúlt huszonhat éven jelen volt a keze nyoma, és még ma is itt van.

Az SZDSZ valójában nem megszűnt, csak átalakult.

Szécsi Árpád

A KDNP (újja)alakulástörténetéről

– néhány állambiztonsági jelentés bemutatásával

Az 1987–1990-es magyarországi rendszerváltoztató folyamatok történeti kutatásainak egyik „miértkérdése” lehet annak vizsgálata, miért nem tudott a Kereszténydemokrata Néppárt (még) jelentősebb politikai szereplővé válni, és több mandátumot szerezni az 1990-es országgyűlési választásokon. Ezt a kérdést azért tehetjük fel joggal – történelmi és szociológiai megközelítésből is –, mert a KDNP múltbéli előzménye, a DNP 1947-es eredménye, valamint a kereszténység mint világnézet és – még inkább – mint egyfajta kulturális értékrendszer jelenléte a magyar társadalomban a rendszerváltás idején akár jóval szélesebb politikai képviseletet, felhatalmazást is megalapozhatott volna az újjászerveződő kereszténydemokraták számára. Nem így történt. Az összetett okokat átfogó vizsgálódások tárhatják fel. Jelen írásban egy közelmúltban zárult kutatás eredményei alapján tesztek

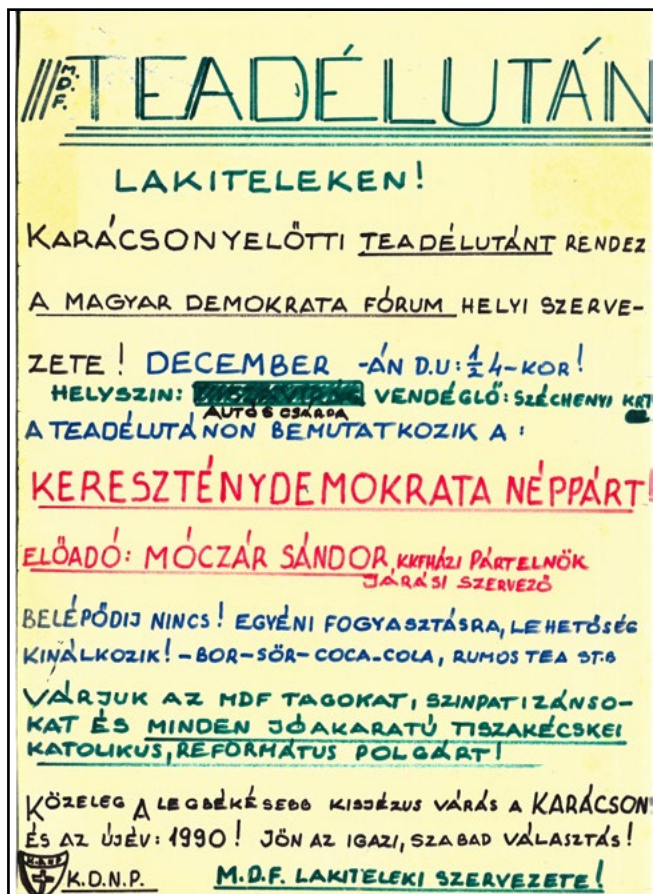
említést néhány magyarázó tényezőről.¹ Ezt követően a párt (újja)alakulástörténetéhez és annak közvetlen előzményeihez az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) hozzáférhető dokumentumok segítségével szolgálak adalékokkal, szemléltetésként bemutatva néhány, a témához kapcsolódó iratot.

Az 1989–90-es magyarországi rendszerváltás ellenzéki főszereplői között egyrészt újonnan alakult mozgalmakat, másrészt ún. történelmi pártokat találunk. Utóbbiak kifejezetten az egypárti kommunista diktatúra bevezetése előtt működő – és 1956 őszén rövid időre újjáalakult – demokratikus pártok jogi és politikai örököseinek tekintették magukat. A KDNP is ilyen módon jelent meg 1989 tavaszán a hazai közéletben, deklarálta a Barankovics István vezette egykori Demokrata Néppárt működését folytatva. A párt az 1947-es, már csak részben szabad választásokon a legeredményesebb jobboldali (vagy jobbközép) politikai szereplőnek bizonyult közel 17%-os eredményével. Ezt a váratlan sikert – a csupán néhány hetes felkészülési időszakot és kampányt figyelembe véve – egyértelműen a hathatós egyházi támogatásnak köszönhetette, valamint annak, hogy építhetett a formálisan vagy már csak informálisan létező keresztény (többnyire katolikus) társadalmi szervezetek, egyletek aktivistáinak mozgósítására.² Ebből a történelmi perspektívából nézve a kereszténydemokraták akár

1 A szerző *Keresztény demokraták a rendszerváltásban. A hívő értelmiség és a kereszténydemokrácia visszatérése a magyar közéletbe (1987–1990)* c. kutatása és tanulmánya (kézirat). Készült a RETÖRKI megbízásából, 2016. december

2 Enyedi Zsolt: *Politika a kereszt jegyében*. Budapest, Osiris, 1998. 110.

negyven évvel később is hasonló eredményt érhetek volna el, vezető szerepet elnyerve a jobbközép politikai mezőben. Különösen, ha hozzátesszük, hogy az 1962 és 1965 között lezajlott II. Vatikáni Zsinat eredményeként a katolikus egyház is elkötelezte magát a felekezeti közeli (ökumenikus) közeledés mellett, ami elviekben komoly háttérrel jelenthetett a korábbi felekezeti megosztottság politikai meghaladásához. A katolikusok és protestánsok közösen alakíthattak volna kereszténydemokrata pártot, hasonlóan több nyugat-európai országhoz, ahol egyébként a közbeeső évtizedekben a kereszténydemokrácia – fokozatosan átalakulva ugyan, de – meghatározó erővé vált.

Az MDF lakiteleki szervezetének plakátja 1990-ből
Rendszerváltó Archívum, Lakitelek

A történelmi előzmények és a magyarországi diktatúra ideje alatt külföldön végbement folyamatok alapján tehát a magyar kereszténydemokrácia újjászerveződése akár erős belföldi és nemzetközi támogatással is végbemehetett volna. Ezt a többi, 1987-ben színre lépő új ellenzéki erő 1988-as hálózatosodásával, majd párttá válásával párhuzamosan,

a többi történelmi párt újjáalakulásával egy időben tehetné volna. Számos oka azonosítható annak, hogy ez nem így történt – amint az alábbiakban látni fogjuk.

A Demokrata Néppárt 1947-es sikerét mintegy „választási pártként” érte el. A közismerten zaklatott politikai légkörben országos hálózata nem, vagy csak alig alakulhatott ki, az eldurvuló állambiztonsági erők a párt meglévő szervezeteinek működését is hamar ellehetetlenítették.³ A KDNP így nem „örökölt” negyven évvel később „újjáéleszthető” pártszervezeti struktúrát. Hasonlóképpen szétverte a kommunista diktatúra az említett, egyházakhoz kötődő „civil szervezeteket”, így a katolikus és protestáns, vagy egy szabadabb társadalomban potenciálisan egységesülő, illetve összefonódó keresztény „szubkultúra” csak nyomokban, töredezetten, esetleg hagyományaiban maradt fenn Magyarországon a nyolcvanas évekre. Ugyancsak a „töredezett”, szervezetlen és depolitizált jelzőkkel írható le ebben az időszakban a keresztény értelmiség állapota is. Miközben a „nemzeti demokraták” vagy népiek táborában, továbbá a „demokratikus ellenzék” néven ismert radikális-emberjogi, liberális csoportosulás köreiben kimutatható a látens hálózatosodás jelensége, addig a tágran értelmezett hívó értelmiség önszerveződése nagy részben – magától értetődően – valamiképpen az egyházakhoz kötődött volna. A párthatalom és az állambiztonság viszont talán a legtovább és a legnagyobb mértékben éppen az egyházakat tartotta megfigyelés és szoros politikai ellenőrzés alatt. A vallásgyakorlás terén tett mégoly csekély és viszonylagos engedményeknek is egyértelmű feltétele volt a teljes depolitizáltság vagy éppen rendszerhűség. Az egyházvezetés(ek) ilyen „megkötöttsége” kihatással volt arra is, hogy az újjászerveződő magyar kereszténydemokrácia nem, illetve csak

3 Tabajdi Gábor: Kereszténydemokraták a politikai rendőrség célkeresztjében. In: *Búvópatakok. A jobboldal és az állambiztonság, 1945-1989.* Szerk. Ungváry Krisztián. Budapest, 1956-os Intézet-Jaffa, 2013. 188–190.

igen megkésve számíthatott az egyházak, különösen felsőbb szintű vezetésük támogatására, vagy akár csak informális bátorítására, sürgetésére, valamint a keresztény értelmiség – mielőbbi – bekapcsolódásának szorgalmazására a megélénkülő hazai közéletbe. A nyolcvanas években kimutatható „vallási reneszánsz”, ideértve a hívő fiatalok több tízezres körét megmozgató kisközösségeket is, így nem transzformálódhatott – legalábbis szervezetileg koncentrált – társadalmi, politikai erővé.

A KDNP 1990-es „korlátozott sikerének” talán legfőbb okaként azonosítható „megkészettség” mögött természetesen nem csak ezek a röviden vázolt egyházpolitikai és vallásszociológiai jelenségek álltak. A párt újjáalakításának viszonylag kései bejelentését (1989. március 15.) és ezt követően is lassan beinduló szervezését történelmi „véletlenszerűségek” és személyi adottságok is befolyásolták. Utóbbiak körében meghatározó volt az egyébként nagy tekintélynek örvendő pártelnök, Keresztes Sándor idős korából, történelmi tapasztalataiból, valamint – a visszaemlékezések szerint – alkati adottságaiból is következő óvatossága. A párt (újja)szervezésének megkésztetett indulása részben következménye, utóbb részben oka is volt annak, hogy a formálódó új magyar kereszténydemokrata „pártelit” tagjai nem ismerték egymást (legalábbis nem régen és nem igazán). Ebből is fakadtak azok a belső feszültségek, amelyek ugyan a többi történelmi párthoz képest kevésbé kerültek nyilvánosságra, viszont a színpalak mögött hozzájárultak a pártszervezési munka akadozásaihoz, elhúzódásához. A KDNP a kései megalakulása miatt csupán utólag – nem alapító tagként – csatlakozott az Ellenzéki Kerekasztalhoz, első országos nagygyűlésére pedig csak 1989 szeptemberének végén került sor, amikor szinte már kezdetét is vette előbb a „négyigenes” népszavazási, majd hamarosan az országgyűlési választási kampány.⁴

4 A KDNP korai történetéről az utóbbi években több tanulmány is megjelent, pl. Szabó Róbert: A Keresztényde-

A megkészettség hátrányos következményei azonban nem csak ekkor, az országos hálózat felállításakor és a jelöltállításakor mutatkoztak meg; a pártvezetés és a helyi szervezők a kezdetektől érzékelték, hogy a „széttagolt” keresztény értelmiségiek jó része – az aktívabbak, a „könnyebben mozdulók” közül – már a szervezeti kereteit jóval korábban kiépítő MDF-hez, vagy a történelmi gyökerű vidéki hálózatukat felélesztő kisgazdákhoz csatlakoztak. E folyamatot csak erősítette az egykori felekezeti elkülönülés továbbélése az újjáformálódó politikai színtéren: számos református inkább az említett két erőt találta szimpatikusabbnak. A KDNP felekezeti jellegét deklaráló megnyilatkozások, gesztusok – amelyek pedig már a részben a párt „előfutár szervezeteként” is megalakított Márton Áron Társaság mint „interkonfessionális egyesület” dokumentumaiban is jelen voltak – nem bizonyultak kellően hatásosnak. A kereszténydemokrata párt – nem kizárólagosan ugyan, de – továbbra is elsősorban csak a katolikus aktivistákat és szavazókat tudta megszólítani. Őket azonban – legalábbis bizonyos rétegeiket – ahhoz elég eredményesen, hogy 1990 tavaszán a párt a felsorolt nehézségek mellett is magabiztosan átlépte a (4%-os) parlamenti küszöböt. 6,46%-os listás választási eredménnyel, és 21 mandátummal – ebből három egyéni kerületi győzelemmel – került be az országgyűlésbe.

Az eredmény bátran tekinthető politikai sikernek, hiszen a magyar kereszténydemokrácia ezzel ismét lehetőséget kapott, hogy befolyásos erővé váljon a

mokrata Néppárt (KDNP) a rendszerváltás éveiben (1989–1990). In: *70 éves a Kereszténydemokrata Néppárt*. Szerk. Pálffy István. Budapest, Barankovics István Alapítvány, 2014. 87–111.; Kiss Mária Rita: A pártidentitás stratégiái a KDNP politikájában (1989–1998). In: Pascal Fontaine: *Út Európa szívébe 1953–2009. A Kereszténydemokrata Képviselőcsoport és az Európai Néppárt története az Európai Parlamentben*. – Magyar kiegészítés: *A magyar kereszténydemokrácia útja Európa szívébe*. Budapest, Barankovics István Alapítvány, 2015. 737–787. Lukácsi Katalin: A Kereszténydemokrata Néppárt újjáalakulása és útja a hatalomba (1989–1990). In: *Kút*. Az ELTE BTK Történelettudományok Doktori Iskola kiadványa. 2015/1, 151–174.

hazai közéletben. Történelmi (és némi-
képp szociológiai) szempontból azonban
hasznos adalékokkal szolgál a rend-
szerváltás jobb megértéséhez, ha átfogó
elemzések vizsgálják, miért nem lett ez
a komoly hagyományokkal rendelkező
szellemi-politikai irányzat – legalábbis
a KDNP szervezeti keretei között – még
jelentősebb politikai tényező a kilenc-
venes években. (Kitekintésként emlí-
tést érdemel ugyanakkor az önmagukat
keresztény értékrendűnek valló politi-
kusok részvétele a többi rendszerváltó
pártban, sőt a kereszténydemokrata ön-
meghatározást valló irányzat jelenléte a
Magyar Demokrata Fórumon belül.)

A rendszerváltó pártok történetét feltáró
kutatások főbb elsődleges forrástípusai
a mélyinterjúk (*oral history*), a sajtó-
elemzés és a levéltári források. Utóbbiak
közül kitűnnek sajátosságaikkal – és az
őket körülvevő titokzatosság légkörével
– az állambiztonsági dokumentumok.
Az alábbiakban néhány, az ÁBTL által
őrzött irat segítségével mutatjuk be a
magyar kereszténydemokrácia újjászerve-
ződésének 1988–1989-es kezdeteit,
egyben szemléltetjük, milyen pártállami
nyomás lehetetlenítette el vagy legalább-
is késleltette drámaian az egyházak és
a keresztény értelmiség visszatérését a
magyar közéletbe.

A téma kutatásának módszertani nehézségei az ÁBTL iratanyagában

Bár az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára mind az egyházaknak a rendszerváltás időszakig fennálló állambiztonsági ellenőrzése, mind a keresztény értelmiségiek, mind pedig a hazai és az emigrációba kényszerült kereszténydemokraták megfigyelése vonatkozásában őriz – és rejthet még további – releváns iratanyagot, ennek feltárása komoly módszertani problémák elé állítja a kutatót. Az egyházüldözést feldolgozó történeti munkákból már ismert, hogy e témákban rengeteg jelentés és egyéb feljegyzés készült – ám döntően a korai hetvenes évek előtt. A későbbi időszakból sokkal kevesebb irat keletkezett vagy maradt fenn. Hiányoznak például a püspökök megfigyeléséről szóló akták, amelyek – megfelelő forráskritika mellett – pótolhatatlan adalékokkal gazdagítanák a nyolcvanas évek egyháztörténetét. Nincsenek meg a politikailag „veszélyes elemeknek” tekintett személyekről szóló F-dossziék (figyelődossziék), pedig több aktív lelkipásztorról, illetve számos keresztény értelmiségiről tudjuk, hogy vezettek róluk illet. Míg a feltehetően adatgazdag iratok többsége hiányzik a vizsgált időszakból, a megmaradt, egyébként még így is igen terjedelmes, csak részben indexált iratrengtetegben pedig igen nehéz megtalálni a témánk szempontjából releváns említéseket. (Nehéz alkalmas kulcsszavakat is találni; a „kereszténydemokrata” kifejezést például a KDNP megalakulása előtti időszak vonatkozásában értelem-
szerűen sem az egykori állambiztonsági tisztek, sem a levéltár munkatársai nem használták és használják tárgymutatózáskor.)

A legteljesebben megmaradt Napi Operatív Információs Jelentések (NOIJ, 1979–1989 között készültek) összefoglalóiban találni még a legtöbb, de így is csak töredékes képet adó említést – ezekből választottunk ki néhány szemléletes dokumentumot.

BELÜGYMINISZTERIUM
ÁLLAMBIZTONSÁGI MINISZTERHELYETTESI
TITKARSÁG

Szigorúan titkos!
(selejtezésig)

45-78/10/244/1988.

Jóváhagyom:

Harangozó Szilveszter r. altbgy.
miniszterhelyettes

NAPI OPERATIV INFORMÁCIÓS JELENTÉS

244. szám

Budapest, 1988. december 13.

- 2 -

BELSŐ ELLENSÉGES TEVÉKENYSÉG

- 4 -

- 7./ A BM III/III Csoportfőnökség információja alapján jelentettünk arról, hogy a Magyar Demokrata Fórumon belül néhányan un. keresztény csoportot akarnak alakítani, s annak bázisául a Márton Áron Kört tervezik felhasználni.

Ujabb információ szerint december 3-án tartotta alakuló közgyűlését a Krisztus-hívó világi állampolgárokat tömörítő Márton Áron Társaság, melynek célkitűzései közt szerepel - miként arról a Társaság elnöke, dr. KERESZTES SÁNDOR a Magyar Nemzet f. hó 12-i számában is nyilatkozott -: a zsidó-keresztény indíttatású bölcséletet elfogadó tagjaiknak fórumot, egyesülési keretet és önművelő műhelyt biztosítani.

A Társaság elnöke egyetértést és támogatást kérve dr. Kovács Endre miskolci segédpüspöknek és Cserháti József megyéspüspöknek megküldte az alapszabálytervezetet és a választott vezetőség névsorát (mellékelve).

Az információ megbízható, ellenőrzött.

Intézkedés: jelentik a BM III/III Csoportfőnökségnek.

/ Baranya megye /
/ Borsod megye /

ÁBTL - 2.7.1.-244/7/1988

1988. december 13.

Keresztes Sándor levélben értesített a Márton Áron Társaság (MÁT) megalakulásáról két, általa személyesen jól ismert egyházi vezetőt. Az állambiztonság még 1988-89-ben is ellenőrizte a megyéspüspökök postai küldeményeit. (Jelentés forrása: küldemény-felbontás)

Főtisztelendő

dr. Kovács Endre
segédpüspök úrnak,

Miskolc

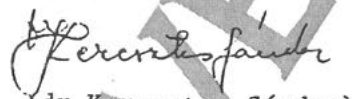
Tisztelettel közöljük, hogy f.hó 3-án tartott alakuló közgyűlés megalapította a Krisztus-hívő világi állampolgárok tömörülését, a Márton Áron Társaságot.

Mellékelten küldjük az alapszabály tervezetet, mely tájékoztatást nyújt a Társaság céljairól és feladatairól, s melyet az alapító közgyűlés - lényegét nem érintő módosításokkal - elfogadott. Külön is felhívjuk a figyelmet az alapszabály 1.§ és 3.§.-ában foglaltakra. A közgyűlés megválasztotta a Társaság tisztségviselőit is, kiknek neveit csatoltan közöljük. Szükségesnek tartjuk azt is megemlíteni, hogy a Szeniorok Tanácsába történő megválasztásukat Entz Géza Herder-díjas művészettörténész, Györffy György történész professzor és Szentágothai János akadémikus, a Római Pápai Tudományos Akadémia tagja, - egyetértésüket hangsúlyozva - elfogadták.

Abban a reményben, hogy Egyházunk és Hazánk javára végzendő munkánkhoz Püspök Úr egyetértését és nélkülözhetetlen támogatását elnyerjük, maradunk őszinte nagyrabecsüléssel és tisztelettel

Budapest, 1988. december 6.

(dr. Giczy György)
titkár

(dr. Keresztes Sándor)
elnök

ÁBTL 2.7.1 – Borsod – 137/1988

1988. dec. 09

204-459/88.

Keresztes Sándor elnök és Giczy György egyesületi titkár levele (másolatban, a fenti jelentés mellékleteként).

Melléklet

A
M Á R T O N Á R O N T Á R S A S Á G
választott vezetősége:

Elnök:	Keresztes Sándor
Alelnök:	Szesztay András
Titkár:	Giozy György
Gazdasági vez.:	Soós Károly
Elnökségi tagok:	Bibó István
	Bittsánszky Géza
	Czakó Gábor
	Entz Géza Antal
Választmány:	Gaizler Gyula
	Karcsai Sándor
	Kiss Gy.Csaba
	Tillmann József
	Törzsök Erika
	Virt László
Ellenőrző Bizottság:	Bodonovits Jenő
	Heller György
	Kipke Tamás

ÁBTL 2.7.1 – Borsod – 137/1988

1988. dec. 09

13

A MÁT vezetőségének névsora (másolatban, az előző levél melléklete). Az elnökségi tagok közül református volt Szesztay András alelnök és ifj. Bibó István, a választmányból Kiss Gy. Csaba (aki ekkor az MDF ideiglenes elnökségének tagja).

13./ Mult év decemberében jelentettük a Krisztus-hívő világi állampolgárokat tömörítő Marton Aron Társaság megalakulásáról.

Ujabb információ szerint KERESZTES SÁNDOR-t, a társaság elnökét egy keresztény világnézeti párt megalakításának gondolata foglalkoztatja. Elképzeléséről részletesen tájékoztatta dr. Paskai László kardinális.

A bíboros érzékelte a pártalapítási törekvésekkel szembeni fenntartásait, és valós technikai akadályok felsorakoztatásával későbbi időpontra tolta Keresztes intenzív terveit és elképzeléseit, illetve függőben hagyta a kérdést.

Az információ forrása megbízható;
tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: - hasznosítják a tájékoztató munkában;
- operatív úton figyelemmel kísérik az esetleges pártalapítási kísérletet.

/ III/III /

HMB-TE

ÁBTL 2.7.1. III/III-16-16/13/1989

1989. jan. 23.

Keresztes Sándor a KDNP újjalakításáról Paskai László bíboros-esztergomi érsekkel is konzultált. A jelentés forrása (hálózati) titkos megbízott és szobalehallgatás. A püspöki hivatalokat, az ún. aulákat a megyésfőpásztorok környezetébe beépített ügynökökkel és egyes helyiségek lehallgatásával ellenőrizték – a dokumentum tanúsága szerint 1989 januárjában is.

03-11-
605,632, [645]
456

Herczeg Miklós
Dr. Hollórádi László

6./ A Márton Áron Társaság április 5-7. között előadásokat szervez "Pax Romana" témában. A rendezvény egyik előadójának felkérték KOVÁCS ZOLTÁN-t, a SZER munkatársát, aki a kérdést a "külföldi szemével" fejtené ki.

A rendezvény helyét BLANCKENSTEIN MIKLÓS biztosítaná az "Örökimádó" templomban.

Az információ forrása megbízható; tartalma részben ellenőrzött.

Intézkedés: a rendezvényt operatív úton ellenőrzik.

III/III / Btl-40-16-11-78/1-68/99
1999-03-31 60 nap
Paj

ÁBTL 2.7.1. III/III-64-64/6/1989

1989. ápr. 1.

A MÁT 1989-ben kereszténydemokrata szellemi műhelyként működött. Áprilisi rendezvényét a nyugat-európai magyar Pax Romana mozgalommal közösen szervezte. Kovács K. Zoltán ekkoriban a kereszténydemokrata emigráció egyik legaktívabb tagja, a KDNP újjáalakításának tevékeny támogatója, Blanckenstein Miklós pedig közéleti kérdésekkel is foglalkozó ifjúsági lelkipásztor, az 1988-ban megalakult Katolikus Ifjúsági Mozgalom papi felelőse. (Jelentés forrása: telefonlehallgatás)

Második napirendi pontként a Duna-mozgalmak megjelent képviselői kérték az Ellenzéki Kerekasztal támogatását egy - a bős-nagymarosi beruházás okozta környezeti károk helyreállítását biztosító - alapítvány létrehozásához. A jelenlévők rövid és türelmetlen vita után közös vélemény kialakítása nélkül függesztették fel a kérdés vizsgálatát.

A rendezvény végén bejelentés hangzott el a Keresztény Demokrata Párt és a Magyar Függetlenségi Párt csatlakozási szándékáról. Az ellenzéki Kerekasztal tagjai kérték ennek formális előterjesztését és a két párt taglétszámának és programjának ismertetését.

Az Ellenzéki Kerekasztal következő ülését 1989. május 19-ére tervezi.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: - tájékoztató jelentést készítettek;
- folytatják a felderítést.

Minősítés törölve:

/ III/III /

Btl-1-a-711/98 irat alapján
199.. 1998-06-?? hó nap

ÁBTL 2.7.1-III/III-90-90/7/1989

1989. máj. 11.

Keresztes Sándor kérésére Zétényi Zsolt (Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság) május 10-én bejelentette a KDNP csatlakozási szándékát az Ellenzéki Kerekasztalhoz. Több ülésen át tartó vitát követően az EKA június 7-én, a háromoldalú tárgyalások kezdete előtt vette fel tagjai sorába a pártot. (Jelentés forrása: teremlehallgatás)

Halmy Kund

Az állampárti sajtó kommunikációs stratégiája a rendszerváltás küszöbén

„A szocialista rendszer humánus alapelveit megtartva, meg kell teremteni a racionális, hatékony gazdálkodás feltételeit, ha ez nincs, a szocializmus nem győzhet véglegesen. Hát ez egy történelmileg új feladat.”

Kádár János beszéde az Országgyűlésben, 1987

Ha a nyolcvanas évek végének korhangulatával együtt a magyar lakosság „hírszerző” technikájára visszaemlékezünk, nem a tv-híradó előtt és a hivatalos napilapok fölött görnyedő polgártársak képe jut eszünkbe. Úgy mondják, a magyar leleményes nép. A szocializmus recsegéséről-ropogásáról más, hitelesebb forrásokból kellett tájékozódnia.

A politika iránt érdeklődők jelentős hasonlóságokat mutató emlékezete szerint a változásokról érkező valós hírek szájról-szájra terjedtek, vagy az éledező és egyre nyilvánvalóbbá váló ellenzéki mozgalmak keltette hullámok (körök, gyűlések) által váltak elérhetővé. Nem utolsósorban, az induló ellenzéki szellemiségű hetilapok egyre merészebb beszámolóit jelentették az információforrást.

De a lényegét a barátok, ismerősök hírei, az izgatott lépcsőházi eszmecserék, munkahelyi sustorgások jelentették; vagy a nagyon is harsány kommunikáció egy-egy tüntetés, tömegdemonstráció résztvevői között.

Az MSZMP (és a kormány) döntéseiről szóló híradás zászlóshajója azonban a párt hivatalos napilapja, az 1957 óta létező *Népszabadság* volt. A párt és az ország előtt álló konkrét feladatokat vagy újságírói vezércikkekben (ezek leginkább teoretikusak/spekulatívak voltak) és vezető tisztségviselők sajtónyilatkozataiban, vagy – és ezek a leglényegesebbek – nagyobb terjedelmű interjúkban közölte. Heti rendszerességgel előfordult a klasszikus szocializmus, sőt legtöbbször kommunizmusként említett lenini világrend védelme, szükségszerűsége, de 1988 tavaszától – finoman érzékelhetően – a megreformálandó rendszer folyamatos, de lassú változtatásának igénye is felmerült.

Lebilincselő médiatechnikával azonosultak az újságírók és a pártvezetők a „köznéppel”, azzal összekacsintva, mintegy a változások szükségszerűségét hangsúlyozva – annak az élére állva –, annak szócsövévé kívántak válni. Mintha a permanens gazdasági és politikai válság egy teljesen spontán, automatikus folyamat volna, melyért senki nem felelős, legkevésbé a hatalmon lévők és sze-

kértolók, a kommunikátorok, az újságírók. A többi napilap részletkérdéseket tárgyalt, és igyekezett „technokrata” attitűdöt fölvenni. Az irányelvek sorjázása, illetve a paradigmaváltás előkészítése a „pártlap” dolga volt. A technokrata elit véleményét leginkább a *Heti Világgazdaság* c. hetilap közölte, méghozzá vaskos alapossággal. Szembeötlő, hogy míg a 2000-es években a monetáris és reálgazdasági kérdésekben nem kifejezetten jártas olvasó is képes volt megérteni a lap írásainak főbb gondolatmenetét, addig 1988-ban ez csak nagy nehézségek árán volt megvalósítható, pedig retrográd közgazdasági szakemberek mellett olyanok is publikáltak benne, mint a fiatal Csaba László, Auth Henrik, vagy Járai Zsigmond; számos írás aprólékos, túlbonyolított, statisztikai-matematikai, közgazdasági konyhanyelven íródott. Elefántcsonttoronyba illően túlburjánzott, illetve megjelent a szövegekben a hagyományos marxi közgazdaságtan képtelen törekvése a megvalósult szocializmus csődjének magyarázatára. Ezek egyveleget alkottak a korszerűbb (főként keynesiánus, illetve kialakuló neoliberais), a nyolcvanas évek gazdasági kiütke-resését tükröző cikkekkkel.

A párt politikai-ideológiai irányváltásának kommunikációját és közérthető magyarázatát azonban biztos, hogy nem a *HVG*-ben kell keresni. Ugyanakkor feltétlenül ki kell emelni, hogy ha valaki vette a fáradságot, és 1988-ban, 1989-ben átolvasta a *Heti Világgazdaság* lapszámait, pontos képet kaphatott az éppen akkor zajló mikro- és makrogazdasági folyamatokról.

A *Népszabadság*ban ezzel szemben a hivatalos mondandó mellett, mintegy személyes megnyilvánulásokként hangzottak el az „irányváltás” érvei, illetve az „új” ideológia. Bár inkább vigyáztak rá, hogy szintisztán *új ideológia* ne szülessen: az olvasó érzése az legyen, hogy „a régi a megfelelő, azt kell reformálni”, folyamatosan, majd mintegy „észrevétlenül” átcsúszunk az új rendbe, csupán technikai újításokkal, fokozatosan.

1988-ban és 1989 első felében még egyértelműen érzékelhető volt az ún. keményvonalas irány retrográd szándéka (fontosabb személyek: Berecz János, Grósz Károly, Fejti György stb., nem ide sorolva a későbbi szélsőségesebb Thürmer, Ribánszki, Antoniewicz-vonalat).

Úgy tűnik, a „korral haladók”, „reformerek” stratégiájának egyik fő célja a közvélemény informálása (ezzel együtt manipulálása) volt, a párt és az ország átalakulásának indoklása, a kommunista múlt megszelídítése, az átmenet levezénylése.

Meg kellett fogalmazni, alá kellett támasztani az irányváltás – később hivatalosan rendszerváltozás – elvi célkitűzéseit, politikai és gazdasági érvrendszerét, mindezt hazai és nemzetközi kontextusba ágyazva. (A legfontosabb kommunikációs mezsgyét tehát – amely a széles közvélemény irányába hatott – a nyomtatott és az elektronikus sajtóban megjelent nyilatkozatok, interjúk és egyéb cikkek folyamatos megjelenése jelentette.)

A stratégiát bemutató sajtóidézetek bevezetéseként, a (hivatalos) politikai atmoszféra érzékeltetésére álljon itt, mintegy felütésként, pár veretes mondat. „Minálunk, ahol igény az egyenes beszéd, Grósz Károly, a kormány elnöke év eleji televízióbeszélgetésében nyíltan szólt a gondokról, a »lefelé csúszásról«, »a fékezés« érdekében szükséges nadrágszív-összehúzásról, felvázolván azt is, hogy ha 1990-re el lehet érni, amit mondtunk, akkor elkezdődhetne az a szakasz, amikor kifelé megyünk a völgyből”.¹ A szocialista és posztiszocialista idők klasszikussá vált helyzetértékelése ez, melyről mára már kijelenthető, hogy óvatos és körültekintő hazugságfolyam volt. Állandósult és elhúzódó válságról beszél, melyet nagyobb időközönként egy-egy beismerő, őszinteségi roham követ (amikor már nem lehet máshogy kimászni a begyűrűzött hazugságspirál-

1 Serény Péter: Világidő. *Népszabadság*, 1988. január 9. 1.

ból). Ám ebben az időben még sűrűn találkozhattunk a következőkben idézett lendületes megszólalásokkal, amelyek a legrégebbi kommunista idők hangulatát idézik. „Egy Lenin elveit valló pártnak olyan belső kohéziót kell tartalmaznia, amelyben a fegyelem nem külső kényszer, hanem belső azonosulás és szilárd meggyőződés. Ez a legfőbb biztosíték arra, hogy a pártban csak elvétele forduljon elő elvtelenség, megalkuvás, népszerűségelhajzás.”² Az ekkor még fennhangon és fennköltén Lenin elveit valló és bátran vállaló pártról van szó, amelynek lényege a szilárd egység. Ez az egység „kikezdzhetetlenül állja” az

gáztatva elég meredek következtetéseket vontak le: „Ha végigtekintünk a szovjet történettudomány hét évtizedén, bizony nem egy nyílt vita, nyitott szellemű értekezés került nyilvánosságra. A szovjet történetírás első évtizedére például egészében a glasznoszty szelleme volt érvényes. [...] Csak a glasznoszty jelenthet ugyanis garanciát arra, hogy megvalósuljanak Veszelovszkij akadémikus következő – Thuküdidészre idéző – sorai, amelyeket a nagy szovjet történész az 1940-es években az íróasztal fiókjának írt, s amelyek halála után, 1963-ban ugyan végül nyomtatásban is megjelenhettek, de amelyek mindig aktuálisak

Kádár János, az MSZMP és Grósz Károly, a Budapesti Pártbizottság első titkárának kézfogása (1986). Hátterben a SZOT irodaház.

Fotó: FORTEPAN / Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény (Képszám: 41310)

újkeletű, a szocialista erkölcsiség ellen ható gyarlóságok ostromát. Egyes szerzők ugyanakkor meglepően messze mentek, és a reform örvényének kiszol-

maradnak egy tudós számára: »A történésznek, mint minden tudósnak, megértőnek kell lennie a jelenkor szükségletei iránt, de egyúttal az kell legyen az ideálja, hogy művei az örökkévalósághoz szóljanak.«³ Ezek szerint a kommunizmus, legalábbis a kommunista történetírás, szinte maga volt a glasznoszty,

2 Szántó Jenő: A párttag szava. Uo. 3.

3 Szvák Gyula: Megújuló szovjet történelemszemlélet. *Népszabadság*, 1988. január 16. 13.

a nyíltság, ráadásul a „történész, mint minden tudós” a szükséglet-gazdálkodás szerint kell, hogy dolgozzon, mint a modern *gazdaságkori* társadalmak minden egysége. (Figyelembe véve persze az örökkévalóság igényeit is...) A glasznoszty érvényesítésébe tehát – a korabeli *Népszabadság* hasábjain különösen jellemző módon – beszálltak a tudós történészek is (ld. Pach Zsigmond Pál, Ránki György, Berend T. Iván írásait). Óvatosan magyarázták az érzékenyebb, idősebb kommunista rétegnek a változások (a „szocialista kataklizma”) szükségszerűségét. Nemhiába, az ideológiai front egyik legerősebb bástyáját – a marxistáknál főként – a történészek munkássága jelentette, amely mintegy támogatta a legmagasabb szintű marxista-leninista filozófiai alapvetéseket. Félretéve az iróniát, a hatalmon kívül rekedt gondolkodók számára csak húsz évvel a rendszerváltás után tisztult ki annyira a kép, hogy belássák: a valódi változásokat sóváran várók, hírekre szomjazók hangulatát milyen kevés pozitív információmorzsával fel lehetett dobni, reménykedésre hangolni. Ma már láthatjuk, hogy milyen ügyes hatalomtechnikai bűvészkedés volt ez az egész kommunikációs-politikai játszma, ez a csordogáló-csepegtető stílusú adatközlés. Egy kis peresztrojka itt, egy kis glasznoszty ott – akár politikában, gazdaságban, akár tudományban –, és máris megfelelt a kommunikáció az épp érvényes reformtendenciának. Ehhez egyrészt hozzá kellett szoktatni a még ortodox, „hívó” szocialistákat (kommunistákat), másrészt felcsillantani a fényt az alagút végén. A pártlap is szorgalmazta a „megoldást”, a válságból való kiutat, ezáltal haladóvá vált (és biztosította a maga – maguk – számára a jövőt).

1988 első fele a látszólagos helyzetfelismerésről, egyfajta őszinteségről tanúskodott. A gondok beismerése – egyféle rácsodálkozással – megtörtént, de a felelősség vállalásáról szó sem lehetett. Az alábbi szimbolikus felkiáltással lehetne jellemezni a párt szócsövének hangját: „Hát, látjátok, baj van. Bajban az ország,

a gazdaság.” Mintha kívülről, felelősség nélkül figyelték volna a folyamatokat.

Mindig a szocialista világ – illetve valamelyest a világpolitika és -gazdaság – összefüggésében kezelték a kérdést, ekképpen: a „nemzetközi helyzet fokozódik”, nőnek a problémák, a „Nyugat agónizál, magával rántja a világot.” Keleten Gorbacsov nyitását még mindig kissé fenntartásokkal kezelték, de alapvetően a reformot, a glasznosztyot (nyíltság), a peresztrojkát (átalakítás) magukévá tették. Előkerült az ideológiai problémák kérdése is. „Bizonyos, hogy az ideológiai kérdések és válaszok nem lehetnek csupán ideológusok, társadalomtudósok szűk rétegének feladványai. A társadalom minden rétegéből eredhetnek új megközelítések.”⁴ A pártnak folyamatosan küzdenie kellett a belső maggal, az „öregekkel”, a veteránokkal, az egyszerű párttagok kitartó kommunista, ortodox véleményével, akik a változások miatt csalódásukat fejezték ki. Klasszikus kétfrontos harcra kényszerült a pártvezetés: egyrészt meg kellett magyarázni a régieknek, hogy ne féljenek a változásoktól, másrészt a leginkább reformer technokratákat, és más, *túlságosan gyorsulókat* vissza kellett fogni, akár kemény kézzel is (nem beszélve a formálódó ellenzéki mozgalmakról).

Mindeközben jelei voltak bizonyos nemzetpolitikai változásnak is: „A Kárpát-medencében élő magyarság a magyar nemzet része.”⁵ Szűrös Mátyás mondata ez, aki már a nyolcvanas évek közepétől kifejezte párton belüli véleményét a határon túli magyarok iránt érzett felelősségéről. A társadalompolitika fő iránya ugyanakkor megmaradt határon belül, egyre inkább irányításméleti kérdéseket is feszegetve: „Kulcsfontosságúnak tartom, hogy a párt belső demokráciája ne maradjon le a társada-

4 Maros Dénes: Gondolkodtató eszmecsere. Beszélgetés Juhász Ferencsel, a Veszprém Megyei Pártbizottság titkárával. *Népszabadság*, 1988. január 20. 3.

5 „A Kárpát-medencében élő magyarság a magyar nemzet része”. Szűrös Mátyás válaszai a rádióban. *Magyar Nemzet*, 1988. január 26. 3.

lom demokratizálásától. Azt kell természetesnek vennünk, hogy a jövőben az egység sokkal több átmeneti egységhiánnyon át tör utat magának, viszont ez az újfajta egység tartalmibb és masszívabb lesz a korábbinál.”⁶

A klasszikusan bornírt (illetve nyakatekerten okoskodó) szövegrész háttérében érzékelhető, ahogy az MSZMP kivénhedt hajója lassú kormánymozdulatokkal irányt kezdett váltani, megfontoltan és alapos előkészítettséggel. Negyven év hatalomtechnikai tudása és tapasztalata elég volt ahhoz, hogy professzionális időzítéssel módosítsanak a kormánylapátok állásán, és elkerüljék a jéghegyet. A retrográdabb párttagságot felkészítették: „a bomlás jelei fognak mutatkozni, de ez csak átmeneti lesz.” Az 1994-es év végső soron ezt igazolta!

Az átmenet érvelésének legfontosabb iránya a gazdaság volt. Ahogy egy modernista rendszerben természetes, a legtöbb baj okozójaként az anyagiak szűkösségét, az erőforrások csökkenő számát jelölték meg. Egyre nyilvánvalóbb volt a baj az újraelosztással, illetve a létrejövő javak mennyiségével, hiszen a nem létezőt a legképzettebb szocialista elme sem tudta szétosztani. Itt tehát a kommunikációs stratégia a minél szakszerűbb gazdasági elemzések közzététele és az ezekkel párosuló megnyugtató politikai felhang volt, folyamatosan fenntartva az alagút végén pislákoló fény érzetét.

Az alábbi idézet alcíme (*A haladás igénye*) is jelzi a szándékot: „A vállalat arra megy, amerre szabályozzák – fél, vagy egész? –, igazságát tehát akkor lehet a továbbiakban népgazdasági érdekkovásként felhasználni, ha azt is tudomásul vesszük: eddig sem, és ezután sem a reálszféra magatartásán, alkalmazkodó- és vállalkozókészségén múlt, hogy mi és mi módon valósul meg

közös céljainkból. De a jövőben egyre több múlhat rajtunk! Minél inkább reformarculatot öltenek a vállalatok, annál inkább bővílhet a kormányzat cselekvési lehetősége is. A reálszféra nyiladozó reformkészsége arra figyelmeztet: a helyzet – további reformokra érett.”⁷

A válság – Kádár idézett megállapításával ellentétben – egyre inkább kulcsszóvá vált. A pártvezetők, újságírók igyekeztek – a közelgő csődöt elkerülendő – a valóság felé közelíteni, és mindezzel felismerésre, belátásra ösztönözni az embereket, mintha nem a diktatórikus államberendezkedés vezetői felelnének az ország állapotáért, hanem mindenki maga, *pontosan egyformán, egyenlően*. Ilyenkor persze nem számított a vezetés „egyenlőbbnek”, sőt az egész periódus során személyi felelősségről végképp nem esett szó. „Mióta van szocializmus, azóta konstatálják a válságát és jósolják közeli bukását, heteken-hónapokon belül, hol határozottabban, hol óvatosabban kezelve a határidőket. Nyugodtan elereszthetnénk a fülünk mellett, ha... Ha nem volna érzékelhető itthon, nálunk is bizonyos szubjektív válsághangulat, ha nem volna jelen a persze ingatag kategóriának számító közvélemény hol szélesebb, hol szűkebb rétegeiben. [...] Ebben a mi mai válsághangulatunkban ráadásul sokféle, egymással ellentétes indítékú és irányú indulat, érzés kavarg. Szítja az »örök« ellenzékiesség, a »minél rosszabb, annál jobb« attitűdje, a kritikus szerepkörben tetszelgés. Ám benne gomolyog, merőben ellentétes oldalról tornyosulva, azoknak, a zömmel idősebb embereknek a csalódottsága, szocializmusfélteése is, akik veszélyben látják azokat az eszményeket, amelyekhez életüket kötötték. Idegeiket borzolja olyan, rossz emlékü s újjáéledő fogalmak, mint kötvény, részvény, tőzsde, csőd, infláció, munkanélküliség, magánvállalkozás alkalmazottak tucatjaival, az egyéni megta-

6 Tamás Ervin: A megújulás záloga. Beszélgetés Karvalits Ferencsel, az MSZMP Zala Megyei Bizottságának első titkárával. *Népszabadság*, 1988. január 29. 5.

7 Bossányi Katalin: Vállalatok válaszüton. *Népszabadság*, 1988. február 6. 3.

karítások társadalmi tőkeként történő felhasználása, és így tovább. [...] Nem a szocializmus került válságba, hanem álságaink válságát éljük csupán.”⁸

Az újságíró tehát őszinte szocializmust akart, beismerve legalábbis a hangulat válságát, fékezve az „ellenzékieskedőket”, és megértve az idős elvtársak félelmét az olyasmitől, mint például a „magánvállalkozás, alkalmazottak tucatjaival.” A 21. században olvasva már tragikomikusnak tűnő hangvétel nagyon jól ábrázolja a korszellemet.

Ilyen tónussal indult 1988, hogy aztán év végére már egészen más széljárás, illetve szellemiség dominálja a pártsajtót. Az év első felében azonban még görcsösen igyekeztek a korabeli párt- és véleményvezérek az MSZMP eredeti feladatait, küldetését összekapcsolni, összehétközíteni a valós gazdasági folyamatokkal. „Végül is arról van szó, hogy a pártmunka, a politikai munka módszerei és eszközei elmaradtak a gazdasági szerkezet fejlődésétől. Ezért mielőbb fel kell ezeket zárkóztatnunk: pontosabban az élethez kell igazítanunk őket.”⁹ Azaz a reformszellem már elérte azt a szintet, hogy a kommunizmust kell igazítani az élethez, nem pedig fordítva, amint azt addig megszokta az ország (az életnek kellett az ideológiai és gazdasági dogmák és axiómák mesterséges rendszerét követnie). Nem véletlen, hogy az élet minden területén, de főleg a valóság érzékelésében folyamatosan növekvő deficitet halmozott fel az egész társadalom. Erre a problémára utal a fiatal Kiss Péter: „...a hetvenes években az volt a kérdés: a fiatalok mennyire felelnek meg a szocializmusképnek. Ma ez fordítva van.”¹⁰ Általánosan jellemző, hogy a KISZ veze-

tői bátrabbnak, korszerűbbnek mutatkoztak már ebben az időben, de úgy is fogalmazhatnánk, mintha nekik több lett volna megengedve: néha a jégtörő szerepét játszhatták.

Lényeges, és a sajtómegnyilvánulásokra jellemző, hogy ezekben a szövegekben a hivatalos mondandó mellett, mintegy személyes véleményként hangzanak el az irányváltás érvei, illetve annak „új” ideológiája.

A párt által kiadott közlemények, nyilatkozatok általában dagályosra, a bürokrácia nyelvén elkészült hivatalos értesítőkre emlékeztetnek. A vitás kérdések és az igazán komoly, valós problémák egy-egy fontosabb tisztségviselő írásában, vagy a vele készült interjúban kerülnek felszínre.

A magyarországi folyamatokat, törekvéseket – hasonlóan a térség egészéhez – kiemelt nemzetközi figyelem kísérte. Abe Sintaro, a japán kormányzópárt Magyarországra látogató főtájtára keleties, udvarias túlzással illette a folyamatokat: „Szeretnék személyesen is megismerkedni a magyar politikai és gazdasági reformokkal, amelyek a szovjet peresztrojka előfutárai voltak.”¹¹ Megtisztelő és várakozással teli tartalmú sorok ezek, különösen, ha a szocialista magyar vezetés évtizedek – gyakorlatilag a Kádár-korszak fennállása – óta állandóan fel-feltörő, majd elbukó reform-igyekezetét is figyelembe vette a japán pártvezető. (Mint utólag mások számára is kiderült, a szocializmus – mint működésképtelen társadalomszervező ideológia –, nem más, mint folyamatos reformok sorozata, amely igyekszik megreformálni a megreformálhatatlant.)

A késő Kádár-kori MSZMP rendszerreformer – illetve kommunikációs – stratégiáját utólag nem egyszerű fő csapásirányokra osztani, mégis meg kell kísérelni az érvelők megnyilvánulásait alapvető politikai kérdések köré csoportosítani.

8 Koncz István: Álságok válsága. *Népszabadság*, 1988. február 13. 3.

9 Terényi Éva: Az élethez kell igazítani. Jegyzetek egy párt-végrehajtóbizottsági ülésről. *Népszabadság*, 1988. február 15. 3.

10 Rehák Aranka: Elképzelések és ütközések. Beszélgetés Kiss Péterrel, a KISZ Budapesti Bizottságának első titkárával. *Népszabadság*, 1989. március 7. 3.

11 Abe Sintaro nyilatkozata magyarországi látogatása előtt. *Népszabadság*, 1989. május 4. 3.

A legfontosabb elsősorban a piacgazdasághoz, a kapitalizmushoz, a (spontán) privatizációhoz, a demokratikus jogállamhoz, valamint a nagy nemzetközi szervezetekhez (pl. Varsói Szerződés, EGK, NATO, KGST) való pártviszonyulások iránya volt. Ezeken a lényeges témákon túlmenően, ahogyan közeledtek az 1990-es választások, egyre inkább érintették a sajtóban a pártállami (illetve állampárti) múlt több szorító kérdését, a szociáldemokráciához való viszonyt, a történelmi igazságtétel kérdéseit, valamint – igaz, elvétve – a titkosszolgálatok működéséhez való viszonyulást, az ügynökökkel kapcsolatos témákat.

A leglényegesebb írott orgánumok közé a sokat emlegetett *Népszabadságon* és *Heti Világgazdaságon* túl a *Magyarország* c. hetilap, a *Magyar Hírlap*, a *Népszava*, valamint a *Magyar Nemzet* sorolható (a pártstratégia ez utóbbiban is nyomon követhető volt). A politikai, jogi és gazdasági rendszer megváltoztatásának folyamatáról, a párt álláspontjáról elsősorban a *Népszabadság* adott hírt. Ezen a ponton egy elsődleges megfigyelésről kell beszámolni: ez pedig a *Reform* című magazin szerepe és helyzete. Az 1988 szeptemberében induló újság érdekes helyet foglal el a magyar sajtótörténet oldalain. Az 1990-ig tartó periódus feltűnő jelensége, hogy amíg a *Népszabadság* a hivatalos, megszokott retorikát alkalmazza, mely a vaskalapos, sokszor üres szocialista toposzoktól, atyai jótanácsoktól és irányelvek propagálásától hemzseg, addig a *Reform* – így a 2010-es évekből visszatekintve – meglepően jól képezi le azt a bizonyos rendszerváltoztató hangulatot, amelyre oly sokan emlékeznek vissza manapság nagyon plasztikusan és jó érzésekkel. Már az 1988 őszi számoktól kezdve korszerű, bulvár hangvételű cikkekben tájékoztatja az olvasókat a „reformok” állásáról,

sőt – a többi orgánummal ellentétben – az ellenzéki pártok fellépéséről és tevékenységéről is rendszeresen hírt ad.

A színes – a megszokotthoz képest igényes kivitelezése miatt is figyelemfelkeltő – lappal kapcsolatban azonban felmerül egy komoly, így utólag tisztázandó

” A párt által kiadott közlemények, nyilatkozatok általában dagályosra, a bürokrácia nyelvének elkészült hivatalos értesítőkre emlékeztetnek. A vitás kérdések és az igazán komoly, valós problémák egy-egy fontosabb tisztségviselő írásában, vagy a vele készült interjúban kerülnek felszínre. ”

probléma. Úgy tűnik, hogy az újság alapításának, indulásának és működésének legfőbb célja, mintegy vezérmotívuma, hogy népszerű, lendületes és fiatalos stílusban kommunikálja azt, hogy a reformok szorgalmazója, irányítója és a „nép érdekében” zajló folyamatok kivitelezője a reformharcos MSZMP, illetve legfontosabb, „új” vezetői.

Az újság hangulatjelentést ad, mindközben professzionális módon befolyásolja az egyszerű földi halandó tudatát, aki a szocialista újságírás sivár atmoszférájában az üdítő hangulatú lap tartalmát befogadva nyer tájékoztatást az egyébként mindenki által óhajtott változások folyamatáról, sikereiről.

Emlékezzünk vissza, 1989-ben mennyire örvendetes volt egy-egy hír, információ a pozitív eseményekről. Abban a környezetben egy egész hetilap feltűnése, mely teljes egészében ennek szenteli megjelenését, korszakos jelentőségű volt.

Fontosnak tartottam mindezt kiemelni, mert a *Népszabadság*-cikkek, illetve a *Reform* írásait egymás mellé helyezve, azok összehasonlításával tandem-szerűen kirajzolódik a párt professzionális, kifinomult, de néha kicsit avíttas eszközökkel vívott kommunikációs hadviselése.

„Ez nem elit”

Petrasovits Anna a szociáldemokraták elleni támadásokról

A most következő beszélgetés a RETÖRKI Könyvek készülő, a Magyar Szociáldemokrata Pártról szóló kiadványának egyik fejezete. Az Orosz Tímea kötetében olvasható interjúk közül most az egykori pártelnökkel, Petrasovits Annával készült riportot olvashatják. Petrasovits beszél a politikába való bekapcsolódásáról, a szociáldemokraták élén töltött viharos időszakról, a párt ellen irányuló offenzívák hátteréről, valamint elmondja véleményét a rendszerváltás évtizedeinek tapasztalatairól is. Az elmondottakból kiderül az is, miért nem volt sokak érdeke egy önálló szociáldemokrata alakulat életképessége.

Petrasovits Anna, az MSZDP egykori elnöke

Kedves Anna, Ön közgazdász, az egyetemi karrierjét akasztotta szögre az MSZDP-s politizálásért. Hogy történt ez? Hogyan került kapcsolatba a Magyarországi Szociáldemokrata Párttal?

Valóban közgazdász vagyok. Behatóbban foglalkoztam nemzetközi gazdasággal, azon belül is a fejlődés-gazdaságtannal, mint az akkori politikai vezetésben, legalábbis az ellenzék köreiben bárki. Egyrészt ez irányú képzettségem volt az, ami a szociáldemokrácia felé terelt, másrészt pedig éppen ezzel vívtam ki igazán azt az ellenszenvet, félelmet, amit a rendszerváltó erők egy része megélt a szociáldemokrata párttal, illetve konkrétan a személyemmel kapcsolatban.

Ön kereste a párttal a kapcsolatot, vagy Önt keresték meg és kérték fel a közreműködésre?

Engem senki nem hívott meg. Nem voltam a hatalom kegyeltje, engem senki sehová nem hívott, és ez azóta sem szokás. Ezért vagyok független és szemlélhetem a magam módján a világot, kizárólag Magyarország javát nézve, mert senkinek nem vagyok lekötelezettje. Világgazdasággal, fejlődés-gazdaságtannal foglalkoztam, történelmi tanulmányokat folytattam és láttam, hogy óriási változás lesz a világban, azaz a bipoláris világrendszernek a szerkezete teljesen fel fog borulni. Nem tudhatta akkoriban még senki pontosan, hogy valóságosan mi fog bekövetkezni, és Magyarországnak ebben mi lesz a szerepe. Ezek a kérdések engem nagyon izgattak, mert baljós jelek is voltak. A pártpolitika, megmondom őszintén, egyáltalán nem izgatót sem akkor, sem pedig azóta. Engem az vezetett akkor is és most is, hogy Magyarországnak hogyan tudok szolgálni. És ez nem egyfajta lózung. Az eltelt 25 év bebizonyította mindezt: azóta sem hagytam el ezt az országot, nem becstelenítettem meg, külföldön nem keltettem rossz hírét, aminek manapság pedig nagy divatja van. A világgazdasági tanszéken tanítottam, kutattam, történelmet tanultam az ELTÉ-n, és minden szempontból jó helyen voltam akkori-

ban. Harmincöt éves voltam, két gyerek édesanyja, nagyon szép karrierrel magam mögött és előtt. Úgy gondolom, mindent elértem, ami az egypártrendszer idején elképzelhető volt párttagság nélkül, csak hát fulladoztam. Az a rendszer nyilván nem volt egy polgári demokrácia, egy értelmiségi nem érezte magát kényelmesen benne.

Utána visszatért az egyetemi szférába? Mivel foglalkozott később?

Hogy térhettem volna vissza? 1989–90-ben, amikor a rendszerváltás elkezdődött, eljöttem az egyetemről, utána pedig a politikai meggyőződésem, a közgazdasági és társadalomfilozófiai nézetrendszerem miatt sem a világgazdasági tanszékre, sem bármelyik magyar egyetemi katedrára már nem kerülhettem vissza. Micsoda paradoxon, ugye? Bolond az, aki nem látja azt a folytonosságot, ami a '80-as évektől Magyarországon egészen 2010-ig, és bizonyos összefüggésben még azt követően is kitapintható a politikai és gazdasági életben. A metamorfózis folytonosságát, az egykori marxista-leninista káderek gondolkodásának átváltozását és megérkezésüket a nemzetközi liberalizmus hitvilágába. Az addigra már neoliberális bátyjának számító közgazdaságtudományi egyetemet tehát magam mögött hagyva, a magam útját jártam. Több mint húsz éve vállalkozunk a párommal. Ezt a nagyon nehéz utat járjuk – most már azt mondom, hála Istennek. Természetesen még ennél is boldogabb lennék, ha a tudást, a rátermettséget a nemzetem, a hazám szolgálatára tudtam volna fordítani. Persze, sok önkéntes és karitatív munkát végeztem az elmúlt évtizedekben. Szeretem látni, amikor egy gondolat megvalósul emberek és ügyek javára. Jó belsőleg vezérelve élni. Ami pedig a legfontosabb, hogy nagyon jó családom van.

Milyen körök működtek 1989 januárjától 1991 végéig egymás mellett vagy egymással szemben a MSZDP-n belül? Különösen a „Bihari-ügyre” és a „Baranyai-ügyre” gondolok, ezekre vonat-

zóan jobbra csak utalásokat találtam a sajtóanyagok áttanulmányozása során.

Nem biztos, hogy mindent pontosan fel tudok vázolni, bár van egy elég jó gyűjteményem, amit három ember segítségével szedtem össze. Önnek igaza van, a történetek még azok számára sem voltak áttekinthetőek, akik akkor benne voltak. A „Bihari-ügy” még azt megelőzően kezdődött és záródott, hogy igazán belevetettem volna magam a párt ügyeibe. Az Egyetem téren a Jogtörténeti Tanszék nagy nehezen megtalálva, belépve a kis Révész [Révész András fia, Révész Tamás Mihály – O. T.] irodájába, helyet keresve az óriási zajban, egy ősz emberre tapadt a szemem, aki vérvörös arccal, gesztikulálva beszélt, majd egy nálánál fiatalabb és kevésbé testes férfi felállt, és becsapva maga mögött a tanszéki szoba ajtaját, egyetlen szó nélkül távozott. Később tudtam meg, hogy ő Bihari Mihály volt, a kis Révész kollégája, aki a mintegy 30-40 fős hallgatóságnak úgy lett bemutatva, mint az újjáalakuló szociáldemokrata párt főtitkára. Azt is megtudtam, hogy az elnök Révész Tamás apukája. A méltatlankodó ember pedig Benyó Pál, aki azt nehezményezte, hogy még sehol semmiféle nyilvános jelölés és választás nem volt, hogyan lehet hát deklarálni, hogy eme tisztségeket ki tölti be. Én ezzel egyetértettem. Valóban igaza volt, ez tipikus bolsevista módszer – gondoltam. De Bihari nekem nem volt ellenszenves, a reformkommunisták között is lehetnek tisztességes emberek, gondoltam magamban. Inkább sajnáltam őt, hogy ilyen méltatlan helyzetbe került. Aztán összecsomagoltam, és eljöttem ebből a hangkavalkádból.

Én a hozzám hasonlókkal – akkor mi úgy hívtuk magunkat, hogy szociálliberalisok – szerettem volna egy modern, nyugat-európai típusú szociáldemokráciát, de aztán rá kellett döbbenünk, hogy a magyar politikai palettán nincs az a fajta szociálliberalizmus, amire mi gondoltunk, és talán soha nem is lesz. Amit liberalizmusnak hívtak, az egy tőlünk rendkívül idegen világ volt már akkor is, és azóta is az. Mi voltunk a párton belül

az ún. szociálliberális platform, ami az én személyem körül kezdett el kikristályosodni. De az elnevezés némileg megtévesztő, mert csak a lényegesen idősebb szociáldemokratákhoz képest volt ez modernebb, „europééerebb” formáció, és jobb elnevezés híján lett szociálliberális. A másik csoportot a reformkommunista beépített társaság alkotta.

Kinek a nevével fémjelezhető ez a csoport? Ruttner Györgyével?

Persze, ez a Ruttner-féle társaság, de ebbe beletartoztak a szakszervezetiek, Csintalan Sándor, Révész Tamásék is, és számos, azóta „szentté avatott” ember, akik jöttek-mentek a magyar belpolitikában. Ez egy ilyen társaság volt, nem is kell tovább részletezni, és nem is akarok semmilyen pejoratív kifejezést használni rá. Annyi elég, hogy ők voltak az MSZP-s reformkommunisták.

A harmadik társaság finomabb megközelítést igényel. Mondjuk úgy, hogy ők voltak a régi szociáldemokraták. De közöttük is volt 1948-ban egyesülő és egyesülésre nem hajlandó tag. Mindkét oldal idős emberekből állt, de a társaság egy része 1948-ban beadta a derekát a Szakasits-féle egyesülőknek, a másik része azonban erre nem volt hajlandó. Ez utóbbiak képezték a kör kommunista-ellenes szárnyát. A dolog még bonyolultabb azért, hogy a két szárny folyamatos politikai harcot folytatott egymással, mert egy részük nyilván beépített ember volt, vagy tudomása volt róla, hogy a társaságban beépített emberek vannak. Hogy kik voltak ezek, azt nem az én tisztem kideríteni. Velük szemben pedig olyanok álltak, akik megjárták Kádár börtöneit, meg volt esetük a „körmös Bauerékel”¹. Ezekről a történetekről azonban az akkori rendszerváltók tudomást sem akartak venni: a kommunisták börtöneiben raboskodó, nem egyesülő szoci-

áldemokratákat azóta sem követte meg sem a hivatalos politika, sem a magyar társadalom! Ennek persze megint csak különböző okai voltak és igen sokat lehetne róla beszélni. Ők és az ő leszármazottaik adták az általam vezetett szociáldemokrata párt másik fő pillérét, a jobb híján szociálliberálisnak nevezett csoporton kívül. Az 1948 és 1956 között meghurcolt, bebörtönzött, megölt szociáldemokratákról soha egyetlen szó sem hangzik el! A nemzeti oldal részéről ezt mihamarabb szükséges lenne orvosolni.

Ennek a történetnek még egy leágazása lehetne, az ún. emigráns problematika. Ez is igen sok félreértésre ad okot az akkori, illetve a mai elemzők körében, azóta sincsen kellő gondossággal kielemezve. Az emigráció esetében is megvolt ugyanis az a törés, mint a már említett itthon maradt „öregek” körében. Egy részük valóban az antikommunizmusuk miatt kényszerült elhagyni a hazáját, mint például Kéthly Anna és nagyon sokan mások. Ők hűek maradtak egy valószínű szociáldemokrata eszmeiséghez, egy másik részük viszont nyilvánvalóan más megfontolásokból, az élet által hozott egyéb kényszer miatt ment el, és a nyugati szociáldemokrata pártokon keresztül szoros kapcsolatban álltak Kádár „vadászós” elvtársaival.

Továbbá ennek van egy újabb leágazása, rétege, azok az öreg szociáldemokraták, akik emigráltak, hazatértek, majd ismét nyugatra távoztak, de akkor már más feladatot kaptak. Ezek az emberek odakint igencsak magas helyekre jutottak kormányzati- és pártkörökben, és sajnálatos módon az 1989–90-es rendszerváltás előkészítésében, majd az azt követő hónapokban-években rendkívül negatív hatást gyakoroltak hazánk elkövetkező húsz-huszonöt évére.

Az emigrációt tehát az „öreg” szociáldemokraták közé soroljuk? Nem külön, negyedik csoportként kezeljük?

Persze, ők az „öregek” részét képezik, bár abban igaza van, hogy életük annyira más mederben folyt, mint az itt-

1 Bauer Miklós, az ÁVO, majd az ÁVH kihallgatótisztje, Bauer Tamás volt SZDSZ-es képviselő apja. Az Andrássy út 60-beli kihallgatások során állítólag előszeretettel alkalmazta a körömléptést az elvárt vallomás kicsikarására, innét ered gúnyneve is [– O. T.].

hon maradtaknak, hogy nagyon sok időt igényelt a sérült és sebes területek gyógyítgatása, a sértődések és sértegetések kezelése. Mindez meg is pecsételte a szociáldemokrácia sorsát Magyarországon. Nem akarom ennél durvábban elmondani, azt gondolom, hogy a lényege ebben a megfogalmazásban is benne van. Megállapítható tehát, hogy azt, ami a Magyarországi Szociáldemokrata Pártban 1989–90 környékén történt, részben Nyugat-Európából, részben az emigráns szociáldemokraták egy csoportjának közbenjárásával érték el. Az emigráns szociáldemokraták egy része ugyanis pontosan azért jött haza, mert úgy vélte, hogy a magyarországi szociáldemokratáknak az MSZP-vel kell tartania, azaz betagozódva kell megvalósítania valamiféle baloldali egységet.

Iszonyatos külső és belső erővel szemben próbáltuk megszervezni azt a szociáldemokráciát, ami a haza, a magyar nemzet szempontjából fontos lett volna, hiszen óriási volt a veszély! Szakmailag lehetett tudni, hogy ha Magyarország bekerül egy szabad világ gazdasági folyamatrendszerbe, ahol már készen álltak azok a pénzügyi, nagytőkés, multi- és transznacionális körök, akik számára a bipoláris rendszer felborulása új vádászterületet jelentett, akkor először a szellemi, ideológiai alapokat teremtik meg maguknak. Az egyszerű ember, akinek számára nincsen történelmi és politikai perspektívába helyezve mindez, egyszerűen nem is érti, észre sem veszi, mi történik. Iszonyatos erővel szemben kezdtünk el akkor harcolni, és ami a fő problémát jelentette, az az, hogy az akkori nemzeti erők vagy nem akarták felismerni, vagy valóban nem ismerték fel, hogy tulajdonképpen a Magyarország érdekeit figyelembe vevő politikai átmenethez milyen belső szövetségesekre van szükség. Az MDF vezetésének tudnia kellett volna, hogy mely erőkkel kellene összefognia. Talán egy kevésbé „népnemzeti”, sokkal inkább polgári és „európerebb” partnerre is szükségük lett volna, aki a középbal pályáját lefedve minden alapkérdésben egyetértethetett volna a hárompárti, ideológiai

alapon létrejött kormánykoalícióval. Abban a történelmi pillanatban, amikor a szabadság első lépéseit egy titkos aknamezőn kellett megtennie Magyarországnak, nem is volt igazán bal meg jobb. A teljes nemzet jövője volt aláaknázva, s azzal, hogy nem mozgósítottuk a nemzet teljes erejét a kiárusítások, a szétlopások, a spontán privatizációk ellen, egy nemzedéknyi időt vesztegettünk el. Igen pregnáns közgazdasági, külgazdasági programunk volt arra vonatkozóan, hogy Magyarország hogyan kerülheti el az európai perifériára szorulást. Az MDF retorikájában más dolgok kaptak – nagyon helyesen – lényegesen nagyobb hangsúlyt. Mi azonban inkább azokra a gazdasági és társadalmi kérdésekre koncentráltunk, amelyek arra keresték a választ, hogyan lehetne megakadályozni, hogy Magyarországot teljesen elértéktelenítsék; mit tegyünk azért, hogy legyen egy valós nemzeti leltár, hogy láthassuk azt, hogy minek mennyi az értéke magyar forintban és nemzetközi piaci áron, hogy mit tegyünk azért, hogy az országot ne vegyék meg aprópénzért, ne tegyék zsebre, ne egyék meg reggelire. Mi azt mondtuk, hogy van egy adósságcsapdánk, amiben nyakig benne vagyunk, de van még reményünk arra, hogy tudunk levegőt venni, mert akkor még valóban tudtunk. Azon kellett volna gondolkodni, hogy mit tegyünk annak érdekében, nehogy egy végletes adósságcsapdába kerüljünk, amelyből aztán már nincsen kiút. Ezt az adósságcsapdát sokkal később az Orbán-kormány enyhítette. (Elsősorban szimbolikus a dolog, de az IMF-hitelt az ország visszafizette!) 2010-ben végre megtörtént az a sínigazítás, aminek 1990-ben kellett volna megtörténnie. De mennyivel több áldozatot kellett érte meghozni, és még így sem lehetett tökéletes a reparáció!

Az imént említette már az MSZDP politikai programját. Nagyon sok helyen azt olvastam, hogy az a vád érte ezt a programot, hogy elegyít jobb- és baloldali elemeket, ami zűrzavarossá teszi a választók számára a tulajdonképpeni

célokat. Egyfelől tartalmaz igen komoly baloldali elemeket, másfelől benne van a vállalkozói szféra támogatása is. Ön hogy látja ezt most, és hogyan látta akkor? A nemzeti-nem nemzeti ellentét fontosabb, mint az osztályellentét?

Ez a korabeli kritika a szociáldemokrácia és a konkrét történelmi helyzet meg nem értését tükrözi. Egyrészt mi a szociáldemokrácia lényege? Egy tőkés rendszeren, a tőke-munka ellentétén alapuló gazdaságon és társadalmon belül megpróbál valamiféle összhang felé haladni. Vagyis közelít, kiegyenlít. Nem lehet minden társadalmi feszültséget megoldani, nincsenek végleges és teljes megoldások, a szociáldemokrácia nem véletlenül mondja azt, hogy a végcél semmi, a mozgalom minden. A tőkés dichotómiának az emberségesebbé tétele vagy humanizálása az a maximum, amit felelősen ígérhetünk, de ez nem kevés! Minden más egyéb rendszer megbukott. Szociáldemokráciára nincsen szükség a kommunizmusban, nem is volt. A szociáldemokrácia a polgári társadalom, a kapitalizmus egyik formája. Félretéve az eszmetörténetet, a konkrét történelmi eseményre vonatkoztatva, ahhoz, hogy Magyarország felszabadítsa ezt a mesterséges lélegeztető gépen lévő holttestet, ami az akkori gazdaság és társadalom volt, és a problémáit megoldja, egyszerre és párhuzamosan szükséges volt kiépítenie a tőkének és a munkának az intézményrendszerét is. Szükséges volt egy jól működő bankrendszernek vagy a tőzsdének a sikeres megalapozása, a vállalkozások beindítása, sőt egyes multinacionális cégekkel való együttműködés is, bizonyos gazdaságpolitikai célok érdekében. Másrészt viszont ezzel párhuzamosan és természetesen a szakszervezetek megerősítése és a munkástanácsok felállítása, a különféle intézményrendszerek, a polgári önszerveződések és az egyházak megerősítése legalább ennyire fontos volt. A kommunizmust a szociáldemokráciától az is megkülönbözteti, hogy mi mellérendelésben és demokratikus szerveződésekben gondolkodunk, a kommunizmus pedig egyfajta felülről lefelé szerveződő

monolit rendszerben, és csak merev kizárólagossággal tud elképzelni egy társadalmat. A másik felvetésre, a jobb- vagy baloldali ideológiára vonatkozóra, azt mondom Önnek, hogy a 20. század végén – és most már látjuk, hogy ebben a században is – a főbb törésvonalak, a fő „harc” nem az osztályok között van, hanem régiók versenyeznek egymással. Ez a nemzetek versenye, gazdasági, politikai és katonai rendszerek mérik össze erejüket, nem a társadalmi osztályok. Ma a nemzetközi gazdaságban igazán az számít, hogy egy nemzet vagy régió hogyan tudja úgy megszervezni a gazdaságát, társadalmát, hogy valamennyire függetleníteni tudja magát egy másik oldalról erőltetett monolit rendszer hatásai alól. Ez elég sokaknak sikerült, és a rendszerváltáskor nekünk is ilyen úton kellett volna elindulni. Ez a stratégia nyilván előfeltételez egy minimális közmegegyezést (osztálybékét). Hála Istennek a mostani politikai rendszerünk egy ilyen irány felé vette az útját, és ez jelenleg elég sikeresnek is tűnik. Szóval ez a jobboldal-baloldal vita már akkor sem állta meg a helyét, hiszen már akkor is hatalmas verseny folyt a világgazdaságban és a világpolitikában. Továbbá van még egy nagyon fontos dolog, amiről hajlamosak vagyunk megfeledkezni. A '80-as évek végén a mi „elvtársaink” az MSZMP-ben, annak is a technokrata szárnyában „feltalálták” maguknak a neoliberalizmust. Mert ezek nagyon jól pallérozott, okos gyerekek voltak, kaptak sokféle ösztöndíjat ide-oda, befolyásos családok befolyásos gyerekeként elementek szépen és az addig kommunista anyatejjel felhizlalt gyerekek egy-két év leforgása alatt a neoliberalizmus zászlóvivőivé váltak.

Tud mondani esetleg neveket?

Most nem a név a lényeg, hanem maga az elv. Bennem nincsen bosszú vagy harag, de mélységesen lenézem az egészet, amit tettek. Én ugyanazt a közgazdaságtant tanultam az akkor még Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen, és én akkor is autonóm módon alakítottam ki a világgazdaságról való véleményem.

nyemet. Igaz, hogy kiváló professzoraim is voltak és viszonylag szabad gondolkodás jellemezhetette az ottani oktatást. Arról máig nem beszélünk, hogy Nyugaton ugyanez a neoliberalizmus akkor már a csúcson túl volt, egyre több kritika érte, hogy a neoliberális eszmék bizony nem úgy működnek, ahogyan arról az akkorigiban az elméleteikért még Nobel-díjat is kapott gondolkodók vélekedtek. Ez volt a legnagyobb probléma, és nem az, hogy melyik eszme jobb- vagy baloldali. Az volt az igazi csapás, hogy a kommunista rendszer lebontási módozatává az a neoliberális dogmarendszer vált, amiről már Nyugaton is sokan látták, hogy nem működik. Ráadásul félművelt, becstelen, neofita módon! A neoliberalizmus még a fejlett régiókban sem működött, a perifériára szorult gazdaságok esetén – például Ázsiában, Afrikában és Dél-Amerikában – pedig egyenesen katasztrófát okozott. Azok az emberek, akik mégis ezzel az ideológiával tértek haza, pontosan kellett, hogy tudják ezt. Mert ha én ezt itt Budapesten, a Dimitrov téren tudtam, akkor ők, akik nyugati egyetemeken folytattak továbbképzéseket, teljesen biztos, hogy tudták. Tudniuk kellett, hogy a neoliberális gazdaságpolitikával komplett nemzeteket tettek teljesen tönkre. Ez volt itt a lényeg akkor, és nem az, hogy egy párt bal- vagy jobboldali programmal áll a választások elé, netán a történelem torlódása miatt vegyíti azokat. Az igazi törésvonal közöttünk húzódott: akik azt mondtuk, hogy egy olyan átmenetre van szükség, amely Magyarországot olyan nemzetgazdasággá és egészséges társadalommá emeli fel, amely képessé teszi arra, hogy bekapcsolódjon a nemzetközi munkamegosztásba és a világpolitikába, és nem csupán valaki háta mögött dűnnyögve létezzen, és azok között, akik azt mondták, hogy a nemzetgazdasági érdek már kiment a divatból, lényegében minden eszközzel ennek érvényesülését igyekeztek megakadályozni. A család, haza és nemzet fogalmai elavultak, a nemzetek fel fognak oldódni, és egy nagy globalista állam fog kialakulni, mondták.

A kampánnyal kapcsolatban több helyen olvastam, hogy a programjukban benne volt, hogy az Önök partnerei a szakszervezetek, és később kiderült, hogy erről éppen csak a szakszervezetek nem tudtak. Mivel a rendszerváltás idején a szakszervezeteket mindenki inkább a kommunistákhoz kötötte, ezzel sokkal inkább elriasztották a választókat, mint magukhoz vonzották, aminek következtében a párt lényegében két szék között a pad alá került. Mit lehet tudni erről pontosan?

Egy szociáldemokrata pártnak egyik fő feladata a tőke és a munka dichotómiájának csillapítása, ezért a Munkástanácsokkal, a Liga szakszervezettel és a volt kommunista ágazati szakszervezetekkel – ez a három formája volt akkor a munkavállalói érdekvédelemnek – hosszú elnökségi vitákat követően felvettük és építettük a kapcsolatot. Fontosnak tartottuk, hogy egy leendő polgári társadalomban a munkavállalói érdekeket is meg kell védenünk, de a belső kapitalizálódás feltételeit is meg kell teremtenünk. A Munkástanácsok politikai értelemben az MDF-hez álltak közel, velük folyamatossá váltak az egyeztetések. A márkushegyi sztrájkot például az MSZDP szervezte meg. Az MDF azonban egy szűklátókörű politika miatt megijedt a változástól, és a folyamatot visszafojtotta. Ez hiba volt, mert a régi struktúra megalvadását támogatta, a helyi konkrét rendszerváltás helyett.

Tehát nem igaz az a vád, hogy az MSZDP-nek semmilyen kapcsolata nem volt a szakszervezetekkel?

Persze, hogy nem! Szerződéseink voltak az összes szakszervezettel, meg is jelentek a korabeli sajtóban. Megpróbáltuk a spontán privatizáció előlvasait valahogyan kibillenteni a helyükről, többnyire nem sikerült, éppen az MDF helyi restaurációi miatt. A liberálisok, azaz a Liga szakszervezet, Forgács Pali bácsi² és Gaskó István köre (utóbbi az

2 Amit a LIGA Szakszervezetekről tudni érdemes. 2005. szeptember 30. <http://www.hsz.hu/rovatok/ujzag/uj>

eltelt huszonöt évben elég jól ült a helyén) azt mondták, hogy ők elsősorban az SZDSZ politikai irányultságával értenek egyet. Mi ezt nem támogattuk, mégis igyekeztük a Liga szakszervezettel is a kapcsolatokat tovább építeni. Itt viszont, ahogyan a Munkástanácsok esetében az MDF, most az SZDSZ politikai féltekenységét vívtuk ki. Harmadikként – akikkel pedig mi voltunk rendkívül kritikusak, és sokáig nem akartunk velük kapcsolatot létesíteni – az ágazati szakszervezetekkel ültünk le, és sorra kötöttük velük az együttműködési szerződéseket. Erre az MSZP horkant fel, hogy – ahogy mondták – elveszjük a bázisukat. A kapcsolatok várakozáson felüli sikerrel indultak, és ekkor döbbenettel érzékeltük az addigi „szövetséges rendszerváltó”, az SZDSZ dühét – egyszerűen elkezdtek minket kommunista összejátszással vádolni.

Ez nagyon fontos. A sajtó ezek szerint nyilvánvalóan hamis állításokat tett közzé.

A sikeres kapcsolatfelvételek tényét, érdekes módon, kezdetben közölte a *Népszava*, viszont fokozatosan az MSZOSZ, illetve az MSZP politikai irigységét váltottuk ki, sőt hamarosan az SZDSZ

SZOCIÁLIS DEMOKRÁCIA: AZ ÚT EURÓPÁBA

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt
rövid programja

Az MSZDP 1990-es programjának borítója. Forrás: Rendszerváltó Archívum, Lakitelek

bosszújával kellett szembesülnünk. Tehát, mivel mi komolyan vettük, hogy a polgári társadalom felépítése a tőke és a munka intézményrendszerei egyidejű felépítését jelenti, mind a három munkavállalói érdekvédő szervezettípussal intenzív kapcsolatokat ápolunk, és elég szép sikereket értünk el. Dokumentumok, képek, hanganyagok tanúskodnak minderről. Sajnos azonban mind a három vonalon – az „illetékes” „anyapárt” részéről és a nálunk beépített ágenszeknek köszönhetően – ezeket a szálakat erőnek erejével széttepték. Az MDF a Munkástanácsokra, az MSZP és az SZDSZ az ágazati szakszervezetekre, az SZDSZ a Ligára örködött árgus szemekkel.

sag/2005október/ujzag06/ (Utolsó letöltés: 2016. december 31.)

Még a választások előtti időszakban?

Természetesen! Ha felbukkan egy párt, amely váratlanul tíz százalék körül áll, de nincs benne a rendszerváltás forgatókönyvében, azt szét kell porlasztani. Ez egy külön szakma, hogy hogyan kell ezt megcsinálni. A kapcsolati szálak szétszakítása ennek csak az egyik mozzanata. Az összehangolt, profi munkának pedig megterem a „gyümölcse”.

A Nemzeti Kerekasztallal kapcsolatos ügyek – kizárás, majd visszalépés – hogyan történtek?

Én a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásoknak csak a legvégén vettem részt. A szociáldemokrata párton belüli három irányzattal pedig könnyen meg is lehetett magyarázni, hogy miért zárták ki az MSZDP-t a tárgyalásokról. Azért, amiért beépítettek a pártba háromféle irányzattól embereket. Minél nagyobb a káosz valahol, annál jobban lehet halászni a zavarosban. Ha az a cél, hogy a Nemzeti Kerekasztalnál ne szerepeljen egy nemzeti irányultságú, polgári balközép erő, akkor ezt meg lehet csinálni, hát meg is csinálták. Egyrészt csináltak egy Baranyai bácsi-féle csapatot – ők voltak az emigránsok, aki között ott volt a háttérben Paul Lendvai, Bölcsföldi Andor és Asztalos Lajos is –, ami nem kispályás „keverés” volt, már elnézést a kifejezésért. Lényeg az, hogy Baranyai Tiborék találtattak valamilyen oknál fogva autentikus szociáldemokratáknak. Hogy miért, azt majd a történettudomány egyszer kideríti. Ők lehettek méltók tehát arra, hogy a NEKA tárgyalásain részt vegyenek.

Révész Andrásra áttérve, a fia Horn Gyula egyik tanácsadója volt. Asztalos bácsi jól be volt ágyazva a bécsi szociáldemokraták azon szárnyába, akik azt forszírozták, hogy nekünk az MSZP-vel kell összefogni. Paul Lendvai irodalmi munkásságát azóta is ismerjük, nem kell bemutatni. És ennek az érdekkörnek (valamilyen áttételen keresztül) az felelt meg, ha Baranyaiék ülnek a tárgyalóasztalnál. Érdekes módon még egy

csapat volt ott, a Gaskó-féle kör. Gaskó egy érdekes figura amúgy, mert ő ugyan MSZMP-tag volt, de végül nem tartott a „kis Révésszel” a Barátság nevű egyesületbe, akiket a magyar állam egyébként rendszeren finanszírozott az elvégzett munkáért cserébe. (Azt azért elmondanám, hogy mi a saját jövedelmeinkből tartottuk fenn a pártot nagyon sokáig, és – velük ellentétben – egy fillér állami pénzt nem láttunk.) Gaskónak, ugye- sen lavírozva, egy darabig kettős tagsága volt, és egy harmadik párt (SZDSZ) által támogatott szakszervezetnek dolgozott. Tagja volt az MSZMP-nek és az MSZDP-nek is egy ideig, de mi ezt csak jóval később tudtuk meg. Ez azért történhetett meg, mert nem ismertük egymást a pártban. Gaskó István egy ideig ingadozott közöttünk és Révészék között. Mi sosem voltunk MSZMP-tagok, de aztán kiderült, hogy nálunk meg anynyi volt a liberális, SZDSZ-es beépített, hogy ez meg azért nem működött. Volt olyan szakasza az életünknek, amikor Gaskó István naponta bejött az irodámba, és azt mondta, hogy Horn Gyula megüzente, ha ezt és ezt nem teszem meg, akkor minden nap a bíróságra fogok járni. És valóban előfordult ezt követően, hogy hetente háromszor voltam a Magyar Köztársaság valamelyik bíróságán, és néztem az új magyar címet a falon, hogy uramisten, ez egyszerűen nem lehet igaz, hogy éppen én állok itt ez előtt a címer előtt. Visszatérve a Nemzeti Kerekasztalhoz, többek között ez a Gaskó István vett részt a tárgyalásokon szociáldemokrata színekben. Baranyai és Gaskó voltak tehát elsősorban ott, ők veszekedtek, ők csináltak olyan méltatlan cirkuszokat, amelyek végül a párt kizárásához vezettek. A kérdés tehát az marad, hogy miért és milyen háttérrel csinálták? Hiszen tudták, hogy a Nemzeti Kerekasztalból való kizárásnak lavinaszerű hatása lesz a szociáldemokrata pártra nézve.

Tehát Ön szerint ezért zárták ki az MSZDP-t a NEKA-ból?

Igen, pontosan ezért. Mármint a felszínen. A mélyebben fekvő okok az interjú-

ból talán megfejthetők. Én ebben igazság szerint nem is vettem részt, engem senki se hívott a Nemzeti Kerekasztalhoz. Azt hiszem, a legvégén valamikor egyszer vagy kétszer ültem be, méghozzá azon a jogon, ha jól emlékszem, hogy a három csoportot megpróbáljam kibékíteni valahogy. Nevetséges volt az egész.

Az MSZDP a Szocialista Internacionálé tagjának tekintette magát. A sajtóanyagok tanúsága szerint 1989 nyarán ugyan megkezdődtek tárgyalások a párttal, de a nemzetközi szervezet a döntést a párton belül viszályok miatt öszre halasztotta, időt hagyva a belső viszonyok rendezésére. Mi az igazság? Tag volt az MSZDP vagy sem? És ha igen, mikortól és meddig?

A tény az, hogy az MSZDP az emigrációban a Szocialista Internacionálén belül sokáig úgynevezett alvó státuszú tag volt. 1948-tól, amikor a kékcédulás választás után a szégyenteljes beolvasztás megtörtént, és a szociáldemokrata párt lényegében felszámolásra került, sokan emigráltak. 1956-ban az emigráció tovább gyarapodott. Tagjaik a nemzetközi szervezeten belül fenntartották a magyar párt alvó tagságát. 1989-ben ez a bizonyos alvó tagságunk volt meg egészen november 26-ig. Ez azt jelentette, hogy a szervezet ülésein részt vehettünk, de semmilyen *executive* jogkörrel nem rendelkezünk. A nyugati szociáldemokrata pártokban ugyanolyan megosztottság volt, mint Magyarországon, a tekintetben, hogy mi legyen: az MSZP-vel vagy az MSZP ellen. Ez odáig ment, hogy délután háromkor egy nyugati párt külügyi titkára még arra bátorított, hogy igenis menjünk neki az MSZP-nek, ropogtassuk meg őket, mert ez így nem mehet tovább, este 7 órakor pedig szemlesütve állt elé, hogy ez nem fog menni, muszáj lesz együttműködnünk a szocikkal, ha talpon akarunk maradni.

És az igaz, hogy kizárták később az Internacionáléból az MSZDP-t?

Persze. Mi a saját pénzünkön Ladával, Skodával, elemózsiákkal és vizekkel in-

dultunk útnak, és jártuk Nyugat-Európát, soha sehonnan nem kaptunk ehhez segítséget. Méltatlan módon, időnként az árok szélén töltöttük az éjszakákat, mert a szálláshely túlságosan drága volt nekünk. A lényeg az, hogy az írásainkkal, megjelenéseinkkel, interjúinkkal és elemzéseinkkel elértük azt, hogy 1989. november 26-án az MSZDP a Szocialista Internacionálé teljes jogú tagjává vált. De ehhez az kellett, hogy egyesítsük a pártot. „Megizenték” bizonyos nagy tudású „izenő emberek”, akik mindent tudtak, hogy amíg három részből áll a párt, addig nem fognak felvenni bennünket. 1989 teljes nyarát arra fordítottam, hogy a három részre szakadt pártot, ha időlegesen is, de egyesítem. Különbféle egyeztető bizottságokat hoztunk létre, és minden erővel próbáltunk a másik két körrel együtt dolgozni. 1989. november 3-án lezajlott a kongresszus, ahol engem megválasztottak elnöknek, és volt még három hetünk arra, hogy felkészüljünk 26-ára, az Internacionálé soros ülésére. Willy Brandt könnyes szemmel magához ölelt, és a vállamra tette a kezét, és nagy ovációk közepette én csak ott álltam, és arra gondoltam, hogy ha ti most tudnátok, hogy micsoda káoszból jövök én, micsoda ellenszéllel állok szemben... Azt semmiképpen nem éreztem, hogy meg lennék dicsőülve. Inkább azt éreztem, hogyan lehet az, hogy az én hazámban olyan iszonyatos erők működnek és dolgoznak, hogy még ezt sem tudják egy nemzeti győzelemnek értékelni. Akármilyen kicsi is, de győzelem. Hiszen az MSZDP lett itthon az első olyan párt, amelyet egy nemzetközi szervezet tagjává fogadott, pontosabban visszafogadott az alvó tagságból. Ez 1989 novemberében rendkívül fontos volt, mert az elszigeteltségünk után egy olyan csatornát jelentett, ami már bizonyos mértékű mozgásteret kínált. Angliától kezdve Svédországon keresztül Belgiumig mindenhová eljutottunk. Ott voltunk a berlini fal leomlásakor, az SI kongresszuson, ahol én magam is tartottam egy beszédet. Annyira felemelő volt! És miután hazajöttünk, mindenki úgy viselkedett velünk, mintha semmi sem történt volna. A sajtó agyonhallgatott. A

teljes tagság megszerzését követően pár napon belül volt egy fogadás, amelyet az Internacionálé tagországainak külügyminiszterei tartottak, és személyemet díszvendégükként fogadták. Nagy dolog, gondoltam, de mire megyek vele otthon. És aztán elmondtam az okosságaimat, amit szükségesnek véltem, és mindenki csodálkozott, hogy jól beszélek angolul, és tisztességesen tudok késsel-villával enni (és nem az emigrációból jöttem, hanem Budapestről). Én meg keserűen állapítottam meg, hogy annyira keleti jöttmenteknek néznek bennünket, hogy még ennyit sem feltételeznek rólunk. Hazajöttünk, és azzal kellett szembesülnünk, hogy erről a fogadásról a magyar sajtóban egyetlen sort sem írtak.

Meddig tartott végül ez a teljes jogú tagság?

1990 januárjában elképesztő erővel támadtak bennünket, komplett titkosszolgálati offenzíva zajlott már ellenünk. Hogy miért pont akkor, abban nem igazán látunk rációt. Az MSZP mindeközben iszonyatosan tepert, hogy bekerülhessen a Szocialista Internacionáléba, az én polgári agyam meg először úgy volt vele, hogy ám legyen, jöjjenek ők is, legalább hamarabb lelepleződnek a hazugságaik. Csak-hogy ők ezt nagyon másképpen képzelték, és komoly aknamunkát kezdtek végezni ellenünk. Azt akarták, hogy bennünket zárjanak ki a szervezetből, mert mi nem vagyunk odavalók, ők meg majd szépen belépnek a helyünkre. Itt elszakadt a cérna, és ekkor mondtuk azt, hogy eddig és ne tovább, meg fogjuk vétózni a jelentkezésüket. Tudniillik, egy normális politikai közegben az ilyen súlyú témákat pártvezetői szinten szokás rendezni. Nálunk viszont a világon senkit nem kerestek meg ezzel a problémával, sem engem, sem a pártpreferenseket. Egyszerűen „fegyvert fogtak a homlokunkhoz”, hogy márpedig minket onnan ki fognak piszkálni, mert ők akarnak egyedül magyar tagok lenni. Az Internacionáléban egy ideig azok kerekedtek felül, akik a mi pártunkon voltak, és az volt a hivatalos álláspont, hogy ez most nem is aktuális téma. Ezt az aktát legközelebb 1992-ben fogják elővenni,

azt várják ki. Erre azonban a szocialisták nem voltak hajlandóak, az ő politikai szubkultúrájuk nem bírta ki ezt a pár évet sem, hanem nemzetközi és hazai szinten olyan iszonyatos aknamunkába fogtak, ami párját ritkította. Ebből a munkából az SZDSZ nevű formáció is keményen kivette a részét. Mi elmentünk több Internacionálé ülésre, volt olyan is, hogy ki akartak bennünket zárni a szisztematikus nyomásnak engedve, de aztán minden alkalommal mondtam egy beszédet, ami elgondolkoztatta a delegátusokat, és a szavazásnál egy ideig még megmenekültünk. Itthon meg ki voltak akadva az ellenérdekelt felek, hogy még mindig nem rúgtak ki minket. Elmondásokból tudjuk, hogy állítólag őrzöngtek. Mi meg éltünk minden létező politikai eszközzel, ami bevett formája egy ilyen küzdelemnek. Beszédet tartottam, lobbitevékenységet folytattunk a szavazások előtti utolsó percekig. Emlékszem pontosan, hogy a német és osztrák delegátusokkal volt a legnehezebb a munka, mert szoros kapcsolatban voltak Kádár vadásztársaival, és iszonyúan erős kapcsolatok működtek az MSZP felé. A németeket a határnyitás miatt szinte zsebre tették Hornék. Óriási előnnyel indult emiatt az MSZP ellenünk Németországban.

Dátumszerűen nem tudom, mikor zárták ki a pártunkat a Szocialista Internacionáléból, de valamikor 1991-ben vagy 1992-ben. Én 1992 nyarán kiléptem, és otthagytam az egészet, mert nem láttam értelmét tovább ennek a parttalan küzdelemnek. Tudom, hogy később valóban bevették a helyünkre a szocialistákat. Arra még emlékszem, a sajtó is lehozta, hogy a Szocialista Internacionálé több alkalommal vizsgálóbizottságot küldött Magyarországra a szociáldemokrata helyzet vizsgálatára. Találkoztak ezzel-azzal, Nyers Rezsővel meg még ki tudja, kivel. Végül eljöttek hozzánk vizsgálatot folytatni, miközben mi voltunk az SI tagja! Hallatlan volt. Az ellenőrzés úgy zajlott, hogy kiszállt hozzánk egy bizottság, a Szocialista Internacionálé egy bizottsága, aminek a bolgár (!) szociáldemokrata pártnak a megbízottja volt a vezetője – már akkor tudtam, hogy hamis az egész, és pszicho-

lógiai megfélemlítés céljából vannak itt, de végig kellett csinálni. És akkor jön egy bolgár figura, és közli velem, hogy ő vezeti az SI vizsgálóbizottságot. Bejöttek, nem is udvariaskodtak, rettenetesen csúnyán néztek ránk, azt hitték, hogy majd nagyon megijedünk, pedig hát sok ilyet láttunk már, mint ő. Egyébként rendkívül pimasz volt a stílus, és miután ez a bizonyos bizottság bennünket megvizsgált, és leszidott, igen titokzatosan elvonultak néhány emigráns dörgölőző sürgős-forgása közepette. Nem sokkal később megérkezett ennek a bizottságnak a jelentése, amelyben mindenféle marhaságot leírtak, többek között azt is, hogy ez a párt és a vezetése xenofób, rasszista és antiszemita. Ez a három vád egyáltalán nem volt igaz, még a párt vezetésén belül is voltak mindenféle etnikumú és vallási hovatartozású munkatársaink. Ez sosem volt téma nálunk. Ezt követően fölpördült egy ötlet, hogy csináljunk egy cigány szociáldemokrata pártot. Éjszakába nyúlóan beszélgettünk erről, és mondtam, hogy ez az igazi rasszizmus, hogy valaki nem akar a szociáldemokrata pártba jönni, hanem neki külön párt kell. Úgy mentünk neki a választásoknak, hogy volt egy külön cigány szociáldemokrata párt. Ezek az emberek ráadásul ott voltak a mi székházunkban, és ki kellett nekik adni a teljes felső emeletet. Egy pokol volt az életünk! Bárhová mentem, ezek filmfelvételével követtek nyolcan-tizen, a családjaik bejártak a házba, szoptató anyukák szoptattak a folyósón, szóval volt ott minden. Elképesztő dolog volt, amit ellenünk elkövettek, és ezt bizony nem a cigányok találták ki, ebben teljesen biztos vagyok. Mint ahogy azt sem, hogy – akkor már régen nem voltam a pártban – megfelelő beépített elvtársak átjátszották a székházat, és politikai megalázásképpen egy cigány szociáldemokrata párt székel ott, most pedig a cigány önkormányzat tulajdona.

Meddig tartja még érdeklegesnek az MSZDP történetét?

Volt még néhány olyan ügy, amire azért érdemes odafigyelni: a taxisblokádnál, aztán a Demokratikus Charta 1992-ben. Ez

fontos, mert még nem sikerült bennünket teljesen taccsra tenni, még ebből is felálltunk egy időre. Én az ellenzéki vezetők közül egyedülként akkor azt mondtam, hogy a taxisblokádnál mi nem csatlakozhatunk, pedig komplett megyei delegációk keltek útra, és jöttek be a székházba, és akkor is éjszakába nyúlóan arról vitatkoztunk, hogy kiálljunk-e a blokádnál mellett vagy sem. Én azt mondtam, hogy ez a blokádnál – pedig akkor még nem tudtunk semmit, mert pár órája kezdődött az egész – az első demokratikusan megválasztott magyar kormány megdöntését célozza, és feltevésem szerint az SZDSZ állhat mögötte. Ez ösztönből jött, hiszen semmilyen információm nem volt, csupán csak két kérdést tettem fel: hol, milyen lezárások vannak, és kik vannak benne. Ennyit bőven elég is volt tudnom ahhoz, hogy tisztán lássak. Szóval, én azt mondtam, hogy nem állhatunk mögéjük, mert ez nem az ország érdekét szolgálja. Úgy érveltem, hogy itt nem azon van a hangsúly, hogy a kormány megemelte a benzin árát, hanem az, hogy miért tette ezt. A másik pedig az volt, hogy emiatt tényleg oda akarunk mindent dobni, amit az ország 1989 óta elért? Káoszt akarunk? Az kinek jó? Annak, aki a zavarosban ügyesen tud halászni, és nem a becsületes embereknek.

A másik igen fontos dolog a Demokratikus Charta³ volt. Amikor a Chartát szervezték, megint felmerült a kérdés a pártban, hogy most mit csináljunk, hová álljunk. Akkor is azt mondtam, mi a magyar nemzethez állunk. A magyar politikai palettán mi vagyunk a polgári baloldal. Innen nem lehet elmozdulni. Megnéztem a chartások listáját, és rögtön első látásra találtam vagy tíz olyan nevet, akire zsigerből azt mondtam, hogy nem. Összehívtunk egy elnökségi ülést, és úgy döntöttünk, hogy nem hogy nem állunk a Charta mellé, de azzal szemben foglaltunk állást.

3 Lsd. Bozóki András: A Demokratikus Charta története. *Beszélő* (folyóirat), 1996/2. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-demokratikus-charta-tortenete> (Utolsó letöltés: 2016. december 31.)

Ruttner György személyéről el tud mondani valamit azon kívül, ami az MSZP-s befolyással kapcsolatosan elhangzott?

Ruttner személyéről ugyanazt tudom megismételni, amit eddig elmondtam. Nyers Rezső körül csoportosult az ún. Márciusi Front nevű formáció, amelynek célja a baloldal megújítása volt. De természetesen MSZP-szek voltak ők mindannyian. Ennek a csoportnak volt tagja Ruttner. Már akkor is ügyvédként dolgozott, most nem tudom, hogy bírónban van-e vagy házi őrizetben.

Nem, tudomásom szerint nincsen bírónban és házi őrizetben sem. A per folyik, ezt a sajtóból lehet tudni, de közben dolgozik.

Ez az egész kivonulás, amit 1989 novemberében eljátszottak, egy trükk volt. Egy mozzanata annak, hogy hogyan verjünk szét egy felfelé jövő pártot. Ilyen és ehhez hasonló titkosszolgálati trükkökből is volt számtalan.

Tehát Ön szerint erre ment ki az egész?

Hát, persze! Nyers Rezsőék megtették Ruttnert *charge d'affaires*-nek, azaz külügyi ügyvivőnek az MSZDP-ben úgy, hogy még nem is volt párt és kongresszus sem. De Ruttner, illetve Baranyai bácsi, Bácskai Sándor meg Takács Imre, akik meg Grósz Károly emberei voltak, már a helyükön tették a dolgukat. Csak-hogy időközben a párt megalakulását követően engem is kineveztek ugyanerre a posztra, és mind a ketten komolyan vettük a munkánkat. Nos, míg én a saját pénzemen jártam Nyugat-Európát, ő állami pénzen utazgatott Amerikába. Ez volt a különbség. Nyilván összehoztak mindenféle értekezleteket, ahol ő szószóló volt, és iszonyatos indulatok dúltak. Grósz Károly pénzt fizetett az öregeknek is, hogy teljesítsék a rájuk bízott feladatot. Azaz mindenki kapott pénzt, csak mi nem, mi Ladával a saját költségünkön jártuk a kontinenst. Ez volt a vicc! Teljesen nyilvánvaló, hogy az MSZP minden követ megmozgatott, és a pénzt sem sajnálta arra, hogy mindenkit be-

építsen az MSZDP-be. A részleteit ennek a manővernek persze egyáltalán nem tudom, mert sosem ismertem ezt a kádári politikai „kultúrát”.

És akkor ismét említsük meg Révész András fiát, aki ennek az egésznek ugyancsak a részese volt, Horn Gyula tanácsadójaként. Az öreg Révész pedig mint régi szocdem működött a pártban. Az ugyancsak korábban említett Barátság egyesületen keresztül az MSZP összesen 10 millió forintot fizetett ennek a körnek, ami akkor hatalmas pénz volt. Ezt autókra és külföldi utazásokra, meg bármire költhették, ami a feladatukhoz szükséges volt. Ezzel párhuzamosan rendes demokratikus módszerekkel engem is megválasztottak, és ez kiverte náluk a biztosítékot.

Ha jól értem, akkor ez az egész aknamunka, amit a fentiekben felvázolt, volt az oka annak, hogy a választások után Önök semmilyen körülmények között nem voltak hajlandóak lemondani az elnökségről.

Nem az volt a lényeg, hogy én vagyok-e a párt elnöke vagy valaki más erős személy, hanem az, hogy ha egy szervezetnek sikerül levágni a fejét, akkor az egész szét fog esni. Ahogy engem onnan kimozdítottak, atomjaira hullott szét az egész pártszervezet, ahogyan az előre megjósolható volt. Utána még voltak amolyan „kiskirályságok”, de már semmi értelme nem volt az egésznek.

Utólag hogyan látja a '90-es választásokra készülő kampányt? Úgy tudom, egy Svájcban élő magyar férfit tettek meg kampányfőnöknek, akit a sajtó ugyancsak az MSZP beépített emberének tartott.

Én is ezt gondolom.

Mások elmondásaiból és sajtóanyagokból is tudható, hogy egyfajta Thatcher-imázst próbáltak Önre ráhúzni, és a női politikus mivoltára épült a kampány.

Thatcherről itt szó sem volt, én egyszerűen ilyen vagyok. Az egyetemen is ilyen voltam. Én a politikai beszédemre és a programunkra koncentráltam, és nem volt semmiféle kialakított imázs. Mindig kosztümöt és komoly viseletet hordtam az egyetemen is. A kampányban a politikai üzenetem tartalmilag rendben volt, az 1990-től 2010-ig tartó időszak – sajnos – engem igazolt. A kampányt magát egy 150 centis kis piros szemüveges ember csinálta, aki nekem már csak azért is gyanús volt, mert ő is csak úgy előjött, Szilágyi Gáborék odahozták nekem, és valami sehogy sem volt rendben körülötte.

Tehát nem Ön nevezte ki kampányfőnöknek azt az embert.

Dehogyan, soha nem is láttam előtte. Szilágyi meg még valaki hozta, körbevitték a pártszékházban, hogy mennyire jó kampányfőnököt hoztak Svájcból. Kampányfőnök persze kellett, mert ehhez a munkához nálunk a helyzetünk-ből fakadóan a világon senki nem értett. Szóba került Fischer Gyuri is, de ő azt mondta, hogy az egész kampányt ő nem biztos, hogy el tudja vinni, hiszen neki sem volt ebben semmilyen tapasztalata.

A Thatcher-imázs tehát akkor nem egy tudatosan felépített dolog volt?

Lehet, hogy felvetődött egyesekben, hogy ez is egy nő, magabiztos, összeszedett. Részemről biztos nem. Már csak azért sem, mert Margaret Thatcher valóban nagy politikus volt ugyan, de teljesen más irányzatot képviselt. Ő neoliberális volt, ami azonban számomra mindig is elfogadhatatlan volt. Én folyamatosan azt mondtam, hogy nem szabad privatizálni, nem szabad kiárúsítani az országot fillérekért, nem szabad beengedni csak úgy minden jöttmentet a magyar gazdaságba. Azért mert ő azt mondja, hogy külföldről jön, pénze van és privatizálni akar, ez azért ne így működ-

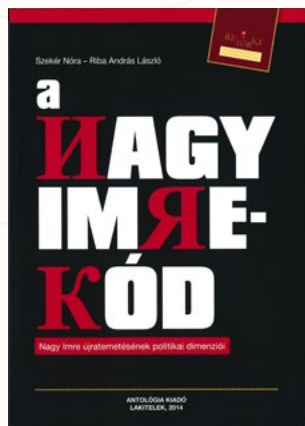
jön. Meg kell vizsgálni, ki ő, mit akar, és milyen szándékai vannak az országgal. Milyen gyárat, hová akar építeni, hogy illik ez nálunk bele a regionális és ágazati fejlesztésbe, jó-e ez egyáltalán a nemzetgazdaságnak. És ha jó, akkor valóban jöjjön, de ha nem, akkor el kell utasítani. Olyan mennyiségű szélhámos jelent meg Magyarországon 1989–1990 környékén, hogy az elképesztő. A korán felbukkanó kisebb befektetők zöme szélhámos volt, és persze megjelentek a komolyabb nagybefektetők, illetve a transznacionális erők is. Én voltam az, aki azt mondta, hogy nem lehet egész iparágakat privatizálni Magyarországon. Mert bejöttek, és vitték az egész növényolajipart, a gépgyártást. Mindent bezártak, piacot vettek. Én azt mondtam, amíg én leszek a szociáldemokrata párt elnöke, nem lesz egymillió munkanélküli Magyarországon, nem is lett volna. Mert a makrogazdaságban mindig tudni kell, hogy pontosan mivel mi a cél, kit és mit szolgálunk. Van, amikor csak az a cél, hogy egy adott régióban, mint most például a közmunkásoknál (amit szerintem a kormány jól csinál), annak a kis közösségnek valahogy elfogadható, átmeneti létformát biztosítsunk. Ahhoz pedig kell az, hogy még ha pénzbe is kerül (!), foglalkoztassunk arra rászoruló embereket. Hasonló a helyzet az önfoglalkoztatással. Van olyan iparág, régió, ahol a csúcstechnológia, az export a cél. Kell, hogy legyen egy célfüggvénye egy foglalkoztatáspolitikának, egy exportpolitikának vagy bárminek, különösképpen pedig *egy rendszerváltásnak! De nem volt.* Olyan nem, ami a nemzetünket szolgálta volna. Azt nem lehet megengedni, hogy például egy országnak a teljes pénzügyi szektorát lenyúlják. Ilyen nincs! Ilyet csak gazemberek csinálnak, olyanok, akiket kilóra meg lehet venni, vagy kötöznivaló ostobák. És nekem a rendszerváltó garnitúráról mindig ez jut eszembe. Hogy ez nem elit. Az elit kifejezés az egészen másról szól. Az ország, a nép iránti felelősségről.

OROSZ TÍMEA

A RETÖRKI Könyvek eddig megjelent kötetei

Simon János: Puccs vagy összeomlás? 8 interjú a Kádár-korszakról volt MSZMP PB-tagokkal

Szekér Nóra-Riba András László: A Nagy Imre-kód. Nagy Imre újratemetésének politikai dimenziói

Katona András-Salamon Konrád: Tüntetések könyve. Negyedszázad 56 tüntetése Magyarországon (1988-2013)

M. Kiss Sándor (szerk.): Rendszerváltás 1989. 15 tanulmány

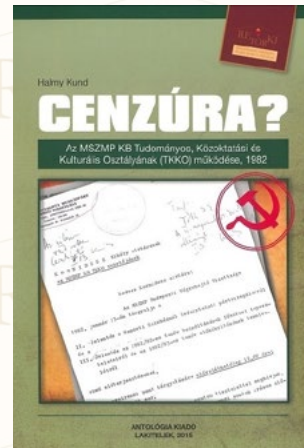
Fricz Tamás-Halmi Kund-Orosz Tímea: A politikai túlélés művészete. Az MSZMP/MSZP hatalomátmenetének természetrajza: érvelés és gyakorlat (1988-2010)

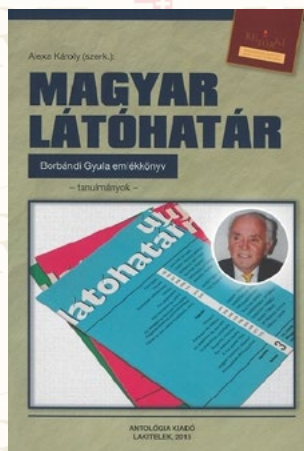
Kahler Frigyes: Az Igazság Canossa-járása avagy a rendszerváltás és az igazságtétel történetéhez

Lóránt Károly: A rendszerváltáshoz vezető út. Gazdaságpolitikai visszaemlékezések

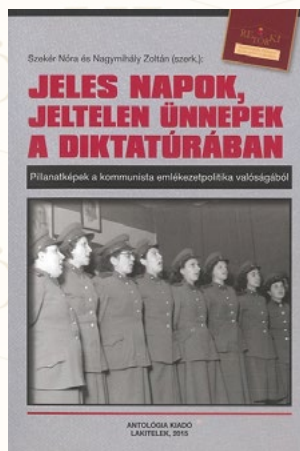
Halmi Kund: Cenzúra? Az MSZMP KB Tudományos, Köztudományi és Kulturális Osztályának (TKKO) működése, 1982

Alexa Károly (szerk.): Magyar látóhatár. Borbándi Gyula emlékkönyv. Tanulmányok

Kávássy János: Nyugati szélben. Adalékok a magyar-amerikai kapcsolatok 1989-es történetéhez; gondolatok a kelet-európai és a magyar rendszerváltáshoz

Szekér Nóra-Nagymihály Zoltán (szerkk.): Jeles napok, jelesen ünnepek a diktatúrában. Pillanatképek a kommunista emlékeztetőpolitika valóságából

Szekér Nóra-Nagymihály Zoltán-Riba András-Házi Balázs: Taxis „blokád” I-II. 1-990-10-25-28. Egy belpolitikai válsághelyzet története

Kukorelli István-Tóth Károly: A rendszerváltozás államszervezeti kompromisszumai

Kiss Gy., Csaba-Szilcs Eszter (szerkk.): A másik Magyarország hangja. Dokumentumok az Írószövetség 1986-os közgyűléséről

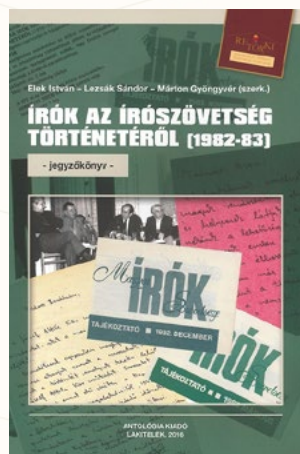
Király Ibolya: Emlék-repeszek. Király Károly igazsága

Bakos István: Nemzetépítő kísérlet. A Magyarok Világszövetsége kronológiája 1989-2000

Duray Miklós: Rendszerváltozás, rendszerváltoztatás, rendszerváltás a Kárpát-medencében 1963-2015. I-II.

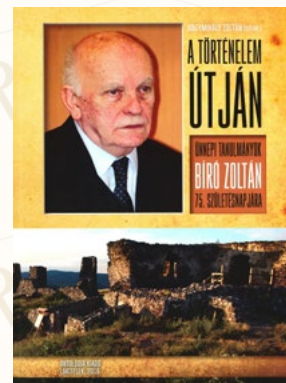

Elek István-Lezsák Sándor-Márton Gyöngyvér (szerkk.): Írók az Írószövetség történetéről (1982-83). Jegyzőkönyv

A RETÖRKI szakmai támogatásával megjelent kötetek:

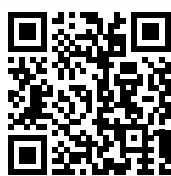

Gombos Zsuzsa (szerk.): Egy barátság utolsó felvonása. Gombos Gyula és Szigyártó László levelezéséből. 1973-1983

Nagymihály Zoltán (szerk.): A történelem útján. Ünnepi tanulmányok Bíró Zoltán 75. születésnapjára

További információk a RETÖRKI Könyvek eddig megjelent kötetének elérhetőségéről az alábbi helyen:
<http://www.retorki.hu/rovat/elerhetoseg#boltok>

Szerdi Pál kötetei

Püski István-Gulay István: Püski Sándor élete hagyatékának tükrében I-II-III.

Jónás Róbert

Az informatika és az információs társadalom hatása a levéltárakra

Az informatika megjelenése és elterjedése jelentősen átalakította a társadalmat. Ma az internetnek köszönhetően a számítógépek globális hálózata vesz körül minket. Eszközeink számára már nem létezik az emberi léptékben mért idő, e-mailjeink azonnal odaérnek a címzetthez, helytől és időtől függetlenül férünk hozzá tartalmakhoz, amelyek letöltés után azonnal olvasható, felhasználható formában jelennek meg eszközeinken. Maga a társadalom alakult át olyan közeggé, amelyben az információ birtoklása, a tudás jelenti a legfőbb versenyelőnyt, az érvényesülés legfontosabb eszközét. Ennek megszerzésében kiemelten fontossá vált az időtényező. Részben a 20. században lezajlott politikai és társadalmi változásoknak, részben az információs társadalom attitűdjének köszönhetően megváltozott az állam és polgárai viszonya is. Az állampolgár szolgáltató államot vár el, és a demokrácia lehetőségével élve átlátni és ellenőrizni kívánja azt.

Mit is jelent ez az átalakulás a levéltárak számára? Az elektronikus iratok megjelenésével a levéltáraknak alkalmazkodniuk kell az irat fogalmának módosulásához, és új eljárásokat kell kidolgozniuk az állományvédelem területén. Az egyre növekvő mennyiségben termelődő iratok feldolgozásánál mind nagyobb hangsúly helyeződik az állományok feldolgozottsági szintjének növelésére és az iratok közötti kapcsolatok feltárására. Ez kihatással lesz a levéltári elméletek fejlődésére is. Az információs társadalom igényeiből fakadóan a levéltáraknak változtatniuk kell a társadalommal kialakult viszonyukon.

A levéltárak szerepkörének módosulása nem új dolog. A régi időkben a hiteleshelyek a jogbiztosítást szolgálták, amíg a közjegyzőség elterjedése fokozatosan át nem vette a helyüket. A levéltárak az általuk őrzött iratoknak köszönhetően továbbvitték a jogbiztosító funkciót. A 20. század harmincas éveiben a levéltárak a származás bizonyításában nyújtottak segítséget. A származási igazolások a zsidótörvények, a nemességet dokumentáló iratok pedig a hozzá kapcsolódó társadalmi előnyök megszerzése okán váltak fontossá. A második világháborút követő évtizedek megváltozott politikai rendszerében a jogbiztonság szerepe leértékelődött, és csak a rendszerváltást követően kapott újra szerepet. Ekkor a kárpótlási törvénynek köszönhetően az államosítás előtti tulajdonviszonyok igazolásához az érintettek sorra keresték fel a levéltárakat, bizonyító erejű iratokat kérve egykori tulajdonaikról. A modern történettudomány kialakulásával a levéltárak a történelem megismeréséhez

nyújtottak forrásbázist,¹ és ez a funkció egészült ki a 20. században a kultúra-terjesztéssel.²

Ami a levéltárak és a társadalom kapcsolatát illeti, látható, hogy előbbiek a saját ritmusuknak megfelelően folyamatosan reagálnak az utóbbi igényeire. Ebben a kapcsolatrendszerben az elmúlt évtizedekben tulajdonképpen egy popularizálódási folyamat ment végbe, és ez – immár más hajtóerőnek köszönhetően – folytatódik ma is.

A 20. században elkezdődött popularizálódás mögött a történelem mélyebb rétegeiben meghúzódó változások állnak, amelyek átformálták az emberi társadalmat. A nyugati kultúrkörben a második világháború után lezajlott változások az individualizmus megerősödését hozták el, a szabadság eszményét állítva a középpontba. Ez a szabadság-eszmény az egyén szabadságát akarta kiterjeszteni, amivel óhatatlanul is szembefordult a közösséggel. Az 1968-as párizsi diáklázadások szinte szimbólumává váltak ennek a folyamatnak, bár azokban az években számos hasonló eseménysor játszódott le másutt is. A prágai tavasz vagy a sorozatos tüntetések az Egyesült Államokban mind azt jelezték, hogy a társadalom változást követel az egyén és az állam, valamint az egyén és a közösség viszonya tekintetében. A nyugati kultúrkör társadalmában ma is állandó érdekellentét feszül az egyéni jogok és a közösségi érdekek között.

Az egyén és a közösség közötti összefüggés számos pozitív és negatív eredményének egyike az egyén elidegenedése lett. A hagyományos közösségek, leginkább a család háttérbe szorítá-

sával az emberek elkezdtek keresni „a (virtuális) kapcsolatot az elveszett közösségekkel – például a családkutatás útján.”³ Ezek az egyéni kutatások már nem a korábbi jogbiztosítást szolgálták, nem a származás okán remélt társadalmi előnyök miatt történtek. A családkutatás volt az első olyan tömegesen jelentkező igény a társadalom részéről, amely hagyományos szerepük átgondolására készítette a levéltárakat.

A 20. században játszódott társadalmi folyamatok, valamint az azokkal szoros kapcsolatban lévő politikai változások értékelése nem célja írásomnak. Összegzőként kívánom csupán elmondani, hogy az akkor végbement, minden erkölcsöt, hagyományt megkérdőjelező, és az egyént végső soron elmagányosító változások levéltárakra gyakorolt hatása vitathatatlan, de az e téren manapság zajló átalakulás mögött ma már egy új folyamat, az informatika térnyerése áll.⁴

Az információs társadalom korát éljük: szinte végtelen mennyiségben érhetünk el információt kényelmesen, akár otthonról is. Mára nem az információ birtoklása, hanem válogatása és elemzése vált elsődlegesen fontossá. Nem kell levéltári katalógusokat lapozgatnunk, az internet keresői azonnal megtalálják és kiadják nekünk a weben elérhető tartalmakat. Ennek köszönhetően sokak számára nem is létezik az, ami nincs az interneten. Bárki számára kinyílt a lehetőség, hogy kutasson, és ez megváltoztatta az igényeket. A levéltárak szolgáltatásait manapság igénybe vevők jelentős része nem hivatásos kutató, és nem tudományos kutatást végez. Más a viszonya az igényelt információhoz, más a célja vele. A levéltárakban fellel-

1 A kommunista hatalomátvétel után Magyarországon a levéltárak forrásbázis szerepét erősen korlátozta a politikai rendszer, amely ideológiai okokból csak bizonyos történelemszemléletnek engedett teret, és korlátozta az iratok megismerhetőségére vonatkozó lehetőségeket is.

2 A levéltárak társadalmi szerepének változásáról lásd: Katona Csaba–Körmendy Lajos–Kerekes Dóra–Lakatos Andor: Internet és levéltár. *Levéltári Szemle*, 2005/1, 3-7.

3 Körmendy Lajos: A levéltárak filozófia- és funkcióváltozásai a 20. és 21. század fordulóján. *Levéltári Szemle*, 2006/2, 8.

4 A levéltárak és az informatika sokrétű kapcsolatáról lásd: Cseh Gergő Bendegúz–Körmendy Lajos–Németh István–Rádi Péter–Reisz T. Csaba: A levéltárak helye az információs társadalomban, a levéltári anyag informatikai feldolgozása. *Levéltári Szemle*, 2001/1, 4-36.

hető segédletek nem az ő igényeikhez és tudásszintjükhöz igazodva íródtak, így azokat komplikáltnak, nehézkesen felhasználhatónak érzik. Az amatőr kutató a levéltárat tulajdonképpen adat-szolgáltatónak tekinti, amitől könnyen áttekinthető, gyorsan feldolgozható adatot vár el. Teheti is, hiszen a legtöbb levéltár állami intézmény, ahol az amatőr kutató az információt igénylő állampolgárként jelenik meg, a levéltárosban pedig az intézményhez tartozó kiszolgálószemélyzetet látja.

Ebben az átalakulásban az informatika szerepe kettős: egyszerre kikényszerítője és felgyorsítója a változásoknak. A hagyományos levéltári funkció mellett, amelynek elsődleges feladata a megőrzés és kutathatóvá tétel, megjelent a szolgáltató levéltár koncepciója is, amely az információs és kommunikációs eszközök alkalmazásával lehetőséget teremt a felhalmozott tudásanyag *online* felületeken, felhasználóbarát környezetben történő nyilvánossá tételére. A levéltárak működésében ezért mind nagyobb szerepet kap az őrzött anyagokhoz való hozzáférés modern módszerekkel történő támogatása. Természetesen az *online* felületeken közzét tartalmakra ugyanúgy érvényesek az iratokra és a személyiségi jogokra vonatkozó jogszabályok, mint a papíralapú dokumentumok esetében.

A gyorsan és egyszerűen felhasználható tartalmakra vonatkozó egyre növekvő igény mind gyakrabban kérdőjelezi meg a hagyományos, papíralapú segédletek létjogosultságát. A különféle jegyzékek, bibliográfiák, kronológiák, repertóriumok elektronikus formában sokkal könnyebben áttekinthetők és felhasználhatók, megkönnyítve a kutatók számára a szükséges adatok megtalálását a tárolt iratállományokban. Emellett rendelkeznek azzal az előnnyel is, hogy könnyen bekapcsolhatók a felgyorsult információáramlásba. Ma már egyre több intézmény honlapján elérhetők a rendszeresen frissített fond- és állagjegyzékek, valamint egyéb segédletek, emellett számos dokumentum is kutatható már *online* eléréssel.

Az informatika térnyerésének köszönhetően a levéltárak egyre több elektronikus iratot tárolnak. Az ilyen iratok egyik gyenge pontja az eszközfüggőség: nincsenek fizikai tulajdonságaik és nem tekinthetők meg számítógép nélkül. Az eszközök tekintetében a hardverek elavulása alig öt-tíz év, a szoftverek esetében pedig ez az idő még rövidebb.

Az elektronikus iratok speciális körülményeket igénylő tárolása és használata a biztonság kérdését is új dimenzióba helyezi. Az információs társadalom által termelt iratok egyre nagyobb százalékban már eleve elektronikusak, nincs papíralapú példányuk, így a levéltárakba kerülő anyag is egyre nagyobb arányban tartalmaz elektronikus iratokat. Az informatikai rendszerek előnye igazán akkor használható ki, ha az internet nyújtotta lehetőségeket is magában foglalja. Ugyanakkor alapszabály, hogy az interneten nincs tökéletes biztonság vagy áthatolhatatlan védelem. A zsarolóvírusok elterjedésével egyidejűleg szembe kell nézni azzal a kockázattal is, hogy egy levéltár teljes elektronikus iratállománya áldozatául eshet egy ilyen támadásnak.

Az informatika jelentősége és a fejlődés gyorsasága kettős kihívás elé állítja a levéltárakat, ahol az informatikai stratégiák körében foglalkoznak ezzel a kérdéssel. Az informatika jelentősége megköveteli a hosszútávú stratégia megalkotását, a fejlődés gyorsasága ugyanakkor teljesen bizonytalanná teszi a stratégiaalkotáshoz szükséges biztos támpontok kijelölését. A levéltárak számára nem csupán az adatok elektronikus tárolása a cél, hanem az is, hogy ezek az adatok több évtizedes, vagy még nagyobb időtávlatban is felhasználhatók maradjanak.

A levéltári informatikai stratégiák egyik legfőbb kérdése, hogy hogyan alkalmazkodjon a levéltár ezekhez a gyorsan változó igényekhez. Hogyan tegyen az elektronikus információáramlás részévé olyan dokumentumokat, amelyek arra nem alkalmas technológia részeként születtek, és hogyan garantál-

ja, hogy az elektronikussá tett adatok hosszú idő múlva is felhasználhatók legyenek?

Könnyen tévedhetünk, ha azt gondoljuk, hogy a ma ismert és népszerű formátumok később is elérhetők lesznek. A rendszerváltás tágabban vett időszaka, a nyolcvanas évek és a kilencvenes évek első fele egybeesik a szórakoztatóipar technológiai fejlesztéseinek egy olyan átmeneti időszakával, amelynek során az össze nem hangolt, szabványosítás nélküli gyártói fejlesztések nyomán számos, ma már kevésbé ismert és nem használatos adathordozó jelent meg és került napi használatba. Az orsós szalagok, VHS-, Beta-, U-matic és különböző DV kazetták ebből az átmeneti időszakból származnak. Változatosságuk érdekes technikai kihívásként merült fel a RETÖRKI Archívum számára, amely az ebből az időszakból forrásokat gyűjtő más levéltárakhoz hasonlóan szembesül ezzel a problémával.

A probléma tehát sokrétű, és összetettsége nem csupán az eltérő formátumok igényelte különböző technikai eszközök beszerzéséből fakad, bár tekintettel az eltelt időre, ma már ez sem egyszerű feladat. Érdemesebb a kérdést a levéltári informatika fejlődésének szemszögéből vizsgálni, felismerni a régi és új folyamatok közötti hasonlóságot, és leszűrni a tapasztalatokat.

A levéltárak jövőjéről gondolkodva a szolgáltató levéltár koncepciója mellett újra megjelenik a kultúraterjesztés fogalma is, amely magától értetődően következik a szolgáltatói szerepfelfogás továbbgondolásából.⁵ A társadalom felé való nyitás a múzeumok példájához hasonlóan a levéltárakat is abba az irányba kényszeríti, hogy az általuk őrzött értékekre és a felhalmozott tudásra egyfajta „termékként” is tekintsenek. A piac logikája szerint tehát fel kell mérni a piacképességet és a lehetőségeket. Ezzel a lépéssel a levéltárak egyben belépnek a

kulturális piac világába is, ahol verseny zajlik a kultúrafogyasztók figyelméért. A levéltárak többsége esetében az anyagi források felett az állam rendelkezik. Az államra az információs társadalom szolgáltatásokat elváró igényei hatnak, így a múzeumokhoz vagy a könyvtárakhoz hasonlóan a levéltáraknak is erősíteniük kell szolgáltatói szerepkörüket.

A gyors változás a levéltáros közösséget is kihívás elé állítja. A levéltárak szerepüknel fogva konzervatívak, sosem a forradalmak mindent felforgató helyszínei. Éppen ezért a levéltáros közösség identitásából fakadó mentalitás sem változik könnyen, így az intézmények nem is alkalmasak az információs társadalom mozgásának gyors követésére. Különösen akkor nem, ha a szerepfelfogás egy hagyományosabb levéltárosi szemléletet tükröz.⁶ A lassabb reakcióképesség önmagában nem feltétlenül baj, hiszen a levéltáraknak a legáthatóbb változások közepette is képviselniük kell az állandóságot.

A levéltár és a társadalom kapcsolatára tekintve elmondható, hogy az előbbinek szerepéből fakadóan követő magatartást kell folytatnia, át kell alakítania mentalitását, és új elemeket kell beemelnie tevékenységi körébe. Az esetleges változás során azonban lényeges, hogy a szolgáltatói szempont nem írhatja felül az értékőrző és tudományos kutatást támogató szerepet, ezért a két levéltári feladatkör nem konfrontálódhat egymással. Olyan megoldást kell találni, amelyben a kettő párhuzamosan létezhet egymás mellett.

gyar levéltárügy jövőjéről. *Levéltári Közlemények*, 2007/1, 3-61.

6 Az identitás és a mentalitás közötti kapcsolatról, valamint a történész-levéltáros mentalitás jellemzőiről lásd: Körmeny Lajos: Mentalitás és identitás, levéltárak és társadalom – közép-európai példák. *Levéltári Szemle*, 2003/3, 9-21.

5 A szolgáltató levéltár kérdéseivel és lehetőségeivel kapcsolatban lásd: Tyekvicska Árpád: Gondolatok a ma-

A FIDESZ előzményei és alapítása

Történeti szöveggyűjtemény című rovatunkban ezúttal a Fiatal Demokraták Szövetsége (FIDESZ) két fontos dokumentumát közöljük. Az első a szervezet egyik szellemi megalapozójának, Diczházi Bertalan közgazdásznak, a FIDESZ megalakulását megelőző időszakról szóló összefoglalója 1988 áprilisából (ezen írás közlésével is tisztelgünk a szerző munkássága előtt, aki éppen tizenöt esztendeje hunyt el). A másik szöveg közismertebb: a FIDESZ alapító nyilatkozata, valamint az alapítók listája, melyek következtetni engednek az akkor létrejött ifjúsági szövetség elgondolásaira és társadalmi hátterére.

Diczházi Bertalan

A FIDESZ előzményeiről¹

(1988. február - március 20.)

A nyolcvanas évek szakkollégiumi és klubaktivistáiban már többször felmerült egy új, önálló ifjúsági szövetség létrehozásának gondolata. Sokunkban nem volt kérdéses, hogy a radikális reformer nézeteket valló fiataloknak saját politikai szervezetre van szüksége. Felelősségteljes és szabályozott körülmények között történő politikai tevékenységhez természetesen intézmények kellene. Nem kétséges persze az sem, hogy mind a szakkollégiumok, mind a klubok számos olyan funkciót betöltenek, ami az ifjúsági szervezetek dolga. Gondolok itt a politikai szocializációra, a kulturális és művelődési életre, a közösségi és társas tevékenységekre stb. Az ifjúsági érdekvédelem területén is új formák jelentek meg, mint például a hallgatói tagozatok rendszere a felsőoktatási intézményekben. Az ifjúság politikai integrációja téren azonban a KISZ monopolhelyzete mindeközéig fennmaradt.

A nyolcvanas években először 1981-ben fejeződött ki jelentősebb aktivitás, egy új, önálló ifjúsági szövetség megalakítására tett kísérlet azonban megghiúsult. A későbbiekben nem jött létre ifjúsági szerveződés, amely direkt módon az önálló, független szövetség létrehozását követelte volna.

Mi történt 1988 február elejétől március 30-ig?

Már most is számtalan rémhír, téves információ, hamisítás kering a közvéleményben a FIDESZ-ügyről. Tekintettel arra, hogy az új, önálló ifjúsági szövetség megalakításának egyik kezdeményezője voltam, kötelességem bemutatni azt a folyamatot, amelynek eredményeképpen 1988. március 30-án megalakult a Fiatal Demokraták Szövetsége. Annak ellenére, hogy kezdeményezője voltam a szövetség alapításának, nem léptem be a FIDESZ-be, mivel az általam javasolt szövetség-alapítási politikai út (politikai taktika) nem került elfogadásra. Mintegy az események túlhaladták az általam javasolt „Deákos” taktikát.

Az eredeti elképzelésről és a javasolt politikai útról

Az ötletet Deák Ferenc „felirati módszere” adta, vagyis fogalmaz-

¹ Megjelent Bozóki András (Szerk.): *Tiszta lappal. A FIDESZ a magyar politikában, 1988-1991*. Budapest, FIDESZ, 1992. 539-544.

zunk meg egy *szándéknyilatkozatot*, hogy szándékunkban áll létrehozni egy új ifjúsági szövetséget. A szándéknyilatkozat közzétételével kifejezésre kerül az akarat, de még szó sincs igen közeli megalkakulásról. A szándéknyilatkozatnak kettős funkciója van, egyrészt a politikai vezetés értesül egy ifjúsági akaratról, kezdeményezésről. Másrészt a nyilvánosság valamilyen szintjén a potenciális tagok megismerkedhetnek egy ifjúsági csoport terveivel. A szándéknyilatkozat tartalmának megismerése után elindulhat egy vitasorozat. Jórészt közismert volt, hogy az ifjúság tényleges politikai tagoltságának megfelelően szervezeti kifejeződést keres. Vagyis az aktív politizáló fiatalok körében egy percre sem szűnt meg a szövetség-alapítási igény. A konkrét szervező munkát illetően azonban átmenetileg nem volt napirenden a szövetség-alapítás kérdése.

A reálfolyamatok tekintetében az ifjúsági törekvések a szakkollégiumi mozgalomban, a hallgatói tagozatok kiépítése terén, a diáklap-szerkesztőségekben, a független békemozgalomban, a természet- és környezetvédelem akcióiban, a társadalompolitikai és honismereti klubmozgalomban stb. fejeződtek ki.

A nyolcvanas évek közepétől beszélhetünk a horizontális integrációk kiépítéséről. Kétséggkívül a direkter politizálás elsősorban a szakkollégiumokat illetve a klubokat jellemezte. E mozgalmaknál jöttek létre állandó intézmények illetve szerves hagyomány-átadási mechanizmus. Ez utóbbi alatt a politikai értékek, politikai technikák a politikai magatartás és beállítódás szféráját értem.

A fenti rövid bevezetővel csupán azt akartam érzékeltetni, hogy 1981 után is élénk, autonóm poli-

tikai életről beszélhetünk, de az önálló, új ifjúsági szövetség megalakítása nem volt napirenden, az egyetemi és főiskolai hallgatók, fiatal értelmiségiek és ifjú munkások körében. Az érdeklődők kisebb csoportokban megbeszélhetik, hogy szükség van-e a szövetségre, és ha igen, akkor mi legyen a programja, célkitűzése, szerveződési elve stb. Tehát politikai gondolkodási folyamat indulhat meg, amelynek tapasztalatai alapján lehet dönteni a megalakulással kapcsolatos teendőkről. A magam részéről ezt a periódust nagyon fontosnak tartottam, hiszen ezen időszak alatt szerveződhetett volna a politikai tagoltság szervezeti megjelenési folyamata.

A szándéknyilatkozat és megalakulás közötti periódusban az aktív alapítók személyesen is megismerkedhettek volna. Ugyanakkor a politikai vezetés kialakíthatta volna a maga álláspontját az új szövetséggel kapcsolatban. Az ún. türelmi időszakban folyamatos bejegyzést végzők között. Véleményem szerint, amikor a politikai kormányzat állandóan a politikai megújulásról beszélt és reformretorikától visszhangzott az egész ország, ilyen viszonyok között létjogosultsága volt a tervezett szövetségnek.

Az eredeti névjavaslatról és a szövetség tervezett célkitűzéseiről, politikai alapelvekről

Az eredeti névjavaslat: Demokratikus Szocialista Ifjúsági Szövetség (DSZISZ). Mindkét érték hangsúlyozása fontos és ezt névben is ki kell fejezni.

A szocialista kifejezés értéktartalmán az európai baloldali politikai gondolkodás és eszmetörténet politikai értékeit, beállítódását és társadalomvizsgálódási módját értette, és nem a sztálini államszocialista etatizmust. Gondolom,

nem kíván különösebb magyarázatot a demokratikus kifejezés névbeli választása. A Demokratikus Szocialista Ifjúsági Szövetség politikai alapelveinél a következő alapkérdésekre tért ki a tervezet:

1.) A tulajdonformák megítélésénél kiemelt szempontként kell kezelni a hatékonyság és a produktivitás eredményeit. Az egyéni és társas magánvállalkozásnak nagyobb teret kell biztosítani a jogi és közgazdasági szabályozásban. A készülő társasági törvényben biztosítani kell a magántársaságok és magán-állami vegyes tulajdonformák magalakulásának lehetőségeit.

2.) Az értékek és érdekek szabad és nyilvános képviselésére nyíljon lehetőség, szervezetszerűen is.

3.) A gazdasági versenyben leszádkadt egyének, rétegek megfelelő szociálpolitikai kompenzálása elmaradhatatlan.

4.) Egy olyan nemzetpolitikai program, amely felemeli szavát a kisebbségi magyarok érdekében, másrészt törekszik egy szerves közép-európai integráció kiépítésére.

Az DSZISZ első nyersfogalmazványa tartalmazza azt a kitételt is, hogy a szövetség elismeri a párt vezető szerepét, illetve hazánk nemzetközi szerződéses katonai és gazdasági kapcsolatait.

A DSZISZ szervező csoportjáról és a belső vitákról

A DSZISZ-szándéknyilatkozat ötletének felvetésére elsősorban a szakkollégiumi és a klubmozgalmi körökben került sor. Az első beszélgetések, eszmecserék február elején-közepén zajlottak le. A dolgoknak persze híre terjedt és számos észrevétel, vélemény jutott el hozzánk. A szűkebb előkészí-

tő csoportban Kövér László, Orbán Viktor, Németh Zsolt, Kaderják Péter, Bégány Attila, Rácz András és jómagam vettünk részt. A konkrét szervező és szövegező munkát Kövér László és én végeztük. E csoport tárgyalta meg az általam készített első nyersfogalmazványt, majd a viták után Kövér Laci készítette el a második fogalmazványt (DSZISZ-szándéknyilatkozat tervezet). Ez a szövegtervezet került a március 30-i gyűlés elé. Felmerül a kérdés, milyen viták jellemezték a február-márciusi időszakot? Itt nemcsak a szűk csoport vitáiról teszek említést, hanem a dologról kialakult spontán beszélgetések tartalmi kérdéseiről is. Sűrűn elhangzott az a feltevés, hogy nem elég vonzó a szocialista névhasználat. Ezek a spontán felvetések elsősorban a jelenlegi politika elleni felszólalások voltak. Hiszen amikor ellenvetésként az európai baloldali politika eredményeit hoztuk fel, akkor már vállalhatóvá vált a szocialista elnevezés. A mélyebb értelmezés helyett azonban a „szocialista” kifejezés a mindennapokat juttatja az emberek eszébe és sokan nem tartották szerencsésnek a szövetség ilyen elnevezését. Több feltevés elegendőnek tartotta azt a kitételt, hogy a DSZISZ az Alkotmánynak megfelelő keretek között kíván működni, és ezért felesleges a részletesebb kitétel a párt vezető szerepéről, stb. A szűkebb csoport jogi konzultációkat kezdeményezett arra vonatkozóan, hogy egy társadalmi szervezet (nem egyesület) létrehozására vonatkozóan milyen jogi szabályozás érvényes. Halmai Gáborral (MKKE) és Kilényi Géza professzorral (az Alkotmányjogi Tanács titkára) történő konzultáció is korábbi ismereteinket erősítette meg. Eszerint a jelenlegi törvényes előírások alapján társadalmi szervezetet engedélyezés nélkül létre lehet hozni. A szövetség megalakulásának pillanatától kezdve jogi személy.

Kilényi azt is elmondta, hogy társadalmi szervezet létrehozása nem jogi, hanem politikai kérdés. Bizonyos idő után – különösen a kedvező jogi konzultációk után – egy olyan vélemény erősödött fel, hogy nem szándéknyilatkozat kell, hanem meg kell alakulni.

Emögött olyan érvelés húzódott meg, ha nincs jogi akadály a megalakulásnak, akkor fölösleges kvázi-engedélyért folyamodni. A mielőbbi megalakulás melletti érvként hangzott el az az információ, hogy a most készülő törvénytervezetben olyan passzus van, amely szerint társadalmi szervezetet csak jogszabály hozhat létre. Vagyis kibocsájtás előtt még „könnyű megalakulni”. Végül is a március 30-i gyűlésre egy olyan tervezetet küldtünk ki, amely a DSZISZ-szándéknyilatkozat tervezeteként lett megjelölve.

Kiket hívtunk meg március 30-ra az ELTE Bibó Szakkollégiumba?

Közös véleményként került elfogadásra, hogy a jelentősebb szakkollégiumokból, klubokból 5-5 embert hívtunk meg. Így az ELTE Bibó Szakkollégiuma és Erdei Ferenc Társadalompolitikai Köre, az MKKE Rajk és Széchenyi Szakkollégiuma és BME Martos Kollégium 405-ös Köre 5 személyre kapott meghívót, a többi ifjúsági szerveződés 1-2 meghívót kapott, mintegy 15-20 személyre. A meghívói kontingenseknek elvileg azt a funkciót kellett volna betölteni, hogy a különböző koncepciót képviselő csoportok ne hogy túlreprezentálják magukat a tervezett gyűlésen.

Mi történt március 30-án este?

A szervező csoportokon belüli viták kiéleződtek már az ülés kezdete előtt, elsősorban a szándéknyilatkozat kontra megalakulás kérdésében. A Bibó Szakkollégium

nagytermében mintegy ötvenen jöttünk össze, számos megfigyelő vett részt a KISZ KB-tól, az MSZMP KB-tól, a Budapesti Pártbizottságtól, az egyetemi párt- és KISZ-testületekből stb. A házigazda megnyitója után röviden indokoltam az új ifjúsági szövetség megalakításának szükségességét, röviden beszámoltam az előzményekről. Majd előadtam a szándéknyilatkozat forma előnyei melletti érveket. Természetesen itt is Deák Ferencre hivatkoztam. Kihangsúlyoztam, hogy a hazai politikai gyakorlatban azok az intézményalapító folyamatok jártak sikerrel, amelyek szinte észrevétlenül nőtték ki és kellő súlyú tömeg állt mögöttük. Kiemeltem, hogy az egész országban esetlegesen beinduló DSZISZ-es viták, beszélgetések alapján létrejöhet egy kritikus tömeg, amelyet már nem lehet negligálni. Ezt követően Kövér Laci ismertette a megalakulással kapcsolatos jogi helyzetet és beszámolt a konzultációk eredményeiről. Kifejezésre juttatta, hogy a jog oldaláról nincs akadály az azonnali megalakulásnak.

Ezután a szándéknyilatkozat szövegtervezetét bocsájtottuk vitára. Talán meglepő, hogy csupán két konkrét javaslat hangzott el. Csaba Iván a szociálpolitikai résznél a társadalmi és gazdasági esélyegyenlőség elvét igényelte. A szavazás után még egy javaslat hangzott el, hogy a belépési korhatárt célszerű 16 évre leszállítani.

Némi vita a névről alakult ki, elsősorban a szocialista szó nem elég vonzó jellegét hangsúlyozták. Ezen érvelés szerint a jelenlegi társadalmi negatívumok a szocialista jelzőhöz kötődnek, ezért más névre van szükség. Mások a nemzeti kifejezést hiányolták a névből. Nemzet, szocializmus, demokrácia értékhármass névbeli megjelenítését javasolták, konkrét névjavaslat megemlítése nélkül.

Meg kell mondani, hogy a többségnek nem tetszett a DSZISZ elnevezés. A már korábban is leírt érvek hangzottak el a DSZISZ mellett. A névvitát végül azzal sikerült lezárni, hogy a névben az alapító kongresszus dönt. Ezután igen éles és heves vita bontakozott ki az azonnali megalakulás kontra szándéknyilatkozat ügyében.

Az *azonnali megalakulás* melletti főbb érvek:

- jogilag szabályos megalakulási aktus;
- ha a szövetség megalakul, azonnal jogi személlyé válik, s ez a tagokat jobban védi az esetleges retorzióktól;
- szándéknyilatkozat esetén sem kerülhető el az esetleges retorzió;
- szándéknyilatkozat esetén is olyan politikai nyomás nehezedhet az aláírókra, hogy az egész kezdeményezés „elhal”;
- a tudományos dolgozók szakszervezetének megalakítása körüli hercehurcák is arra intenek, hogy az azonnali megalakulás a járható út stb.

A *szándéknyilatkozat* melletti főbb érvek:

- egy új, önálló ifjúsági szövetség megalakítása minőségileg új politikai kezdeményezés, ezért ezt egy szélesebb politikai gondolkodási folyamat után célszerű létrehozni, nem beszélve a tömegbázis megszervezéséről;

- a szándéknyilatkozatnak van egy propaganda funkciója, vagyis közéleti kérdéssé lehet tenni az ügyet;

- szándéknyilatkozat esetén a politikai vezetés nem kerül kész helyzet elé;

- bár jogszerű a szövetség megalakítása, de még nem volt rá precedens, hogy mindenféle bejelentés nélkül alakult volna meg társadalmi szervezet. A Vállalkozók Országos Szövetsége körüli huzavonák alapján jogos az a feltételezés, hogy a politikai vezetést nem fogja érdekelni a jogi érvelés;

- szükség van egy kis időre, amíg minden érdeklődő végiggondolja, hogy belépésével mire vállalkozik stb.

A vitában kétségkívül egy megalakulási hangulat alakult ki. A résztvevőket áthatotta „egy nagy tett eufórikus élménye”. A közel kétórás vita után szavazásra került sor. A szavazáson a jelenlevők 2/3-a az azonnali megalakulás mellett voksolt, 1/3-a a szándéknyilatkozat mellett. Feltételezhetően a szavazásban részt vevők száma nem az eredeti kontingenseknek megfelelően alakult: részben nem a kontingensek szerinti volt a megjelenés, másrészt a szavazásban nem mindenki vett részt. A szavazás után a szándéknyilatkozat mellett voksolók 2-3 ember kivételével – alapítóként – csatlakoztak a többiekhez.

Röviddel éjjél előtt megalakult a szövetség. Rövid vita után a Fialtal Demokraták Szövetsége név mellett döntöttek. Feltételezhető, hogy viharos folytatása lesz a FI-DESZ-nek.

1988. április 10. (Értesítő, 1988. 3. sz.)

N Y I L A T K O Z A T

a

FIATAL DEMOKRATÁK SZÖVETSÉGE
létrehozásáról

Alulírott magyar állampolgárok, alkotmányos jogainkkal élve, megalakítjuk a Fiatal Demokraták Szövetségét.

A kezdeményezés célja: új, önálló és független ifjúsági szövetség létrehozása, amely tömöríti a politikailag aktív, radikális reformer ifjúsági csoportokat és egyéneket. Ugy gondoljuk, hogy jelenleg az ifjúság tényleges politikai tagoltsága és ennek szervezeti megjelenítése között szakadék tátong. A FIATAL DEMOKRATÁK SZÖVETSÉGE /továbbiakban FIDESZ ill. Szövetség/ létrejötte az első lépés lenne e szakadék felszámolása érdekében.

1. A FIDESZ helye az ifjúsági közéletben

A FIDESZ a közéletben mint önálló, független ifjúsági szervezet kíván működni, a tagság által meghatározott politikai irányvonalat követve. Az ifjúság érdekképviselőtét érintő kérdésekben együtt kíván működni az ifjúságot képviselő más szervezetekkel, társaságokkal.

2. A FIDESZ működését meghatározó politikai alapelvek

A FIDESZ az Alkotmány előírásainak megfelelően kíván működni. Tevékenységében egy olyan új Magyarország felépítésének igényéből indul ki,

- amelyben egy olyan gazdasági modell működik, ahol a magán-, az önkormányzati és az állami tulajdon arányait a gazdasági racionalitás szabályozza;
- amelyben a demokrácia szabályainak megfelelően az egyéni és csoportérdekek szabad szerveződésen alapuló képviselőtét nyernek;
- amelyben megfelelő intézményrendszer segíti elő a gazdasági hatékonyság és a szélesen értelmezett társadalmi esélyegyenlőség - állandó konfliktusokon keresztül megvalósuló - hosszútávú egyensúlyát, lehetővé téve a gazdasági versenyben lemaradt csoportok támogatását és felzárkóztatását, a társadalmi szolidaritás elve alapján;
- amelyben az egészséges öntudatát visszanyert nemzet képes hatékonyan fellépni az államának határain kívül rekedt Magyarország érdekében, s a nemzeti függetlenség valamint a Kelet-Közép-Európa népeivel való szolidaritás elvei alapján képes közreműködni egy demilitarizált és egységes Európa eszméjének megvalósításában.

3. A FIDESZ funkciói

- Minden olyan társadalmi, gazdasági, politikai kérdésben véleményt nyilvánít, amely érinti tagjainak érdekeit. E célból - saját nyilvánosságának kiépítéséig - fel kívánja használni a nyilvánosság már meglévő csatornáit.
- Szervezetének kiépülése után, tagsága érdekképviselőtének ellátása céljából, bele kíván szólni a politikai döntésekbe.
- Igyekszik intellektuális, politikai befolyást elérni az ifjúság körében, a szervezet által képviselt politikai értékek mind szélesebb körben való elfogadtatása érdekében.
- Lehetőséget kíván adni tagjainak politikai szerepek elsajátítására.

4. A FIDESZ felépítése

A szervezet felépítését az első Kongresszus/küldöttgyűlés által szentesített Szervezeti és Működési Szabályzat (a továbbiakban SZMSZ) állapítja meg részletesen. Az alapszervezetek szerveződési elveit célszerűnek látszik teljes rugalmassággal kezelni. Javasoljuk a tagság alsó és felső korhatárát 16 ill. 35 évben megvonni. A FIDESZ tagjai nem lehetnek más politikai ifjúsági szövetségek tagjai.

5. A FIDESZ működésének anyagi forrásai

A FIDESZ tagjai az SZMSZ-ben megállapítandó tagdíjat fizetnek. A Szövetség számít a különböző társadalmi és gazdálkodó szervezetek támogatására. Ezen túl első konkrét politikai céljai közé tartozik az állami költségvetés ifjúságpolitikai célokra elkülönített pénzüsszegei elosztásának nyilvános vitája és szabályozása.

Úgy gondoljuk, hogy Magyarország társadalmának és a magyar nemzetnek súlyos és valószínűleg elhúzódó válságidőszakában vagyunk. A ma fiatal generációinak semmiféle felelőssége nem lehet azokért a tegnapi hibás döntésekért, amelyeknek következményeit nagyrészt már ma is ők viselik. Van viszont felelősségük a jövőt befolyásoló mában, és van joguk is, hogy saját jövőjük alakításába az általuk választott módon beleszóljanak! Egyre többen hívják fel a figyelmet arra a veszélyre, amelyet a válság mélyülése mellett a társadalom integrálatlan volta jelent. Úgy véljük, ahhoz, hogy a társadalom cselekvéseit ne artikulálatlan indulatok vezéreljék, szükség van az állampolgári felelősséget erősítő, az érzelmeknek kollektív bölcsességgel gátat szabó és formát adó autentikus társadalmi szerveződésekre is. A FIATAL DEMOKRATÁK SZÖVETSÉGE egy akar lenni e szerveződések közül.

Ezért FELHÍVUNK minden olyan fiatalt, aki egyetért nyilatkozatunk tartalmával, csatlakozzék a Szövetséghez, s működjön közre programjának és szabályzatának kidolgozásában, szervezete kiépítésében! Népszerűsítse a Szövetség céljait, személyes információval pótolja a Szövetség még nem létező intézményes nyilvánosságát!

Felhívjuk a KISZ tagjait és szerveit, hogy anyagi és politikai eszközökkel támogasson minden olyan kezdeményezést, amely az ifjúság politikai képviselőtét teljesebbé teheti. Tisztában vagyunk azzal, hogy a jelenlegi helyzetben a kezdeményezés újszerűségéből fakadóan a potenciális tagság számára a fő vonzerőt az adja majd, hogy a FIDESZ létéből fakadóan alternatívát fog jelenteni a KISZ-szel szemben.

A FIDESZ azonban elsősorban nem valami ellen, hanem valami érdekében óhajt politizálni, s reméli, hogy ehhez partnerekre talál a várhatóan tovább differenciálódó ifjúsági politikai intézményrendszerben.

Felhívjuk továbbá az összes társadalmi szervezetet, felelős politikai tényezőt, saját eszközeikkel segítsék azt a folyamatot, amelyet a FIDESZ megalakulásával elindítani óhajt!

Budapest, 1988. március 30.

- 3 -

Andrási Miklós egy. hallg.
 Bajér Zsolt főisk. hallg.
 Bajkai István egy. hallg.
 Balassa György egy. hallg.
 Bartók István egy. hallg.
 Bánszky Éva egy. hallg.
 Bekk Mária tanár
 Benedek Zoltán egy. hallg.
 Bartus Gábor egy. hallg.
 Bégány Attila prog. mat.
 Both Vilmos egy. hallg.
 Csaba Iván egy. hallg.
 Csongor Balázs főisk. hallg.
 Deutsch Tamás egy. hallg.
 Fodor Gábor jogász
 Gyöngyössy Péter egy. hallg.
 Hamecz István egy. hallg.
 Kaderják Péter közgazdász
 Kardos József egy. hallg.
 Kata Péter egy. hallg.

Kliment Attila egy. hallg.
 Kovács István gépészmérnök
 Kövér László jogász
 Longauer László főisk. hallg.
 Molnár Péter jogász
 Németh Zsolt közgazdász
 Orbán Viktor jogász
 Rácz András főisk. hallg.
 Sasvári Szilárd főisk. hallg.
 Szabó Gábor egy. hallg.
 Szajkó Lóránd egy. hallg.
 Szájer József jogász
 Szemerei Péter egy. hallg.
 Sztilkovics Szávó főisk. hallg.
 Pető Sándor egy. hallg.
 Tar Miklós egy. hallg.
 Vajda Tibor egy. hallg.

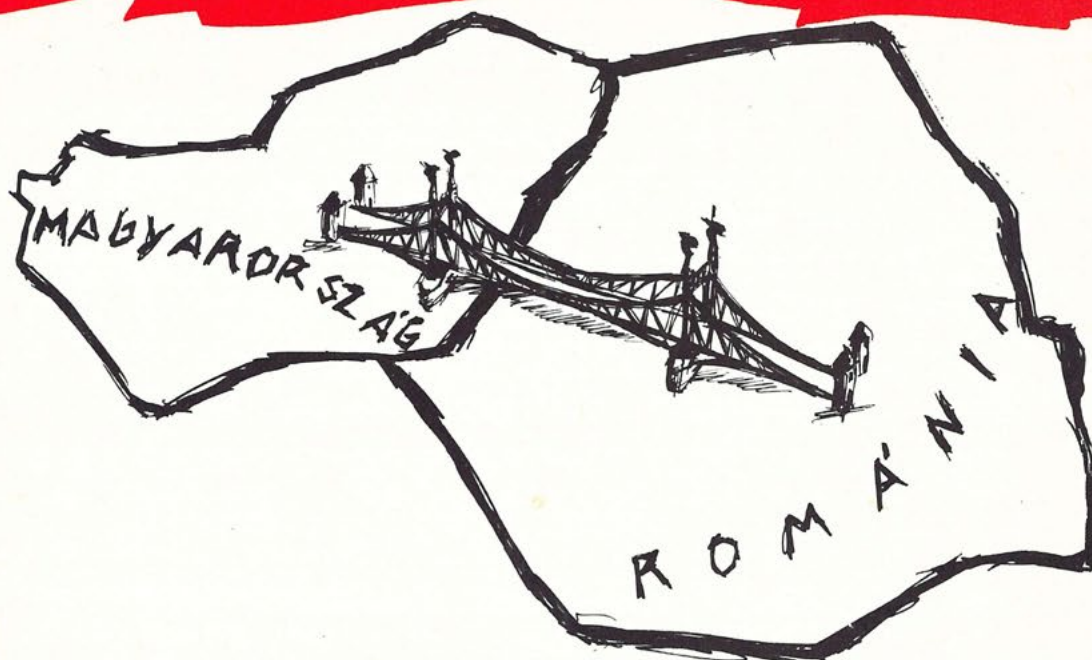
Csatlakozni lehet személyesen, levélben illetve telefonon az alábbi címeken ill. telefonszámokon:

Bartók István	1085 Bp. Makarenkó u. 20.	142-284
Bartus Gábor	1111 Bp. Stoczek u. 5-7.	453-500
Deutsch Tamás	1118 Bp. Ménesi u. 12.	669-902
	1116 Bp. Latinka u. 44.	823-033
Kövér László	1215 Bp. Árpád u. 12/c.	486-039
<i>Németh Zsolt</i>		<i>416-602</i>

A FIDESZ első kongresszusáig/közgyűléséig terjedő időszakban a Szövetség működésének beindításával kapcsolatos munkáért az alapító személyek felelősek.

A FIDESZ alapító nyilatkozata és az alapítók névsora.
 Forrás: Rendszerváltó Archívum, Lakitelek

**„EMBERNEK MARADNILUK-
EMBERNEK MARADNUNK”**

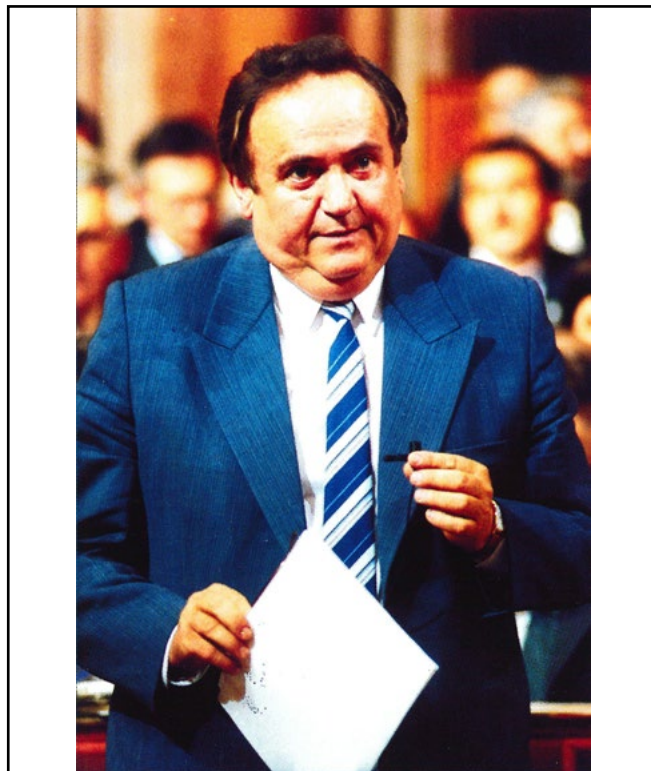
FK: STIEDL GÁBOR

IRODALMI ÖSSZEÁLLÍTÁS MAGYAR KÖLTŐK VERSEI ÉS ERDÉLYI
MENEKÜLTEK VALLOMÁSAI ALAPJÁN. A XVIII. KERÜLETI THÖ-
KÖLY ÚTI GIMNÁZIUM SZÍNHÁZTÖKÖRÉNEK ELŐADÁSA A
JURTA SZÍNHÁZBAN 1988 DECEMBER 16-ÁN PÉNTEKEN
17-ÓRAKOR. A TELJES BEVÉFELT AZ ERDÉLYI MENE-
KÜLTEK RÉSZÉRE AJÁNLJUK FEL.

JEGYEK KAPHATÓK A JURTA SZÍNHÁZ FELYPÉNZTÁRÁBAN
NAPONTA 13-19 ÓRÁIG. TEL.: 333-377

A MŰSORT ÖSSZEÁLLÍTOTTA: GERVELY ZSÓFIA

SZERVEZI A **FIDESZ** EMBERI JOGOK CSOPORTJA

A képösszeállítás forrása: Egy mozgalmas évtized képeiben, 1990-2000. Szerk.: Molnár Róbert.

Torgyán József halálára

Életének 85. évében, 2017. január 22-én otthonában érte a halál az FKgP egykori elnökét, a rendszerváltás első évtizedének jelentős politikusát.

Torgyán József 1932-ben Mátészalkán született, de élete nagy részét Budapesten töltötte. Itt végezte iskoláit is. Először zenei pályára készült, így a Könyves Kálmán Gimnáziumban megkezdett középiskolai tanulmányait a Wágner Manó Gimnázium és Zenei Gimnáziumban fejezte be – itt tett érettségi vizsgát. Ezt követően elvégezte a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola hegedű főtanszakát. 1951-től megkezdte tanulmányait az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán.

A diploma megszerzése után felhagyott a zenei pályával, és ügyvédjelölt lett. Az 1956-os forradalom vihara Újpesten érte és a magából kifordult idő kényszerítette őt a megtorlók mellé. 1958-ban felvették az ügyvédi kamarába, ahonnan még ezen évben ki is zárták néhány hónapra éppen az 1956-os forradalomban játszott szerepe miatt. Egy ideig segédmunkásként dolgozott. Miután visszavették a kamarába, feleségül vette Cseh Máriát, a Pécsi Nemzeti Színház operett színésznőjét, akitől egy fia született, Attila. Ügyvédi pályafutását ezt követően töretlenül folytathatta.

A rendszerváltás idején belépett az újjáalakuló Független Kisgazda Pártba és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 9. számú választókerületében – Mátészalkán és környékén – indult képviselőjelöltként. A párt megyei területi listavezetőjeként jutott a parlamentbe. A párton belül először főügyésznek, majd frakcióvezetőnek, 1991. június 29-én pedig elnöknek választották meg. A kárpótlási törvény miatt szembekerült Antall Józseffel, és 1992. február 21-én bejelentette, hogy a Kisgazdapárt kilép a koalícióból, mivel kevésnek ítélték az Antall-kormány rendszerváltás érdekében hozott intézkedéseit. A frakció többsége azonban a koalíció fenntartása mellett döntött, így a párt képviselőcsoportja kettészakadt. Az 1994-es választásokon a Torgyán vezette FKgP vált a kisgazda gondolat politikai megtestesítőjévé, ellenzéki erőként kerülve az Országgyűlésbe.

1994 és 1998 között az ellenzék meghatározó politikusa, sokáig vezetője volt. 1998-ban pártja ismét harmadik erővé vált, és koalíciót kötött a FIDESZ-szel. Torgyán József ekkor a földművelésügyi és vidékfejlesztési tárcát kapta meg, melyet 2001-ig irányított. Ezzel párhuzamosan 1999 és 2001 között a Ferencvárosi Torna Club elnöke is volt. Az ellene irányuló külső és belső támadások, valamint a párton belül élesedő konfliktusok miatt a Kisgazdapárt – immár véglegesen – meggyengült és ismét többfelé szakadt. A 2002-es vereség után Torgyán és egykori pártja távozott a nagypolitikából, bár kisebb formációk élén ő maga még megcélozta a visszatérést.

A Független Kisgazda Pártot tizenegy évig vezető politikusként, a parlamenti ellenzék egyik vezetőjeként, majd miniszterként és a koalíciós párt elnökeként mind személyes habitusának, mind cselekedeteinek ellentmondásaival és ellentmondásosságával rajta hagyta nyomát a rendszerváltás első évtizedén. Halálával a magyar politika egyik legszínesebb, legrendhagyóbb alakja távozott.

Kávássy János Előd

Rész-egész-töredék

Gondolatok a Független Kisgazda Párt történetéhez

Új rovatunkban a rendszerváltás korszakának eseményeit bemutató segédleteket (kronológiák, bibliográfiák, jegyzékek stb.) közlünk. E számunk tematikájához kapcsolódva egy párt, a Független Kisgazda Párt történetének kronológiáját tárjuk az olvasók elé. A szerző – aki régóta behatóan kutatja a párt történetét – ezen munkájával nem csak a párt rendszerváltáskori időszakát, hanem annak egész huszadik századi működését földolgozza.

Felemás hangulatban, rossz szájizzel indult a 2001-es esztendő a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt számára. Az óévet Gödön búcsúztató, s az újesztendőt ott köszöntő országos elnökség felfüggesztette tisztségéből Liebmann Katalin budapesti elnököt (helyére Szentgyörgyvölgyi Pétert helyezték), és javasolta több prominens vezéralak (így Horváth Béla, Várhelyi András) leváltását. Ugyanekkor, látva a reprezentatív felmérések elkeserítően (vészjóslóan?) alacsony számait, döntöttek a párt vidéki identitásának („parashti szárny”) megerősítéséről is. Alig pár nappal később, 2001. január 3-án Kövér László, a Fidesz pártelnöke (nem mellékesen: a polgári titkosszolgálatokat felügyelő tárca nélküli miniszter) négyszemközt találkozott Torgyán Józseffel. Kövér jelezte, hogy pártja úgy látja, a kisgazdák egyre több megyében az MSZP képviselőivel kezdeményeznek együttműködést, s egyértelművé tette, hogy – nem kevésbé az utóbbi idők botrányai (vagy, visszatekintve inkább „botrányai”) okán is – az FKGP, s pártjával együtt a pártelnök saját alkupozíciói alapvetően megváltoztak: a már kidolgozott Fidesz-FKGP választási megállapodást addig nem írják alá, amíg a kisgazdák nem rendezik saját kül- és belviszonyaikat. Kettejük találkozója után, 2001. január 6-án, Torgyán József távollétében (aki ekkor miniszterként Chilében tartózkodott), de a pártelnök személyes jóváhagyásával az FKGP országos elnökségének buda-

pesti ülésén fegyelmi eljárást indítottak Liebmann Katalin ellen, párttagságát felfüggesztették.

Sokan érezték, jóval kevesebben tudták (tudhatták biztosan), s nyilvánosan senki nem merte (talán nem is akarta) kimondani, hogy 2000-2001 fordulóján gyakorlatilag megindult a Torgyán József névvel fémjelzett FKGP végleges erodálása, szétesése és szétverése. A nagy múltú párt, mely a hosszúra nyúlt 19. század alkonyában, s a később oly kurtának bizonyult 20. század hajnalán indult, amely 1945 novemberében majd’ 2,7 millió szavazattal 57%-os nagypártként ért delelőjére, s mely a kommunizmus bukása után kétszer jelentette a mérleg nyelvét (az 1990-es és az 1998-as kormánykoalíciók megalakításában), immár a megmaradásért küzdött. Igaz, e küzdelem kevésbé a párt, sokkal inkább a párt képviselőinek és „erős embereinek” atomizálódó szintjén zajlott. A 21. század Magyarországon csak nehezen megfogható, a politikai szólamok és szlogenek szintjén túl igen kevésbé definiált „kisgazda gondolat és szellemiség” elszakadt az FKGP intézményétől, s rivális csoportosulások játékszerévé vált.

Miközben Torgyán József saját karakterének foglyaként, s egyben a tudatosan végigvitt karaktergyilkosság(ok) következő áldozataként mind visszább szorult – 2001. február 8-án (15-i hatállyal) lemondott miniszteri posztjáról, s még

utódlását (Gyimóthy Géza) sem tudta biztosítani; 2001. május 7-én képviselőtársai kizárták az FKgP parlamenti frakciójából – párttársai, sokszor épp az általa felemeltek, saját politikai túlélésükért küzdöttek. 2001. február 12-én az FKgP frakció hat tagja (köztük Bánk Attila és Turi-Kovács Béla) Polgári Platform néven tömörült, majd a reformkiszgazdákkal egyesülve a Reform Polgári Platform nevet vették fel (április 9-én). A *de facto* szakadás 2001. május 5-én történt meg, immár visszafordíthatatlanul: Cegléden a nagyválasztmány Torgyán Józsefet erősítette meg pártelnökként, ám ugyanezen a napon a Reform Polgári Platform budapesti nagygyűlése Lányi Zsoltot választotta az FKgP országos elnökévé (az elnökségbe beválasztva Nagy Ferenc József egykori pártelnököt és Cseh Sándort, a Kisgazda Szövetség elnökét). Még ugyanezen hónapban, 2001. május 24-én Szabó János vezetésével 15 kisgazda parlamenti képviselő megalakította a Független Kisgazdák Demokratikus Szövetségét, 2001. július 24-én pedig Liebmann Katalin jelentette be, hogy elnökletével megalakult a Reform Kisgazdapárt.

Sic transit gloria mundi, mondhatná valaki, de nemcsak a világ dicsősége múlik el, hanem az abban élőké is, akik olykor (vagy épp túlságosan is gyakran?) maguk válnak dicstelenné. Nehéz elképzelni, hogy Nagyatádi Szabó István, akinek a vezetésével életre hívták a Kisgazda Egyletet (1908), majd az Országos Függetlenségi és 48-as Gazdapártot (1909), vagy a Független Kisgazda-, Földműves- és Polgári Agrárpártot (1930) jegyző Szijj Bálint, Gaál Gaszton, Nagy Ferenc, majd a germán áradatban is tudatosan anglofil Eckhardt Tibor és az 1936-ban csatlakozott Bajcsy-Zsilinszky Endre mindezt mosolyogva nézné. A hol tartós, hol időleges, akár *ad hoc* szövetkezés, egyesülés, s a mindezekkel járó feszültség és konfliktus számukra is a politikában való létezés természetes részét képezte, ám mindez az építkezést, a fejlődést, s nem a hanyatlásból kinövő rombolást, még kevésbé a direkt és személyes ambíciókat, vagy az árral mozgó

politikai túlélést szolgálta. Ők egyáltalán rétegpárt emblematikus képviselőiként mind jóval nehezebb, bonyolultabb, kegyetlenebb, s nem utolsósorban véresebb világban léteztek és hatottak (az első világháború, Trianon, a nagy válság, a második világháború, a náci, majd a szovjet megszállás).

Azok, akik mindezt valahogyan túléltek, 1945-ben a szabadság illúzióját kapták – törékeny ajándékként. A Nagy Ferenc elnökölte FKgP 1945. novemberi elsőprő győzelme emelte Tildy Zoltánt a miniszterelnöki székbe, Kővágó Józsefet pedig Budapest élére. A párt, amely addig rész volt, most egész lett: ernyőpártként képviselve mindazokat, akik egy új demokratikus rendet kívántak felépíteni. A „felszabadulás” és az azt követő időszak valójában azonban a szovjet okkupáció mélységi kiépülésének, és – M. Kiss Sándor terminusával élve – a fenyegetett demokrácia időszakának bizonyult. 1947. február 25-én este Kovács Bélát, az FKgP főtitkárát a szovjet hatóságok „köztársaság-ellenes összeesküvés” vádjával letartóztatták és a Szovjetunióba hurcolták, s ezzel kezdetét vette a párt politikai nivellálása: összesen 65 FKgP-s képviselő lépett ki nyomásra a pártból, s végül 1947. június 1-jén lemondásra kényszerítették a Svájcban szabadságát töltő Nagy Ferenc miniszterelnököt. Nagy helyébe már ezt megelőzően, május 31-én Dinnyés Lajost nevezték ki, a párt vezetője pedig Dobi István lett. Sztálin magyar trojkája (Rákosi-Gerő-Farkas) egyre hosszabb árnyat vetett a keleti blokkba bezáródó Magyar Népköztársaságra. A terror építette új rendben az FKgP – szinte pillanatok alatt – nagy egészéből virtuális résszé, fojtogatott töredékké vált.

A csend országa 1956-ban a lengyel eseményekre reagálva emelte fel előbb a fejét, majd a hangját. Az 1956. október 23-án kitört forradalommal sodródva október 28-án a Semmelweis utcai régi kisgazda székházban megindult az FKgP ideiglenes intézőbizottságának tevékenysége, és döntöttek egy új országos szervezet kialakításáról is. Néhány

nappal később, 1956. november 1-jén ismét Kővágó József lett Budapest főpolgármestere, másnap pedig Kovács Béla, Tildy Zoltán és B. Szabó István államminiszterként került be Nagy Imre harmadik kormányába. 1956. november 3-án Kővágó Józsefet választották az újjáalakult FKgP főtitkárává, az országos elnök Kovács Béla, a főtitkár-helyettesek pedig Pártay Tivadar és Vidovics Ferenc lettek. E lendületes kezdet azonban, mint oly sokak számára, valójában egyben a vég kezdete volt – a szovjet *Forgószél* minident elsöpört.

Az orosz tankok gyomrában hazaérkező Kádár János időlegesennek tűnő hatalma 1957-től fokról fokra megszilárdult, s a régi-új rendszerben az FKgP maga is a kádárizmus foglyává vált. Rákosi éveiben a fizikai fenyeget(tet)és mindvégig a hatalomgyakorlás alapvető eszköze maradt, míg a Kádár-érában 1961–1963-tól a fizikai erőszak háttérbe szorult. Az MSZMP főtitkára az első pillanattól tudatosan élt a materiális legitimáció eszközével, biztonsági kérdésként kezelve a fogyasztás bővülését. Ezzel párhuzamosan a tömeg helyett az egyénre koncentrálnak a kádári korszak szabadságok és kiskorruptiók lélekrontó rendszere a társadalom és a politika legkülönbözőbb (mély)rétegeiben működött – eredményesen. Mindezek komplex átfedéseiben született meg, illetve működött tovább a kisgazdák közt „Budai” (1952), „Virág Benedek” (1960), „Szatmári Lajos” (1957).¹ Messze túl „az ártatlanság korán”, Kádár János, majd harminckét esztendőnyi országlásának kényszer- és/vagy egzisztenciális kompromisszumai szennyes, nehezen kitörölhető lélekfolto-

kat hagytak nem egy akkori és későbbi politikuson – köztük kisgazdákon is.

A hidegháború évek helyett generációkban számláló lassúságában azután először globális, majd magyar és lengyel, végül regionális, kelet-európai változás történt, s az ismét mozgásba lendülő világ régi és új ismerősöket vonzott egymás felé. 1988. augusztus 20-án Balatonszárszón Pártay Tivadar házában döntöttek az FKgP tevékenységének felújításáról és annak meghirdetéséről. E találkozón Antall József is részt vett, ám nem csatlakozott a párthoz – mert nem kérték fel főtitkárnak. Bö két hónappal később, október 28-án Vörös Vince elnökletével létrejött a Kovács Béla Politikai Társaság, s végül, november 18-án a budapesti Pilvax Kávéházban Pártay elnökletével létrejött a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt – s ezzel kezdetét vette a rendszerváltáshoz és a harmadik Magyar Köztársasághoz köthető FKgP gyakorlati politikai működése. A múlt kútjába hullott töredék a jelen változásaiban ismét rész lett. Rétegpárt, amely az agrárium sorsa iránt érdeklődő, arra fogékony, vagy abban és annak elkötelezett embereket vonzott az élet legkülönbözőbb területeiről. Az FKgP legújabb kori történetének első sorait ezek az emberek írták – jól, vagy rosszul, de tevőlegesen. A párt 1990-ben és 1998-ban (11,4, illetve 12,4%-kal) az ország harmadik legerősebb pártjaként került az Országgyűlésbe, míg 1994–98-ban 6,7%-kal a második legerősebb ellenzéki párt volt.²

Az alábbiakban egy, a Független Kisgazda Párt történetét relevánsan bemutató időrendet olvashatnak, amely több, nyilvánosan elérhető kronológia, számos publicisztika és egyéni visszaemlékezés alapján készült. Ezt a segédletet elsősorban szakmánk képviselői és a párt története iránt általánosságban érdeklődők számára kívánom átadni.

1 Az általam itt önkényesen kiemelték: Pártay Tivadar, Vörös Vince és Torgyán József. Torgyán József kapcsán le kell szögeztem, hogy az egyes fontos tisztséget, valamint közbizalmi és közvélemény-formáló tisztséget betöltő személyeket ellenőrző III. Bizottság 1997. július 31-i álláspontja szerint Torgyán 1957 őszén egy elkezdett belépési nyilatkozatot eltépett, majd 1958 folyamán többször is ellenállt valódi beszerzésének – „hálózati feladatok vállalására vonatkozó nyilatkozatot nem írt alá, jelentést nem adott, és illetményben, prémiumban, kedvezményben nem részesült”.

2 A választási eredményeket minden esetben a megszerzett mandátumok arányában adtam meg.

A Független Kisgazdapárt történetének kronológiája a kezdetektől a politikai nivellálódásig – 1908-2002

A kezdetek

1908. január 12. Kaposváron Nagyatádi Szabó István vezetésével 43 kisgazda megalakítja a Somogy Megyei Kisgazdák Egyesületét.³ Nagyatádi még ebben az évben országgyűlési képviselő lesz.

1908. április 6. Balmazújvárosban megalakul a rövid életű Országos Földművelő Párt.

1909. november 21. Szentgálon hivatalosan bejegyzik a Kisgazda Egyletből alakult Országos Függetlenségi és 48-as Gazdapártot.⁴

1918. november 20. Az Országos Függetlenségi és 48-as Gazdapártból megalakul az Országos Függetlenségi Gazdapárt, amely azonban már 1918 decemberében Országos Kisgazda- és Földműves Pártra változtatja a nevét.

1920. január: A nemzetgyűlési választásokon az OKGFP mindenkit megelőzve győz, de Nagyatádi maga csak a földművelésügyi miniszterséget vállalja. Legjelentősebb sikere az 1920-as XXXVI. törvény.⁵

1922. február: A Keresztény-Keresztyén Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt a pártegyesítés után a korszak kormánypártjának, a Keresztény Nemzeti Egységpártnak a meghatározó része/ereje lesz.

3 Kisgazdának a nagyjából 20 és 200 hold közötti birtoklással rendelkezőket tekintik.

4 Nagyatádi Szabó István pártja a bejegyzés előtt március 21-én bontott zászlót. A párt 1910-ben 11 vármegyében rendelkezik szervezettel, és 1914-ben négy képviselőt juttat a parlamentbe.

5 A Nagyatádi-féle földtörvényként elhíresült jogszabály egymillió holdat szétosztva 400 ezerrel növeli a földbirtokosok számát, és további 250 ezer embert juttat házhelyhez. A törvény alapvetően szociálisan érzékeny, és nem gazdasági életképességű földosztást jelent.

1924. október: Nagyatádi fokozatos háttérbe szorítását érzékelve lemond.⁶

1926. december: A nyílt választásokon elszenvedett kudarc után a párt három felé szakad.

1930. október 12. Békésben megalakul a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, elnöke Szijj Bálint, alelnöke Tildy Zoltán, főtitkára pedig Nagy Ferenc. A „békési program” a nemzeti agrárdemokrácia megteremtését tűzi ki célul.

1930. december: Az Agrárpárttal való egyesülés után létrejön a Független Kisgazda, Földműves és Polgári Agrárpárt, ennek elnöke Gaál Gaszton⁷.

1931. június: A választásokon 10 mandátumot szerez a párt.

1932. október: Gaál Gaszton halála után Eckhardt Tibor lesz a párt elnöke.

1935. március-április: A párt a Gömbös-féle Nemzeti Egység Pártja ellenében is 23 helyet szerez a választáson.

1937. június 3. Eckhardt beszédében figyelmeztet, hogy egy esetleges háború európai győztese Anglia lesz, és a revízió ugyan csak német segítséggel valósítható meg, mégsem szabad szövetségre lépni egyik féllel sem.

1939. május: A választásokon a párt 14 mandátumot szerez, már Tildy is bekerül a parlamentbe, csakúgy, mint a párthoz 1936-ban csatlakozott Bajcsy-Zsilinszky Endre.

6 A politikus még e hónapban, október 31-én hirtelen meghal.

7 Az 1000 holdas politikus korábban az MTA Madártani Intézetének kutatójaként, valamint a Felsőház elnökeként (1921–1922) is tevékenykedett.

1939 nyara: Teleki az ellenzéki Eckhardtot küldi Londonba, ahol a politikus Churchill-lel is találkozik. E találkozót már másnap megszellőztetik az *Evening Standard*-ben: eszerint Churchill a semlegességet javasolja az országnak.⁸

1941. augusztus: Eckhardt Horthy és Teleki tudtával az USA-ba utazik, egy esetleges német megszállás esetén létrehozandó magyar emigráns kormány megalakításának céljával. A párt elnöke Tildy Zoltán lesz.⁹

1941. szeptember: Létrejön a kormányerők támogatását is élvező Magyar Parasztszövetség, főtitkára Kovács Béla.

1943. június 3. A Nagyválasztmány¹⁰ két tagozatot – gazda és polgári – hoz létre a pártban; előbbi Nagy Ferenc, Dobi István, B. Szabó István, utóbbit Varga Béla és Sulyok Dezső vezeti.

1943. július 30. Az FKgP memorandumot intéz a miniszterelnökhöz. Bajcsy-Zsilinszky más párttársaival felveti a háborúból való kilépés gondolatát; tartalmáról ekkor már egyeztettek a szociáldemokratákkal és az illegális kommunistákkal is.

1943. augusztus: Létrejön a kisköz- és szocdem szövetség, melynek fő motorja szintén Bajcsy-Zsilinszky Endre.

1944. március 8. A Nagyválasztmány megerősíti Tildy és Nagy vezető szerepét, és erősíti, valamint gyarapítja a különböző tagozatokat.

1944. március 19. A német katonai megszállással párhuzamosan az SS és

a Gestapo megkezdi a magyar ellenállók vezetőinek letartóztatását: Bajcsy-Zsilinszky fegyveres összecsapásba keveredik, megsérül; ekkor fogják el Nagy Ferencet, Szentiványi Lajost, Horváth Zoltánt és vidéken Sulyok Dezsőt.

1944. október 15. Horthy Miklós kormányzó sikertelen kiugrási kísérlete; éppen ezen a napon szabadul Bajcsy-Zsilinszky.

1944. október 20. A kiépülő nyilas hatalommal szemben Bajcsy-Zsilinszky Endre több társával (Pfeiffer Zoltánnal, Almássy Pállal stb.) életre hívja a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságát. A szervezet politikai vezetője Bajcsy-Zsilinszky, a katonai szárnyé Kiss János nyugalmazott altábornagy. November 22-én árulás következtében rajtuk ütnek, Bajcsy-Zsilinszkyt – több társával – 1944. december 24-én Sopronkőhidán kivégzik.

1944 vége: A párt neve Független Kisgazda-, Földműves- és Polgári Párt.

1944. december 22. Debrecenben szovjet/kommunista vezetéssel megszervezik az Ideiglenes Nemzetgyűlést. A 230 megszólított képviselőből 71 kommunista, szemben az alig 55 kisközzel. Hasonló a reprezentáció Dálnoki Miklós Béla kormányában: a kisközzök két minisztériumot kapnak, a kül- és a pénzügyet. Ezzel az ideiglenes kormánnyal Tildy és Nagy már Budapest ostroma alatt felveszi a kapcsolatot.

1945–1948

1945. március 15. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés elfogadja a 600/1945. M. E. rendeletet a földreformról, mely a kisbirtokosoknak földosztást irányoz elő, a nagybirtokosok felé történő kártalanítással.¹¹

1945. augusztus 20. A Nagyválasztmány rendezi a pártvezetők helyzetét: a

⁸ Ez az adott helyzetben nyilvánvaló képtelenségnek számított [– K. J. E.].

⁹ A valós erő a pártban Bajcsy-Zsilinszky személyisége jelenti, ő kampányol 1941 februárjában a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozás ellen a parlamentben, valamint a kassai bombázás után is az önvédelmet jelöli meg fő célként, elutasítva a csatlósszerepet.

¹⁰ Független Kisgazda és Polgári Párt Országos Nagyválasztmány

¹¹ Az új földtörvény a paraszti birtok felső határát 500 holdban szabja meg.

pártvezér Tildy, a párt elnöke Nagy, az ügyvezető alelnök Varga Béla lesz; az alelnökök között helyet kap Dobi István is. A választásokra készülő kisgazdák a kommunista túlsúllyal szemben a szocdemekben és a parasztpártiakban remélnek szövetségest, de – Tildy támogatásával (!) – elfogadják, hogy a budapesti törvényhatósági választások megelőzzék az országosat. A kommunistákkal közös listán való indulást ugyanakkor a párt – főleg Varga erőteljes tiltakozása miatt – elveti.

1945. október 7. A budapesti törvényhatósági választásokon az FKgP 50,5%-ot szerez, szemben a kommunisták és szocdemek közös listáján indulók 42,8%-ával. Az akkori 14 fővárosi kerületből 9-ben a kisgazdák szereznek többséget. Ezt látva Rákosiék hangos kampányban kezdik támadni a kisgazdákat, Vorosilov, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság magyarországi vezetője pedig előre koalíciós kormány megalakításához köti az országos választások kiírását. Amerikai támogatás hiányában Tildy azt javasolja pártjának, fogadják el e feltételt, a választások (mielőbbi, s nem halasztott) megtartásának érdekében.

1945. november 4. Az FKgP elsőprő győzelmet arat: 57%-ot szerez a szocdemek és kommunisták 17-17, valamint a Nemzeti Parasztpárt 7%-ával szemben.

1945. november 16. Tildy Zoltán miniszterelnök vezetésével koalíciós kormány alakul, 9 kisgazda, 4-4 szocdem és kommunista, valamint 1 parasztpárti miniszterrel.

1945. november 29. Összeül a Nemzetgyűlés; elnöke Nagy Ferenc, alelnöke Kéthly Anna lesz. Másnap a szintén kisgazda Kővágó József lesz Budapest vezetője.

1946. február 1. Elfogadják az 1946. évi I. törvényt, amely kimondja a köztársaság megalakulását. Az FKgP képviselői csoportja Tildy és Dobi nyomására, Nagy közvetítésével – a Habsburg Ottóval ápolt kiváló kapcsolatok ellenére –

felhagy a királyság mint államforma igényével/támogatásával.

1946. február 2. Tildy Zoltánt köztársasági elnökké választják. Miniszterelnöknek a kisgazdák Sulyok Dezsőt javasolják, ám egyeztetésük után Rákosi és Szakasits miniszterelnök-helyettesként nyomást gyakorolnak a pártra Nagy Ferenc pártelnök miniszterelnöki designálásának érdekében.

1946. március 12. Az FKgP a tudatosan fokozott politikai- és sajtónyomás következtében kizár 21 (olykor a kommunisták által „fasisztának” is bélyegzett) képviselőt. A kizárás pártszerűtlen módon, így gyakorlatilag a párt működését tekintve jogellenesen történik. Sulyok Dezső szerint Nagy Ferenc ismét gyengének bizonyult a kommunista nyomással szemben.

1946. június: Engedélyezik a Magyar Szabadság Párt bejegyzését, melyet az FKgP-ből kizárt képviselők közül tizenhatan hoztak létre. Elnöke Sulyok Dezső.¹²

1946. augusztus 1. Bevezetik a forintot. Erre – legalábbis részben – csak Nagy Ferenc amerikai útja után kerülhet sor, lévén Nagy Harry Truman elnökkkel tárgyalva elérte, hogy az MNB Németországba szállított aranykészletét visszaszolgáltassák.

1947. január 20. Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád felkeresi Nagy Ferenc miniszterelnököt, akitől Kovács Béla pártfőtitkári pozíciójáról való lemondását, vagy szabadságolását követelik.

1947. február 24. Bár – más korábbi esetekkel ellentétben – a nemzetgyűlés mentelmi bizottsága február 21-én nem adta ki Kovács Bélát, de pártközi háttéralku alapján Kovács önként jelent-

¹² Sulyok az egyre ellehetetlenülő politikai helyzetben alig egy évvel később, 1947. július 21-én felosztatja pártját, és lemond országgyűlési mandátumáról. A választásokat még megvárja, majd annak lezajlása után, 1947. augusztus 14-én az Amerikai Egyesült Államokba emigrál.

kezik az Államvédelmi Osztályon, ahol vallomást tesz (ezzel a kommunistaellenes kiskazda politikus megtörése annak gyakorlati fázisába lép).

1947. február 25. Kovács Bélát, az FKgP főtitkárát este a szovjet hatóságok „köztársaság-ellenes összeesküvés” (a Magyar Testvéri Közösséggel való kapcsolat) vádjával letartóztatják, és a Szovjetunióba hurcolják.

1947. május 1. Felosztatják a Nemzetgyűlést. Az immár Baloldali Blokkba tömörült kommunista irányítású, vagy befolyású erők nyomására – a „szalámitaktika” sikereként – összesen 65 FKgP-s képviselőt kényszerítenek a pártból való távozásra.

1947. június 1. Svájcban lemondásra kényszerítik az éppen szabadságát töltő Nagy Ferenc miniszterelnököt, akit fia életével zsarolnak. Személyi titkárát, Kapócs Ferencet már május 28-án, a miniszterelnökségen letartóztatják; sőt, Nagy lemondását meg sem várva, már május 31-én kinevezik az új magyar miniszterelnököt, Dinnyés Lajost, miközben a Kiskazdapárt vezetője Dobi István lesz.¹³

1947. augusztus 31. Az ún. kékcédulás választások. A többszázvezres választási csalások ellenére a 10 induló pártból a kommunisták továbbra is csak 22%-ot érnek el; igaz, az FKgP már csak 15%-ot. Szeptember 23-án a Baloldali Blokk alakít kormányt, Dinnyés Lajos vezetésével.

1947. szeptember 11–13. A Nagyválasztmány újraválasztja Dobit, immár az alelnöki pozíciókba is a párt balszárnyáról kerülnek új emberek.

1948. március 6–7. Balatonkenesén elfogadják a párt új irányvonalát, mely immár nyíltan és egyértelműen a kommunista programot követi, mind bel-, mind külpolitikai állásfoglalásaiban.

1948. április 17–19. A Nagyválasztmány személyi döntései is megerősítik az irányvonalat, Dobi elnöki és Gyöngyösi János ügyvezető alelnöki tiszttét.

1948. augusztus 5. Az FKgP országos értekezletén mondja ki a kollektivizálás elvének elfogadását.

1948. július 31. Lemondatják Tildy Zoltánt, veje, Csornoky Viktor egyiptomi magyar követ hazarendelése és hazaárulás vádjával való letartóztatása miatt.¹⁴ Tildy köztársasági elnöki tiszt-sége formálisan augusztus 4-én szűnik meg.¹⁵

1956–1958

1956. október 25. Az október 24-én miniszterelnökké kijelölt Nagy Imre Kovács Bélát földművelési miniszterre, Tildy Zoltánt államminiszterre, Bognár Józsefet külkereskedelmi miniszterre nevezi ki.

1956. október 27–28. A Semmelweis utcai régi székházban megindul az FKgP Ideiglenes Intézőbizottságának ténykedése: kiosztják a feladatokat, megalakítják a titkárságot és összehívják régebbi munkatársaikat.

1956. október 28–29. Dudás József javaslatára megalakul a II. kerületi Nemzeti Forradalmi Bizottmány, amely felvállalja egy országos szerv megalakítását. Elnöke Dudás, tagjai közt találjuk Mód Aladár és Kuczka Péter írókat, de éppígy dr. Kovács Zoltán ügyvédet, a Nemzeti Parasztpárt volt országgyűlési képviselőjét, illetve dr. Pásztor Tamás ügyvédet, az FKgP volt országgyűlési képviselőjét és Pártay Tivadart is.¹⁶

¹⁴ Csornoky 1948. július 23-án fogták el. November 7-én kivégzik.

¹⁵ Tildyt letartóztatják, és 1956 májusáig házi őrizetben tartják.

¹⁶ Dudás József 1945 után az FKgP tagjaként tevékenykedett.

¹³ Nagyot június 3-án kizárják az FKgP-ből, majd 1947. október 7-én megfosztják állampolgárságától is.

1956. október 31. Ismét Kiss Sándor a Magyar Paraszt szövetség vezetője.¹⁷

1956. november 1. Kővágó Józsefet, Budapest korábbi (1945–1947) vezetőjét ismét főpolgármesterré nevezik ki.

1956. november 2. A harmadik Nagy Imre-kormányban Kovács és Tildy mellett B. Szabó István kap helyet – immár mindannyian államminiszterek.

1956. november 3. Kővágó Józsefet választják meg az újjáalakult FKgP főtitkárává; az országos elnök ugyanekkor Kovács Béla, a főtitkár-helyettesek Pártay Tivadar és Vidovics Ferenc lesznek.

1956. november 4. A balatonszabadi rádióállomásról, a Magyar Szabadságharcos Rádió hullámhosszán Vidovics Ferenc, az FKgP volt nemzetgyűlési képviselője küldi az utolsó, kétségbeesett üzenetet, a nyugati közvéleményt felrázandó: „...világ kultúrnépei segitsetek – S. O. S.”.

1956. november 9. Kiss Sándor Bécsbe menekül – családja később, de még a hónap folyamán követi őt.

1956. december 1. Kővágó József elhagyja az országot, és az Egyesült Államokba emigrál.

1957. január 19. A Széna téri parancsnokkal, Szabó Jánossal („Szabó bácsi-val”) együtt kivégzik Dudás Józsefet.

1957. január 24. Vidovics Ferenc Bécsbe menekül, majd onnan Amerikába emigrál.

1958. június 15. Tildy Zoltánt hat év börtönbüntetésre ítélik a Nagy Imre-perben.¹⁸

¹⁷ Kiss a szervezetet Nagy Ferenc felhívására hozta létre, és 1945. augusztus 19-étől igazgatójaként működött.

¹⁸ 1960-ban, nem sokkal halála előtt büntetését felfüggesztik.

Újjáalakulás (1988-1990)

1988. augusztus 20. Balatonszárszón Pártay Tivadar házában döntenek az FKgP tevékenységének felújításáról, és annak nyilvánosságra hozásáról. E találkozáson Antall József is részt vesz, de nem írja alá a nyilatkozatot.¹⁹

1988. október 28. Vörös Vince elnökletével létrejön a Kovács Béla Politikai Társaság.

1988. november 12. Szentendrén Dragon Pál vezetésével, Ravasz Károly és Szőke Pál régi kisgazda politikusok részvételével megalakul az FKgP helyi szervezete.

1988. november 18. Pártay Tivadar elnökletével létrejön a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt (FKgFPP). Megalakul az ideiglenes vezetőség.²⁰ A párt újjáalakulására a pesti Pilvax kávéházban kerül sor, miután az eredetileg a Hazafias Népfront székházához (V. kerület, Belgrád rakpart 24. – ide több kisgazda politikus a kádári időkben mindvégig bejáratos volt) érkezettek oda nem engedték be.

1988. december 16. A Vörös Vince-féle vonal vezetőségi találkozója, mások mellett Antall József, Balogh György, Mizsei Béla részvételével. (Ezt követően Antall eltávolodik a kisgazdáktól.)

1989. január vége: Kiélesedik a párton belüli generációs és koncepcióbeli ellentét. A Bába Iván és Jezsó István által fémjelzett fiatalabb politikusok Pártay megbuktatására törekcsenek.

1989. február 24. A Politikai Bizottság négy főt (köztük Bábát és Jezsót) kizár-

¹⁹ Antall József többek között édesapja, id. Antall József tevékenysége folytán – aki a párt alapító tagja, országgyűlési képviselője és újjáépítési minisztere volt –, illetve saját 1956-os tevékenysége kapcsán is képbe kerülhetett, mint az újjászerveződő Kisgazdapárt jövőbeli fontos szereplője.

²⁰ Antall József megkérdőjelezi mind a pártalapítás időszerecségét, mind annak szabályosságát.

ja a pártból. Pártay és a hozzá kötődő idősebb kisgazdák így erősítik meg saját helyzetüket és irányvonalukat. Boross Imre pártügyész a kizárásokat a *Magyar Nemzet*ben nyilvánosan jogtalanoknak minősíti.

1989. március 19. (más forrásokban 20. vagy 23.) Nagyválasztmány a Jurta Színházban: az itt tartott gyűlést eredetileg a Pártayval szembenállók, Futó Dezső főtitkárt meggyőzve hív(at)ják össze. A vitákkal és ellentétekkel teli találkozón végül Nagy Ferenc József áthidaló javaslatára új, 25 (más források szerint 24) fős intéző bizottságot állítanak fel, Vörös Vince vezetésével. A kizárásokat hatálytalanítják.

1989. áprilisa: A Jurtában összegyűlt erők közeledése elindul Pártay irányába. Ekkoriban tűnik fel Pártay környezetében Torgyán József.

1989. május 23. A kelet-magyarországi kisgazdák gyűlésén, Szolnokon Kávássy Sándort jelölik elnöknek, Torgyánt pártfőügyésznek – utóbbit Boross Imrével szemben.

1989. június 1. Újra megjelenik a párt lapja, a *Kis Újság* – főszerkesztője Pártay Tivadar.

1989. június 3-4. Érden, a Nagyválasztmány ülésén igyekezik a két tábor rendezni a súlyos belső ellentéteket. Pártay Tivadar itt jelenti be visszalépését, politikából való távozását. A második országos nagyválasztmányi ülésen az FKGP elnökévé Vörös Vincét, alelnökévé Nagy Ferenc Józsefet, főtitkárává Prepeliczay Istvánt, főügyészévé Boross Imrét választják. (Antall Józsefet néhányan még ide is hívták, de nem megy el. A szolnoki jelölések szóba sem kerülnek.) A sok szempontból az egységet szolgáló kényszer-kompromisszumokban jelentős szerepe van Balogh Györgynek és a Politikai Bizottság létrehozásának.

1989. július-szeptember: A Nemzeti Kerekasztal (NEKA) tárgyalásain a pártot képviselők – például Torgyán József és a párt akkori főügyésze, Boross Imre – kö-

zött nem teljes az összhang, s az ott helyet foglalkozók legitimitását is többen megkérdőjelezzik.

1989. szeptember: A párt köztársasági elnökjelöltjének Habsburg Ottót kéri fel, ám ő ezt elutasítja.

1989. október 30. A belső ellentétek felszínre kerülésekor öt tagot – köztük Lányi Zsoltot – jogellenesen kizárnak. Az ekkor kizártak részvételével alakul meg a Nemzeti Kisgazdapárt.

1989. december 30. Nemzeti Kisgazda és Polgári Párt néven új párt alakul Szegeden Boross Imre, a december 18-án felfüggesztett korábbi pártfőügyész vezetésével. (Jogi gondot okoz, hogy Boross az FKGP-t előzőleg hivatalosan nem, az új szegedi pártot viszont azonnal bejegyezteti.)

1990. január 20. Budapesten, a MOM kultúrházában nagygyűlést tart az FKGFPP, ahol bemutatkozik a párt választási csapata, és ismertetik a párt programját. Az FKGFPP mind a 176 körzetben állít egyéni képviselőjelöltet. E gyűlésen már kézzelfogható Torgyán József ereje és befolyása.

1990. január 31. Több tízezres tömeg vonul a Hősök teréről a Parlament elé a kisgazda erődemonstráción.

1990. március 25. és április 8. Az első szabad választásokon az FKGP 10,4%-ot ér el, és 44 képviselővel a harmadik leg-erősebb pártként jut be az Országgyűlésbe. A választásokat megnyerő MDF-fel, illetve a KDNP-vel koalíciós kormányt alakít, az FKGP a földművelésügyi és a munkaügyi tárcát kapja meg.

1990. március 27. A párt Politikai Bizottságának ülésén a megyei vezetők hosszas vitában mérlegelik a teendőket, s hogy kivel érdemes szövetkezni. A Politikai Bizottság tagjai végül úgy döntenek, hogy minden megyében, sőt minden választókerületben mások a körülmények, így csak ott helyben lehet eldönteni, mi lenne a legkedvezőbb a kisgazdapártnak.

1990. április 18. A párt parlamenti csoportjának vezetője Torgyán József, a párt főügyésze lesz. Ugyanekkor, már a választások második fordulóját követően koalíciós tárgyalások kezdődnek az MDF és az FKgP között: a tárgyalásokat Gerbovits Jenő vezeti, részt vesz rajta kívül Torgyán József, Bakos István és Cseh Sándor (szakértőként bevonják az akkor még semmiféle párttagságot nem viselő Rajkai Zsoltot és Kiss Gyulát). A megállapodásokat már április 18-án aláírja Gerbovits, valamint a pártfőügyész, Torgyán József képviselő-

1990. április 30. Törökkoppányban újjáalakul a Magyar Parasztszövetség Vörös Vince vezetésével.

Kormányon, ellenzékben, majd ismét a kormányban (1990-2000)

1990. június 3. Az Országgyűlés – ekkor még – az FKgP céljaival összhangban elfüggeszti, illetve engedélyhez köti a tsz-földek eladását (leállítva ezzel a Németh-kormány által 1990 januárjában törvényileg elindított részleges földprivatizációt).

Torgyán József FKgP-frakcióvezetőként köszönti Varga Bélát, a Nemzetgyűlés egykori elnökét 1990-ben, emigrációból való visszatérése után.

Fotó: Egy mozgalmas évtized képeiben, 1990-2000. Szerk.: Molnár Róbert.

ben Györgyi Árpád. (Az aláírók és a hozzájuk csatlakozók hisznek abban, hogy az elvi nyilatkozatot részletesebb megállapodás követi majd, de végül nem így történik.)

1990. április 29. Rendkívüli nagyválasztmányi ülésen Nagy Ferenc Józsefet választják elnökké (Vörös Vince helyére), főtitkárrá pedig Kiss Gyulát.

1990. július: A hónap elején az FKgP mezőgazdasági szaktitkársága ugyan közlést tesz a földtörvény-tervezetéről, de számos más variáció is elkészül. (Az FKgP-ben és az FM-ben is egyszerre négy-öt elképzelés, tervezet van ekkor forgalomban, amelyek többé-kevésbé egymásnak is ellentmondanak.)

1990. augusztus 13. Elkészül egy kényeszerű és kompromisszumos, koalíciós földtörvény-tervezet, amely 100 hektárig (lehetőség szerint) az elvett eredeti

földterületnek illeték- és költségmentes visszaadását rögzíti.

1990. augusztus 21. Antall József a *Magyar Hírlap*ban nyilvánosan is egyértelművé teszi, hogy az FKgP földre vonatkozó reprivatizációs terveivel szemben „a kormány és a koalíciós pártok kizárólag a földtulajdon részleges helyreállítására törekszenek, benne keresik az ésszerű kompromisszum lehetőségét. De itt is csak a mezőgazdasági alaptevékenységet folytatók jöhetnek számításba.”

1990. szeptember 25. Hosszas koalíciós viták után megjelenik az Antall-kormány részletesen kidolgozott

1990. október 4. Az Alkotmánybíróság Antall József normakontroll-kérése nyomán a korábban (1990. szeptemberben) már elfogadott előprivatizációs/kisprivatizációs törvénnyel összhangban kimondja, hogy föld reprivatizációjára (visszaadására) nincs lehetőség.

1990. november 17–18. Kiskunmajsán többpárti tanácskozás a privatizáció/földtörvény ügyében. Itt születik meg ötpárti egyezségi a kárpótlás, a földkárpótlás és a kárpótlási jegy gondolata.

1990. december 10. Megkezdődik a kárpótlási törvény parlamenti vitája.

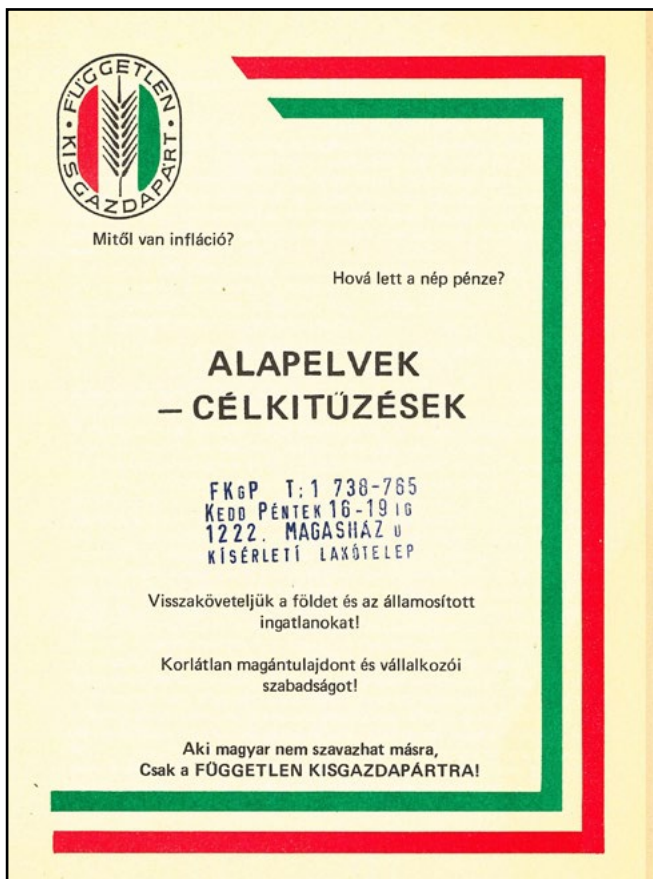
1990. december 14–15. A Nagyválasztmány ülésén ismét Nagy Ferenc Józsefet választják a párt elnökévé. Főtitkár Oláh Sándor, Torgyán József addigi pártfőügyészt egyetlen párttisztiségre sem választják meg.

1991. január 16. A koalíciós feszültségek közepette erővel fellépő Antall József átalakítja kormányát: jelképes, hogy Nagy Ferenc Józsefet leváltják az FM éléről (saját elmondása alapján azután, hogy nem volt hajlandó a földárverések elvét miniszterként elfogadni), s helyére az MDF emberének tartott Gergátz Elemért nevezik ki. (Nagyból paradox módon kárpótlásért felelős tárca nélküli miniszter lesz.) A személyi változások az FKgP által irányított összes minisztériumot érintik.

1991. január 26. Az FKgP Országos Vezetősége és parlamenti képviselőcsoportja a kormány 1020. számú benyújtott kárpótlási törvényjavaslatát módosított tartalmával is elfogadhatatlannak tartja.

1991. március 18. A párt képviselőcsoportja leváltja frakcióvezetői tiszteből Torgyán Józsefet. Utóda Pásztor Gyula.

1991. április 27. A párt nagyválasztmányi üléséről kivonulnak Nagy Ferenc József pártelnök és hívei. Ezt kö-

Az FKgP 1990-es programfüzetének borítója.
Forrás: Rendszerváltó Archívum, Lakitelek

programja, a *Nemzeti Megújulás Programja*. Ebben már az áll, hogy a kormányzat „a korábbi tulajdonok természetbeni visszaadását általában nem támogatja”, s a termőföld esetében az 1947-es tulajdoni állapotokat „is figyelembe vevő” tulajdonjogi rendezéséről beszél.

vetően a küldöttek módosítják a párt alkotmányát, és az FKgP társelnökévé választják Torgyán Józsefet.

1991. május 31. Antall József átadja a kisgazda képviselőknek, így Torgyán-nak is az átvilágításuk eredményét tartalmazó borítékokat. Torgyán megtagadja annak átvételét és felbontását.

1991. június 29. Budapesten az FKgP nagyválasztmánya a párt elnökévé Torgyán Józsefet, főtítkárává Németh Bélát választja.

1991. július 11. Kihirdetik a XXV. számú, úgynevezett kárpótlási törvényt („a tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról”). Az FKgP parlamenti képviselői mindvégig az árverés intézménye ellen szavaznak.

1991. október 30. A Torgyán-féle pártvezetés visszahívja a kormányból a kisgazda minisztereket és államtitkárokat. A kormány döntése szerint a kisgazda kormánytagok továbbra is tisztségükben maradnak.

1991. november 15. (21.?): Az FKgP parlamenti frakciója kettészakad. A frakció nagyobbik fele (a „Történelmi Platform”, a „33-ak”) Pásztor Gyula vezetésével továbbra is támogatja a koalíciót, míg a kisebbik része (a „12-ek”) Torgyán József pártelnök vezetésével nem.

1992. február 21. Torgyán József bejelenti, hogy az FKgP országos vezetősége egyhangúlag kimondja a párt kilépését a kormánykoalícióból. Másnap a 33 tagú kisgazda képviselőcsoport az Antall-kormányban való maradás mellett dönt.

1992. február 24. A „12-ek” két tagja átül a „33-akhoz”.²¹ A Torgyán vezette csoport ellenzékbe vonul.

1992. március 29. A 35 tagúra bővült kisgazda frakció képviselői létrehozzák a Történelmi Kisgazda Tagozatot.

1992. április 25. „A harag napja” (hivatalosan: „a lehetőségek napja”): kisgazda tömegdemonstráció az Antall-kormány ellen, Torgyán szerint 200 ezer, a rendőrség szerint maximum 12 ezer résztvevővel. A fő követelések: az Antall-kormány szeptember 1-jéig történő lemondása, majd „független szakértői” kormány megalakítása az 1994-es választásokig; az Országgyűlés átalakítása alkotmányozó nemzetgyűléssé; a határon túli magyarok választójogának megadása; az államszocialista időszakban meghatározó közéleti szerepet játszó személyek büntetőjogi felelősségre vonása; a privatizációt és a földkérdést rendező gazdasági törvények megalkotása.

1992. június 11–12. A pártelnökség néhány tagja sikertelen puccsot kísérel meg Torgyán József leváltására. Az úgynevezett „pancserpuccs” résztvevőit, így Németh Bélát, Cseh Sándort, Gerbovits Jenőt, Lehoczky Gyulát és Ugrin Emesét – akik egyes visszaemlékezések szerint korábban egyeztettek Antall József miniszterelnökkel és Boross Péter belügyminiszterrel – június 12-én kizárják.

1992. október 6. Pártay Tivadar megalakítja a budapesti székhellyel működő Történelmi Független Kisgazdapártot.²²

1992. november 3. A Legfelsőbb Bíróság döntése szerint az FKgP törvényes képviselője Torgyán József.

1992. november 21. A budapesti országos nagygyűlés megerősíti és kiszélesíti a pártelnök jogkörét.

1993. január 19. Megalakul a Demokratikus Kisgazda- és Polgári Párt. Elnöke Venczel Gyula, társelnöke Bereczky Vilmos.

21 A sajtóban ezek után „35-ök”, illetve „10-ek” néven emlegetik a frakció két részét.

22 Pártay 1991. július 1-jén lépett ki az FKgP-ből.

1993. február 13. Az FKgP-frakció 36 tagúra bővült Történelmi Tagozata egyesül a Pártay Tivadar vezette Történelmi Független Kisgazdapárttal.

1993. március 13. Megalakul a Konzervatív Kisgazda és Polgári Párt Németh Béla, a „36-os” képviselőcsoport tagja vezetésével.

1993. augusztus 8. A Független Kisgazda Párt nagygyűlésén a párt alelnökévé választják G. Nagyné Maczó Ágnest.

1993. október 3. Cseh Sándor vezetésével Debrecenben megalakul a Kiegyezés Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, amely keresztény, nemzeti, jobb-közép pártként határozza meg önmagát.

1993. november 6. Az FKgP Történelmi Tagozata, a Nemzeti Kisgazda és Polgári Párt, valamint a Konzervatív Kisgazda és Polgári Párt egyesülésével megalakul a Torgyán József vezette FKgP-vel szembenálló Egyesült Történelmi Kisgazda és Polgári Párt, amely két nap múlva parlamenti frakciót alakít.

1993. december 19. Az Egyesült Történelmi Kisgazda és Polgári Párt első országos nagyválasztmányi ülésén felveszi az Egyesült Kisgazda Párt (EKGP) nevet.

1994. február 20. A Budapest Sportcsarnokban látványos, de folytatás (és valós politikai eredmény) nélküli Torgyán-Csurka, FKgP-MIÉP közös nagygyűlésre kerül sor. A két párt közeledését legaktívabban Morvai Ferenc és Maczó Ágnes szorgalmazza.

1994. május 8. és május 29. Az FKgP az országgyűlési választások első fordulójában 7,9%-kal, a második fordulóban pedig 5,9%-kal a negyedik legerősebb pártként 26 képviselőt delegálhat az Országgyűlésbe. A párt ellenzéki erő lesz.

1994. július 4. Szabó János lesz a párt főtítkára.²³

1994. július 9. Az országos nagyválasztmány és országos nagygyűlés újraválasztja tisztségében Torgyán József pártelnököt.²⁴

1994. december 11. Az önkormányzati választásokon az FKgP és a MIÉP budapesti főpolgármester-jelöltje az FKgP főtítkára, Szabó János, akit közös listán indítanak. Ez a fővárosban 8%-os eredményt hoz. (A későbbiekben, 1995-96-ban, a két párt gyakorlati együttműködése működésképtelennek bizonyul.)

1995. Az MSZP-SZDSZ koalícióval szembeni általános társadalmi elégedetlenség kedvez az FKgP-nek, melynek népszerűsége évközben 12-14%-ról ennek a duplájára, stabilan 20% fölé nő. (A pénzügyi stabilizációt/megszorításokat bejelentő Bokros Lajos pénzügyminiszter után csak „Bokros-csomagként” emlegetett intézkedéseket 1995. március 12-én jelentik be, s részben a március 22-i kormányhatározatban, részben a május 30-án meghozott és az államfő által június 13-án aláírt gazdasági stabilizációs törvényben határozzák meg.)

1996. március 14. Torgyán József híres/hírhedt „féregirtó” beszéde. A nemzeti ünnep előestéjén Torgyán mintegy 200 ezres tömeghez szólva – a felkonferálás szerint „kormánybúcsúztató beszédében” – nyíltan és hangosan támadja a Horn-kormányt; a média által rögtön felkapott, majd tudatosan túldramatizált beszéd („a liberális férgek félrerúgva, a döggese lyűket elkergetve”) alapvetően árt az FKgP ekkoriban emelkedő népszerűségének: a beszéd előtt még 30% körül mért támogatottság látványosan visszaesik (megfeleződik).

1997 első fele: A kormánykoalíció népszerűtlensége ismét fokozódik, s ennek hasznélvezője az FKgP és a Fidesz, melyek fej-fej mellett mintegy 25-26%-kal vezetnek. Az év májusára a biztos szavazók körében az FKgP 25%-kal vezet a Fidesz (20%) és az MSZP (13%) előtt.

23 Szabó János 1996. március 13-ig tölti be a tisztséget.

24 Ugyanez 1995. november 4-én megismétlődik.

1997. szeptember 30. Az elnökség felmenti az 1993 óta pártalelnök G. Nagyné Maczó Ágnest, mivel „tudatosan szembe helyezkedett a párt testületi döntéseivel”, illetve a sajtóban „rendszeresen rágalmazta és lejáratotta a pártot”.²⁵ (Maczó Ágnes a KDNP-MDF-MIÉP-pel való választási szövetség mellett foglal állást, szemben másokkal – így Pokol, Horváth és Szabadi Bélával –, akik a Fidesszel való együttműködést szorgalmazzák.)

1998 eleje: Megváltoztatva az 1997-ben végig érvényes sorrendet, a Fidesz a biztos pártválasztók között az élre tör, az FKgP pedig visszaszorul.

1998. március 16. Robbantás Torgyán József rózsadombi társasházi lakásánál. Személyi sérülés nincs, de a lakás, az elnök fiának ügyvédi irodája és a környéken lévő gépkocsik megrongálódnak. Feltételezések szerint alvilági csoportok akartak a politikusokra és a közvéleményre nyomást gyakorolni.

1998. tavasza: Egyes források szerint titkos találkozóra kerül sor Torgyán József és Horn Gyula, az MSZP miniszterelnök-jelöltje között, a későbbiekben pedig titkos paktumot kötnek egy MSZP-FKgP együttműködésről. Mások ezt tagadják. Szerintük, bár akkoriban (és később is) Torgyán gyakran hangoztatja, hogy az FKgP a mérleg nyelve (volt), de habitusától mindig idegen volt a „kommunistákkal” való együttműködés.

1998. május 10. és 24. Az FKgP megerősödik az országgyűlési választásokon. A párt az első fordulóban 13,8%-ot, a másodikban pedig 10,9%-ot szerez, így 48 képviselővel kerül be a Parlamentbe, a Fidesszel és az MDF-fel alkotva kormánykoalíciót. A kisgazdák 82 jelöltjének visszalépése döntő tény a Fidesz választási győzelmében, így a párt négy tárcát kap. Torgyán József földművelési és vidékfejlesztési miniszter lesz, s a párt megkapja a honvédelmi (Szabó János), a környezetvé-

delmi (Pepó Pál)²⁶ tárcát és egy tárca nélküli miniszteri helyet (Boros Imre a PHARE-program koordinációjáért felelős).

1999. augusztus vége/szeptember: Torgyán József 413,1 milliárd forintos költségvetést követel az FVM-nek, végül azonban meghátrál, és az FVM 250 milliárdból gazdálkodhat.

2000. április 29. Az FKgP országos nagygyűlésén Budapesten Torgyán József pártelnököt, földművelésügyi és vidékfejlesztési minisztert jelölik köztársasági elnöknek, aki azonban ezt nem vállalja. Eltörlik azt a szabályt, hogy a párt elnökévé ugyanazt a személyt csak három egymást követő alkalommal lehet megválasztani.

2000. május: A koalíciós szerződés értelmében a köztársasági elnök személyét az FKgP javasolja. A pártban/pártból Torgyán József és Szabó János neve merül fel. Ennek ellenére a párt végül Mádl Ferencet jelöli, aki a Fidesz saját jelöltje volt. Egybehangzó visszaemlékezések szerint ugyan Torgyán József készült az államfő szerepére – s a koalíciós szerződés éppen ezért tartalmazta az FKgP jelölési jogát –, ám érzékelve személye megítélésének változását, illetve ambíciójának politikai korlátait (utalva itt az MDF-ből Dávid Ibolya kijelentésére és a Fideszből Szájer József jelzésére), végül nem jelölteti magát.

2000 ősze: „Lejárató kampány” indul a pártelnök ellen – ilyen például a Torgyán-villa ügye. (A Budapesten a mártonhegyi Tállya utcában épülő új ingatlan értékét ekkor 120 millió forintra becsülik.)

2000. október 12. Balatonföldváron az FKgP-ből Torgyán József vezetése alatt kizárt kisgazdák megalakítják a Kisgazdapártot (KG) Nagy Ferenc József és Gerbovits Jenő társelnökök vezetésével. Ugyanezen a napon a budapesti Gellért Szállónál rendőrök érik tetten Székely Zoltán FKgP-s képviselőt, aki 20 millió forint kenőpénzt vett át Balla Dániel vállalkozótól. (Székelyt, akit – volt – politikusként a

25 G. Nagyné Maczó Ágnest november 26-án a pártból is kizárják.

26 Pepót 2000 júniusában Ligetvári Ferenc, Ligetvárít decemberben Turi-Kovács Béla váltja.

rendszerváltás óta először ítélnék el korrupcióért, a Fővárosi Bíróság 2002. május 27-én kötelességszegéssel elkövetett vesztegetés miatt ítéli 6 év börtönre.)

Végjáték (2001-2002)

2000. december 31.–2001. január 1. A gödi országos elnökségi ülésén felfüggesztik tisztségéből Liebmann Katalin budapesti elnököt, és Szentgyörgyvölgyi Pétert bízzák meg a fővárosi szervezet vezetésével. Ekkor és itt döntenek a párt vidéki („paraszti szárny”) megerősítéséről is.

2001. január 3. Kövér László, a Fidesz pártelnöke (nem mellékesen: a polgári titkosszolgálatokat felügyelő tárca nélküli miniszter) négyszemközti találkozója Torgyán Józseffel. Kövér jelzi, hogy a Fidesz érzékeli, hogy a kisgazdák egyre több megyében együttműködnek az MSZP-ekkel. Világossá teszi, hogy az FKgP alkupozíciói megváltoztak, s a Fidesz-FKgP koalíciós megállapodást nem írják alá addig, amíg az FKgP nem rendezi kül- és belviszonyait.

2001. január 6. Torgyán József távollétében (aki ekkor miniszterként Chilében tartózkodik), de a pártelnök személyes utasítására az FKgP országos elnökségének budapesti ülésén fegyelmi eljárást indítanak Liebmann Katalin ellen, párttagságát felfüggesztik. Ezzel gyakorlatilag megindul a Torgyán-féle FKgP végleges erodálása és szétesése. A pártot és a parlamenti képviselőket egyaránt érintő újabb kizárási és kilépési hullám a végletekig megosztja a tagságot, és meggyengíti a pártot: az év végére a 48 tagú országgyűlési frakció 33 tagúra csökken.

2001 január 10. Csúcs László lemond az FKgP országgyűlési képviselőcsoportjának frakcióvezető-helyettesi tisztéről. Döntéséről levélben tájékoztatja Bánk Attila frakcióvezetőt, jelezve, hogy képviselői mandátumát megtartja.

2001. január 23. Az FKgP országgyűlési képviselőcsoportja nyílt szavazással kizárja Csúcs Lászlót. Egy korábbi szolidaritási nyilatkozat értelmében követi őt Lányi

Zsolt, Molnár Róbert, Kiszely Katalin és Pápai Mihály.

2001. január 29. Kirobban az ügynevezett „kazetta-ügy”: a *Népszava* közli egy Deésy Géza vállalkozó által rögzített hangfelvétel szövegét, mely szerint négyen arról egyeztetnek, hogy Torgyán Attilának, Torgyán József fiának hárommillió forint kenőpénzt kellene eljuttatni, hogy ő az édesapjánál járjon ki Deésy számára egy százmilliós nagyságrendű megbízást. Egybehangzó visszaemlékezések szerint a fiát ért támadás mélyen megrázza, s ugyanakkor megijeszti Torgyán Józsefet.

2001. február 8. Torgyán József február 15-i hatállyal lemond miniszteri posztjáról. Utódjául nem sikerül elfogadtatnia saját jelöltjét, Gyimóthy Gézát, a miniszter márciustól Vonza András lesz.

2001. február 12. Polgári Platform néven tömörül a parlamenti frakció hat tagja: Bánk Attila, Boros Imre, Horváth Béla, Pokol Béla, Turi-Kovács Béla és Várhelyi András.

2001. március 12. Tíztagú országos ügyvivői testületet hoznak létre az ügynevezett reformkisgazda, valamint a polgári platformos országgyűlési képviselők.

2001. április 9. Reform Polgári Platform néven egyesül a reformkisgazdák és a Polgári Platform budapesti szervezete.

2001. május 5. A párt nagygyűlést és nagyválasztmányt tart Cegléden, ahol Torgyán Józsefet megerősítik a pártelnöki poszton. Ugyanitt ismét alelnökké választják a pártba visszahívott G. Nagyné Maczó Ágneszt. Ugyanezen a napon a Reform Polgári Platform budapesti nagygyűlése Lányi Zsoltot választja az FKgP országos elnökévé, ők a továbbiakban nem tekintik Torgyán Józsefet az FKgP elnökének. Utóbbiak bevásztják az elnökségbe Nagy Ferenc József egykori pártelnököt és Cseh Sándort, a Kisgazda Szövetség elnökét.

2001. május 7. Torgyán József pártelnököt kizárják az FKgP parlamenti frakciójából.

2001. május 24. Turi-Kovács Béla kezdeményezésére 10 (más források szerint 15) kisgazda parlamenti képviselő megalakítja a Független Kisgazdák Demokratikus Szövetségét (FKDSZ) Szabó János honvédelmi miniszter vezetésével. Szabó János ezt egy későbbi, önálló kisgazda párt kezdeményeként képzei el.

2001. június 19. Az Országgyűlés először függeszti fel Szabadi Béla, az FVM politikai államtitkárának mentelmi jogát.

2001. június 21. 32 év után Szabadi Béla az első magas rangú magyar politikus, akit elfognak, s akinek a Pesti Központi Kerületi Bíróság június 22-én előzetes letartóztatását rendeli el (Szabadi október 4-ig van előzetesben.)

2001. július 24. Liebmán Katalin bejelenti, hogy elnökletével megalakult a Reform Kisgazdapárt.

2001. szeptember 12. Egyesülési szerződést ír alá a Reform Kisgazdapárt és a Nagy Ferenc József vezette 1930–2000 Kisgazdapárt.

2001. szeptember 14. A Szabó János vezette FKDSZ együttműködési megállapodást köt a Cseh Sándor vezette Kisgazda Szövetséggel.

2001. november 6. Az Országgyűlés 197 igen, 9 nem szavazattal és 42 tartózkodással felfüggeszti Szabadi Béla mentelmi jogát. A legfőbb ügyész különösen nagy vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés és jelentős kárt okozó csalás büntettének, továbbá magánokirat hamisítás vétsége (mint felbujtó) elkövetésének alapos gyanúja miatt kéri a képviselő mentelmi jogának felfüggesztését. A képviselő mentelmi jogának felfüggesztését csak Barkóczi Gellért, Bernáth Varga Balázs, Csatári József, Dán János, Dögei Imre és Kávássy Sándor, továbbá Nemcsók János (MSZP), valamint a független Szabó Attila és Szabó Lukács utasítja el.

2001. november vége: Turi-Kovács Béla és Balogh Gyula egymásra hivatkozva keresi meg Szabó Jánost, hogy vonja vissza

az FKDSZ bírósági bejegyzését (másnap jegyeznék be Budapesten). Egyértelművé válik, hogy ezen politikusok a Fideszben képzelik el saját jövőjüket. (Szabó János szerint az ő visszalépésükkel már nincs értelme, reális alapja az FKDSZ bejegyzésének.)

2001. december 19. Választási együttműködési megállapodást köt a Fidesz, az MDF és a Turi-Kovács Béla környezetvédelmi miniszter vezette Kisgazda Polgári Egyesület.

2002. február 7. Budapesten bejelentik, hogy a Kisgazdapárt, a Kisgazda Szövetség Pártja néven a magyar vidék felemelkedése és a konzervatív hagyományok iránt elkötelezett, történelmi hagyományokat ötvöző szövetség alakult, melynek elnöke Cseh Sándor.

2002. február: Az FKgP – visszavásárlási joggal – eladja Belgrád rakparti székházát Szeremlei Huba vállalkozónak.

2002. április 7. és 21. Az országgyűlési választásokon az FKgP katasztrofális vereséget szenved, az első fordulóban 0,75%-ot kap, majd a második fordulóban gyakorlatilag eliminálódik.

2002. április 11. Önkéntes, azonnali hatállyal történő lemondásra szólítja fel Torgyán József pártelnököt a párt 13 megyei elnöke. Válaszul Torgyán meneszteti őket, s június 15-re összehívja a párt országos nagyválasztmányát. Ellenfelei május 4-ére hirdetnek országos nagygyűlést, s országos nagyválasztmányi ülést.

2002. május 3. A párt Országos Nagyválasztmánya leváltja az addigi vezetést, és Réti Miklóst választja meg elnöknek. Az új elnökség ideiglenesen, egy évre kap mandátumot, valamint a küldöttek azzal a feladattal bizzák meg a tagokat, hogy végezzék el a párt alapszervezeteinek és megyei szervezeteinek tisztújítását. A kitűzött cél politikai értelemben nem sikerül.

A lakiteleki Népfőiskola, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum és a
Dunaversitas Egyesület

RENDSZERVÁLTÓ FILMSZEMLÉT

hirdet, amelynek helyszíne:

Lakitelek Népfőiskola – Kölcsey Ház

Időpont:

2017. április 25-27.

Pályázati feltételek:

A versenyen részt vehetnek falvak, városok, iskolák televíziói, filmkészítő közösségek, magánszemélyek határon innen és túlról, minden egyénileg vagy csoportosan készített magyar nyelvű olyan alkotással, amely a magyarországi rendszerváltozáshoz vezető eseményt vagy eseményeket, magát a rendszerváltozás folyamatát vagy annak valamely jelentős mozzanatát, személyét mutatja be.

A filmről egy rövid (max. 400 karakter) szöveges leírást is kérünk, mely az alkalomra készülő katalógusba is bekerül.

A filmeket az alábbi kategóriákban lehet nevezni:

Korkép: filmszociográfia (maximum: 52 perc)

Portré: (maximum: 26 perc)

Film és társadalomtudomány: oral history/elbeszélt történelem (maximum: 45 perc)

Nevezési díj nincs.

Nevezési lap és tájékoztatás kérhető:

NÉPFŐISKOLA ALAPÍTVÁNY, H-6065 Lakitelek, Felsőalpár 3.

Telefon: +36-76-549-049, e-mail: nfhalozat@nepfolakitelek.hu

vagy letölthető a Népfőiskola honlapjáról

www.nepfoiskola.lakitelek.hu

Minden alkotást **külön DVD-n** kérünk beküldeni, DVD formátumban, amelynek mindkét sávjára fel kell írni a műsorhangot. A filmnek asztali DVD-n lejátszhatónak kell lennie! A borítóján fel kell tüntetni a film címét, valamint az alkotó, vagy alkotóközösség nevét, címét. A lemezen csak egy film legyen, menü nélkül.

A technikailag gyenge minőségű, és a feltételeknek nem megfelelő filmeket az előzsűri elutasítja.

A nevezési lapok és a filmek beküldési határideje:

2017. március 21.

A nevezők a pályázati feltételek elfogadásával hozzájárulnak ahhoz, hogy a pályázatra beküldött alkotásuk a lakiteleki Népfőiskola Archivumába kerüljön.

A nevezett filmek közül előzsűri választja ki a szemlére bejutó alkotásokat.

Az előzsűri időpontja:

2017. április 4-5.

Helye: NÉPFŐISKOLA ALAPÍTVÁNY • H-6065 Lakitelek, Felsőalpár 3.

Az előzsűri döntéséről a pályázókat **2017. április 8-ig** elektronikus levélben értesítjük. A vetítések után szakmai vitákat, elemzéseket, kerekasztal-beszélgetéseket szervezünk.

A zsűri elnöke: **dr. Bíró Zoltán** a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum főigazgatója

A Rendszerváltó Filmszemle védnökei:

Sára Sándor Kossuth- és Balázs Béla-díjas filmrendező, a Nemzet Művésze és
Lezsák Sándor író, az Országgyűlés alelnöke

A szemle legjobb alkotásai díjazásban részesülnek.

Fődíj 1.000.000 Ft
Különdíjak

Nagymihály Zoltán

Egy képeslapra

„Egy képre gondolok, tudod.” (Cseh Tamás-Bereményi Géza)

Művészet és politika viszonyáról nehéz újat mondani. A témával összefüggő kérdések – mi a kettő közötti helyes viszonyrendszer, hogyan kell gondolkodnia egyiknek a másikról, „politizálhat-e” egy irodalmi mű, egy színdarab, vagy maga a művész – régóta köztünk élnek. Magyar földön különös fénytörést kapnak – elég csak íróink szerepére gondolni 1848-ban, 1956-ban, sőt – szűkebb témánkra vetítve – a rendszerváltáskor is. És nem csak az írókéra.

Ablonczy László egy közel-múltban megjelent írásában követi végig a magyar színészek szereplését, játékát, véleménynyilvánításait 1956 karácsonyán, amikor már minden elveszett.¹ Sorjáznak a nevek: Bessenyei Ferenc, Sinkovits Imre, Gáli József, Nagy Attila, Földes Gábor, Mensáros László. Színészek, rendezők, drámaírók. Kiállások, szerepek, a közös ügy képviselete. A véres „színdarab” szereplői tudták, hogy egy ismert, a közönség által szeretett embernek többet kell vállalnia a nagy napok küzdelmeiből, majd az értékmentésből is.

1 Ablonczy László: Fekete szoknya. 1956. december – színházaiak, pufajkások és szovjet tankok. *Magyar Idők*, *Lugas*. 2016. december 24. 14-15.

Sütő András: *Ádvent a Hargitán*
Sinkovits Imre és Kubik Anna

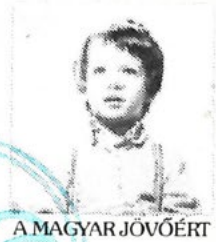
A képeslap forrása: Rendszerváltó Archívum, Lakitelek

A rendszerváltás első Országgyűlésében három fajsúlyos színész nevét is megtalálhatjuk. Mindhárman '56-os múlttal érkeztek – három pártba. A legendás hangú és beszédű Bánffy György (MDF) a Fővárosi Operettszínház munkatársának tagja volt, három év szilenci-ummal süjtötték. Darvas Iván szintén

Feladó: MDF**MAGYAR DEMOKRATA FÓRUM**

Szereltt Honfitársam!
 Tudom melyik emmi
 szolga- és után a magyar
 ká lemmi!
 Emmi „Párt” körölk az igazat
 meglesni! – Segíthetek?
 Én az MDF tagja vagyok
 a arra szavazok!
 Isteneim, Harcain, Csakádorn
 után lemm van hittem:
 az valósított meg, mit én
 szimpadrol hirdettém!

Sinkovits Imre

T.

Magyar Választópolgár!

HELYBEN

forradalmi bizottságok tagja volt, majd két évet ült börtönben. A Történelmi Igazságtétel Bizottság alapító tagjaként lett SZDSZ-es parlamenti képviselő. És végül a miskolci Nagy Attila (MSZP), akit a megtorlás a legsúlyosabban érintett. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Forradalmi Munkástanács elnökhelyettese, aki először szovjet fogságba került, majd 1958 júniusában tizenkét év börtönre ítélték. Ebből ötöt letöltött.² E három ember tehát, akik ott voltak a „barikádokon” ’56-ban, szerepet vállaltak a rendszerváltó folyamatban is. Talán az sem véletlen, hogy 1990-ben sokan gondolták azt, hogy „profi politikusok” kényszerű hiányában ismét a szellem embereihez kell fordulni, azokhoz, akikről úgy vélték, képesek a mindennapok problémái fölé emelkedni.

És akkor a mottóban említett „képről”, illetve „képeslapról”. Mert politizálni

nem csak parlamenti képviselőként lehetett. A ’90-es választásokra készült, itt mellékelt MDF-es képeslap Kubik Annát és Sinkovits Imrét ábrázolja az *Advent a Hargitán* című darabban. Jelképes dráma – ahol szintén lehetetlen megkerülni a politika és művészet viszonyrendszerét. A szerző, Sütő András maga is elválaszthatatlan a közösségtől, amelybe született, a határon túli magyar sorstól, amelynek képviselését egyre erőteljesebben vállalta magára. (Végül, nagyjából a képeslap elkészülte és terjesztése idején szeme világával fizetett mindezért...) De beszélhetünk a darab bemutatása körüli kálváriáról is.³ A hátoldalon a követ-

² Az életrajzok forrása: Kiss József (Szerk.): *Az 1990-ben megválasztott Országgyűlés almanachja*. Budapest, 1992.

³ A román diktatúra természetesen betiltotta a számukra gyanús vallási és nemzeti jelképeket már címében is felvonultató darabot, amelyet Magyarországon is megakartak akadályozni. Végül a magyar pártvezetésen belüli nemzeti(bb) vonal – elsősorban Szűrös Mátyás, Szokai Imre és Tabajdi Csaba, de bizonyos emlékezések szerint Berecz János is – fellépése következtében 1986 januárjában bemutathatták a drámát. És talán egy szintén „politizáló művésznek”, Bublik Istvánnak köszönhetően is, aki a

Darvas Iván színművész az 1990-es Országgyűlés alakuló ülésén. Előtte Iványi Gábor, a háttérben Faludy György és Rajk László.

Fotó: FORTEPAN / Erdei Katalin adományozó (Képszám: 76255)

értelmiségek elvégeztek egészen a hetvenes évektől. E kép és szöveg együttesen visszautal Ilyés Gyula nagy ívű eszéire, Für Lajos tanulmányára arról, hogy „milyen nyelven beszélnek a székelők”, Csoóri Sándor Duray-könyvhöz írt előszavára és arra, amit Monoron elmondott „az eltemetetlen gondokról” – és persze a konkrét, mindenki számára látható cselekvés idejére, az 1988 júniusában megszervezett legendás Erdély-tüntetésre. Mindez persze konkrétan nincs ott a képeslapon – de könnyen beleérezhető.

Sinkovits Imre sorai ráadásul a „művészet” és „politika” kapcsolatához is adalékul szolgálnak. A művész tehát „politizál”

a színpadon is – annak értékteremtő és -hirdető változatában. Az igazat, „az igazat” keresi. Nyíltan csak akkor köteleződik el, ha úgy érzi, ezt találta meg ebben vagy abban az erőben.

A politika „színpada” persze más, mint a (szín)játéké. Hogy előbbi hogy viszonyul az utóbbihoz, ennek kifejtése pedig egy talán még ennél is hosszabb történet lenne.

kező szöveg olvasható: „Szeretett Honfitársam! Tudom, nehéz ennyi szolga-év után a magunk ura lenni! Ennyi »Párt« között az *igazit* meglelni! – Segíthetek?! Én az MDF tagja vagyok, s arra szavazok! Istenem, Hazám, Családom után benne van hitem: azt valósítják meg, mit én színpadról hirdettem!”

A szöveg nem tolakodó, sőt egészen finom és diszkrét. Ugyanakkor határozott állásfoglalást rejt magában. Elnyeri értelmét a kép kiválasztása is: a határon túli magyarokért folytatott több évtizedes küzdelem hitelesíti, amelyet a később az MDF-et létrehozó gondolkodók,

Tartuffe – az *Advent a Hargitán* tervezett „pótlódarabja” – főszereplőjeként a fellépés megtagadását ígérte, ha az *Adventet* nem állítják színre. In: Ablonczy László: *Nehéz álom. Sütő András 70 éve*. Budapest, Nemzeti Könyvtár, 1997. 371-372.

Túl a szobron

(MAGYARY ROZÁLIA–BAKOS ISTVÁN: *A kolozsvári Bethlen Gábor-szoborállítás emlékezete*, 2013. október 23. *A Bethlen Gábor Alapítvány Aranykönyve*. Budapest, Hítel–Bethlen Gábor Alapítvány, 2016.)

Ritka az a könyv, amely túlteljesíti a címében meghatározott vállalást. E gondolat a Magyary Rozália és Bakos István által szerkesztett, *A kolozsvári Bethlen Gábor-szoborállítás emlékezete* című, a Hítel Könyvműhely és a Bethlen Gábor Alapítvány kiadásában tavaly év végén megjelent, rendkívül igényes külcsínű, képekkel gazdagon illusztrált kötetének kézbe vétele, végiglapozása és elolvasása után jutott eszembe. A könyv ugyanis nemcsak a 2013. október 23-ára szervezett, Bethlen erdélyi fejedelemmé választásának négyszázadik – egyben a szovjetellenes magyar forradalom kirobbanásának ötvenhetedik – évfordulójára szervezett szoborállítás eseményeit mutatja be, de valójában folytatása a korábbi, a Bethlen Gábor Alapítvány első huszonöt évéről beszámoló kötetnek.¹

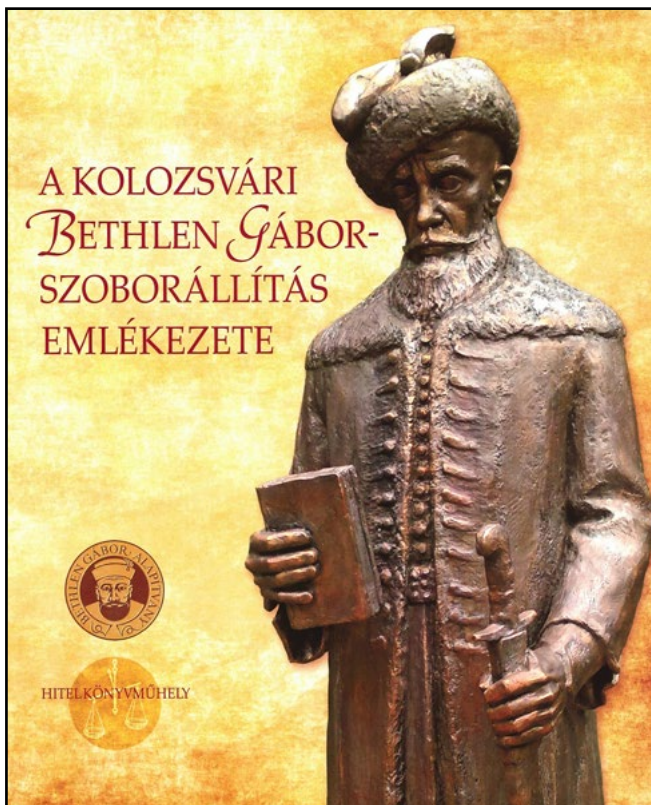
A Bethlen Gábor Alapítvány megalakulása és története elválaszthatatlan a magyar

rendszerátalakítás történetétől. 1979 végén született meg a terv egy civil, közadakozásból működő alapítvány létrehozására, amely a végveszélybe került, a hivatalos magyar politika által elfeledett, az utódállamok állampártjai és kormányzatai által pedig szinte létében tagadott határon túli magyarságot volt hivatott támogatni. A hatvanöt kezdeményező levelével elindult folyamat csak ötéves küzdelem után ért célba, 1985 júniusában. Az alapítvány – kimondatlanul is – az ellenzék egyik komoly vállalkozása lett. Névként és zászlóként nemcsak Erdély miatt ajánlkozhatott hát Bethlen Gábor neve, de azért is, mert a történelem folyása akkor is – Reményik Sándor e kötetben is idézett versét idéve – „álorcás magyart” kívánt, „Sok ellenség közt zúzott csontjait / Bölcsen forgató, »praktikás« magyart”. (9-10. o.). (Hogy az akkori ötletgazda, a kötetet szerkesztő Bakos István mennyire őrzi és fontosnak tartja a kiindulópontot, arról az is tanúskodik, hogy a kötet belső borítóján az 1980-as aláírók nevei olvashatók.) A feladat, a határon túli magyarok sorsának javítását és kultúrájuk anyaországi bemutatását célzó tevékenység a rendszerváltás után sem vált okafogyottá. Erről tanúskodott a témaként e kötetben is többször visszaköszönő 2004. december 5-ei népszavazás sokkja. Az alapítvány alapításától kezdve, évente kiosztotta a Bethlen Gábor-díjat, majd ennek nyomán 1988-tól a Márton Áron Emlékérmét, 1990-től a Tamási Áron-díjat, 2004-től pedig a Teleki Pál Eremérmét. (A kitüntetettek és laudátoraik listája mellékletként szintén megtalálható a kötetben, 195-205. o.).

A kötet természetesen, azontúl, hogy bemutatja az Alapítvány életének egy szakaszát, korrajz is. Első részében feltárul előttünk a 2006 és 2013 közötti időszak. Megmutatkoznak a pénzügyi nehézségek

¹ Bakos István (Szerk.): *A Bethlen Gábor Alapítvány negyedszázada, 1980-2005. Alapítvány a nemzet javára*. Budapest, Püski, 2005.

és ellehetetlenítési kísérletek, amelyek miatt 2007-ben – több mint két évtized óta példátlan módon – nem kerülhetett sor a hagyományos év végi, általában Ilyés Gyula születésnapján szervezett díjátadó ünnepségre (15-28. o.) A szöveg-hűen megőrzött nyilatkozatok felidéznek a Magyar Írószövetség elleni, 2006 októbere után felerősödő támadásokat (28-32. o.), vagy nem feledett sérelemként utalnak vissza Teleki Pál volt miniszterelnök szoborállításának budapesti megghiúsítására. Az írások tisztelegnek az elhunyt bajtársak, az Alapítvány kuratóriumának első elnöke, Márton János és a szervezet legendás titkára, Nagy Gáspár emléke előtt is. Külön értéket képeznek a megőrzött és újraközölt laudációk, melyek során többek között olyan emberek méltatásait olvashatjuk, mint Kányádi Sándor (47-48. o.), és olyan intézményekét, mint a Magyar Katolikus Rádió (54-56. o.).

A kiadvány második, terjedelmesebb része a Bethlen Gábor-émlékév (2013) eseményeit rögzíti. Bepillantathatunk a szoborállítás kulisszái mögé, egészen olyan apróbbnak tűnő momentumokig, mint a fővédnökök kiválasztása, a szoborállítás helyszíne, vagy a bronzba öntött szobor elszállításának módja. A rendkívül precíz és alapos szerkesztők megőrizték és közlik

az adományozók listáját is (137-148. o.). Az *Avatóbeszéd*ek fejezetben olyan személyiségek gondolatait olvashatjuk, mint Kató Béla erdélyi református püspök, Böjte Csaba dévai ferences szerzetes, Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere vagy Lezsák Sándor, a magyar Országgyűlés alelnöke, a Bethlen Gábor Alapítvány kuratóriumi elnöke (108-119. o.). Az emlékév zárásaként olvashatjuk a 2013-as Bethlen Gábor- és Tamási Áron-díjas, illetve Márton Áron-émlékéremmel kitüntetett személyek laudációit (155-168. o.). Egyfajta utószóként – és a már fent említett, az Alapítvány által az elmúlt több mint harminc évben kitüntetettek felsorolása előtt – a szerkesztő az Alapítvány 2014 és 2016 közötti dokumentumaiból válogat (171-194. o.). Epilógusként Bíró Zoltán összeállítását olvashatjuk a néhány hónapja elhunyt Csoóri Sándorról, az Alapítvány egyik alapítójáról (206-211. o.).

Az Olvasó köszönettel tartozik a szerkesztőknek, Magyar Rozáliának és Bakos Istvánnak, a Bethlen Gábor Alapítvány „lelkeinek”, hogy megőrizték a szoborállítás során és az elmúlt években képződött dokumentumokat. Ezek közlése sokat megmutat a 2006 és 2016 közötti Magyarországról is. A precíz és teljes közlés tiszteletreméltósága ugyanakkor negatívumot is hordozhat magában: bizonyos információk, gondolatok sokszor ismétlődnek különböző levelekben, amely az olvasás során zavaró lehet. Talán a könyvebb eligazodás kedvéért érdemes lett volna a Bethlen-szoborállítás anyagát még nyilvánvalóbban elválasztani a többi dokumentumtól, valamint a különböző évek laudációit – hasonló műfaj lévén – közös fejezetbe gyűjteni.

Mindezek azonban nem változtatnak azon, hogy a könyvet kézbe vevők, majd elolvasók igényes képet kaphatnak a Bethlen Gábor Alapítvány – tömegmédiában amúgy sem túlzottan preferált, ugyanakkor fontos kulturális és társadalmi miszsiót magában foglaló – működéséről.

NAGYMIHÁLY ZOLTÁN

Felhívás

a királyfiakarcsai

MAGYAROK NAGYASSZONYA

szobor felállításának
támogatására

Rieger Tibor neves szobrászművész a **Magyarok Nagyasszonya** szobrát hálája kifejezésekként a csallóközi **Királyfiakarcsa** községnek – boldog gyermekévei földjének és népének - ajándékozta. Elkészítette a szobor gipszváltozatát és 2015-ben a helybéli, felvidéki és magyarországi vendégek részvételével tartott Szent István napi ünnepségen jelképesen átadta a falu és a felvidéki szervezetek képviselőinek. A közösség örömmel fogadta az adományt, ám a szobor bronzba öntésére, fölállítása nem sikerült támogatást szerezniük.

Rieger Tibor köztéri szobrai a Kárpát-medence számos helységében, többek közt Győrött, Budapesten és a Dunántúlon találhatók. Ő alkotta a mosonmagyaróvári 56-os emlékművet, a Pannonhalmi Apátság Millenniumi bronz kapuját, a Budavárból kitiltott Teleki Pál szobrot, és Mindszenty József, Apor Vilmos, Szent István, Jedlik Ányos-Czuczor Gergely, Baross Gábor szobra mellett a Bethlen Gábor Alapítvány becsületrendjét, a Teleki Pál Erdemérem kitüntetését is.

Kitüntetései közül néhány: az MS Mester-, a Szent Márton-, a Szervátiusz Jenő-, a Magyar Örökség- és a Pro Cultura Christiana-díj birtokosa, 2016-ban a Magyar Erdemrend Lovagkeresztjét vehette át.

A Magyarok Nagyasszonya szoborajándéka lesz az első köztéri alkotása a Felvidéken.

Annak érdekében, hogy Rieger Tibor gyönyörű szakrális szobrának avatása 2017. augusztus 20-án Királyfiakarcsán megvalósuljon, a Bethlen Gábor Alapítvány Kuratóriuma, a felvidéki Szövetség a Közös Célokért Társulás vezetősége és a királyfiakarcsai Petőfi Baráti Társulás képviselői – Rieger Tibor, az adományozó szobrász közreműködésével –, létrehozták a **Magyarok Nagyasszonya Szoborbizottságot** és a Magyar Kultúra

Napja alkalmából **meghirdetik a közadakozást a szoborállításhoz, és megkezdik az ünnepi előkészületeket.**

Prokopp Máriát szavaival tudjuk a leghitelesebben bemutatni a csallóközi Királyfiakarcsán felavatandó Magyarok Nagyasszonya szobrot: *Jelenés-szerűen áll előttünk a „tisztaságos Anya“, „az Úr szolgáló leánya“, aki Isten megbízásából érkezik éppen most közénk, hogy megerősítse a 21. század magyarjainak hitét. Sudár, átszellemült, szépséges alakja a Földgolyón áll. Ünneplésen, meghatottan, mindkét kezével megtartja, fenn tartja a párnára helyezett Szentkoronát. Tudja, hogy az 1000 éves magyar törvények értelmében, ez a korona nem csupán hatalmi jelkép, hanem a minden magyar Hazáját jelentő ország birtokosa. Szent István első királyunk bízta az Istenszülő gondjaira a Kárpát-medence egész területét magába foglaló Magyarországot. (...) S a Szent Szűz komolyan vette a megbízatást. Ezt bizonyítja az 1000 éves történelmünk, amelynek embert próbáló, ádáz viharából mindig kikerülhettünk, és talpra állhatunk! S népeink is mindig tudták, hogy ezt a csodát a Magyarok Nagyasszonyának köszönhetik.*

A szoborállítás anyagi alapjainak előteremtése mellett fontos feladat a szoboravató ünnep lelki előkészítése, annak tudatosítása a magyar közvéleményben, hogy a királyfiakarcsai **Magyarok Nagyasszonya szobor a Kárpát-medence egészének 21. századi emlékműve.**

A felállítása a Fatimai jelenés 100. évfordulóját is idézi, ahol a Szent Szűz az első világháború közepette fokozott imára, megtérésre hívta fel a világot. S erre buzdított Mindszenty József bíboros érsek 70 éve, 1947-48-ban, az általa vezetett Mária-év országos ünnepségein. **A csallóközi szoborállításhoz éppen László királyunknak szentelt évben, Szent István királyunk ünnepén kerül sor.**

A Magyarok Nagyasszonya Szoborbizottság fővédnökei:

Kozma Imre atya, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat vezetője,
Lezsák Sándor író, a magyar Országgyűlés alelnöke,
a BGA kuratóriuma elnöke,
Duray Miklós geológus, politikus, író, a SZAKC Társulás elnöke,
Csáky Pál író, politikus, európai parlamenti képviselő.

A Szoborbizottság védnöki testületének tagjai:

Bárdos Gyula, a Csemadok elnöke,
Bartók Csaba filmrendező,
Bartos Mónika országgyűlési képviselő, BGA kurátor,
Batta György író, publicista,
Czimbalmosné Molnár Éva, Magyarország pozsonyi nagykövete,
Dobos László, a Jászok Egyesületének ügyvivője,
Halzl József, a Rákóczi Szövetség elnöke,
Herczeg Melinda, a Herczeg Károly Alapítvány alapítója,
Kovács Gergelyné kultúrtörténész,
Martényi Árpád, az Esterházy János Emlékbizottság elnöke,
Menyhárt József, az MKP elnöke,
Prokopp Mária művészettörténész,
Puss Sándor jezsuita szerzetes,
Samu István kulturális antropológus,
Szabó András irodalomtörténész,
Szanyi Mária néprajzkutató,
Szűjártó István, a Százak Tanácsának ügyvivő elnöke.

A Szoborbizottság vezetősége:

Bakos István művelődéskutató, a BGA ügyvivő kurátora, elnök
Pogány Erzsébet a Felvidék.ma hírportál és a SZAKC igazgatója, társelnök
Rieger Tibor szobrászművész, a szobor adományozója,
a Petőfi Baráti Társulás örökös tagja
Erdős Péter, önkormányzati képviselő, a királyfiakarcsai Petőfi Baráti
Társulás elnöke
Magyary Rozália, a BGA főkönyvelője és kurátora,
a M.N. Szoboralap felelőse

A Magyarok Nagyasszonya szoborra felajánlott adományait a Bethlen Gábor Alapítvány és a királyfiakarcsai Petőfi Baráti Társulás által megnyitott szoboralap számlaszámán gyűjtjük

A Bethlen Gábor Alapítvány számlájának adatai:

Megnevezés: **BGA Magyarok Nagyasszonya Szoboralap**
IBAN: HU82 1170 2036 2072 5602 0000 0000
Számlavezető bank: OTP Bank Nyrt. Budapesti
Régió, 1027 Budapest Margit krt 8-10

A Petőfi Baráti Társulás számlájának adatai:

Megnevezés: **Združenie priateľov Petőfiho**
A szervezet címe: 93003 Kráľovičove Kračany 132,
IČO: 37837524
IBAN: SK036500000000020565949
Számlavezető bank neve: Poštová banka

Felhívással fordulunk nemzettársainkhoz, hogy széleskörű közadakozással és felvilágosítással segítsék elő a szakrális, nemzeti jelkép fölállítását és méltó fölavatását Szent István ünnepén, 2017. augusztus 20-án, Királyfiakarcsán.

A Magyarok Nagyasszonya adjon erőt minden magyarnak a jövődőhöz!

Királyfiakarcsán, 2017. január 21-én, a Magyar Kultúra Napja alkalmából szervezett ünnepségen

A Rendszerváltó Archívum 2017/1. számának szerzői

Fricz Tamás (Budapest, 1959)

Politológus, a politikatudomány kandidátusa. 1981-ben végzett a Pénzügyi és Számviteli Főiskolán mint üzemgazdász, majd 1989-ben az ELTE-BTK filozófia szakán szerzett diplomát. 1993-ban doktori címet szerzett közgazdaságtanból és politológiából a Közgazdaságtudományi Egyetemen. 1994-ben a politikatudomány kandidátusa lett. 1990 és 2012 között az MTA Politikatudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, 2000 és 2012 között a XXI. Század Intézet tudományos igazgatója. 1994 és 2013 között a Politikatudományi Szemle című akadémiai folyóirat ügyvezető szerkesztője, 2000-től a Central European Political Science Review angol nyelvű politikatudományi folyóirat nemzetközi szerkesztőbizottságának tagja. Tizenhárom saját kötet szerzője, mintegy száz tanulmányt jelentetett meg a magyar mellett angol, német és lengyel nyelven. 2013-ban a köztársasági elnök a Magyar Érdemrend tisztikeresztjével tüntette ki.

Halmy Kund (Budapest, 1975)

Történész-politológus. 2001-ben végzett az ELTE politikaelmélet és a Károli Gáspár Református Egyetem történelem szakán. 2001 és 2012 között a Terror Háza Múzeum szakmai munkájában vett részt, 2004 és 2012 között a múzeum kutatási osztályvezetője volt. Számos időszaki kiállítás anyagának gyűjtését koordinálta (*Magyar Tragédia* sorozat, kiállítások a hatvanas évek ifjúsági kulturális törekvéseiről, ill. az 1989-es határnyitásról, valamint a kommunizmus ázsiai hatásairól). Egyik legfontosabb munkája a Hódmezővásárhelyi Emlékpont Múzeum szakmai anyaggyűjtésének koordinálása volt. 2006-ban szerzett abszolutóriumot a PPKE Történelemtudományi Doktori Iskolájában. 2012 és 2014 között ösztöndíjas kutató volt, az állampárt érveléstechnikáját és kommunikációját kutatta a rendszerváltást megelőző és az azt követő években. 2013-tól a RETÖRKI kutatója.

Jónás Róbert (Csenger, 1978)

Történelem szakon szerzett diplomát 2015-ben a Kodolányi János Főiskolán, ahol jelenleg Nemzetközi Tanulmányok mesterszakos hallgató. A főiskola és a RETÖRKI közös kutatói ösztöndíjpályázatának keretében 2016 júniusa és decembere között fél évet kutatói ösztöndíjasként töltött az Archívumban. 2017-től a RETÖRKI Archívum munkatársa.

Kávássy János Előd (Vác, 1973)

Történész. Vácott érettségizett 1991-ben. Pályafutását operatőrként kezdte, majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett angol szakos bölcsész és történelem szakos tanári diplomát 2005-ben. Doktori disszertációjában Ronald Reagan két elnöki periódusának magyar-amerikai kapcsolatait dolgozta fel. 2008 óta számos tanulmánya, illetve publikációja jelent meg tanulmánykötetekben és folyóiratokban, miközben több angol nyelvű kötetet jegyez, részben vagy egészben szakfordítóként. 2015-ben *Nyugati szélben* címmel önálló tanulmánykötete jelent meg, emellett a *Magyar Hírlapban* is rendszeresen publikál. 2013 őszétől a RETÖRKI kutatója.

Kiss Gy. Csaba (Budapest, 1945)

Irodalomtörténész, művelődéstörténész. 1995-2010 között az ELTE Bölcsészettudományi Karán

a Művelődéstörténeti Tanszék docense. Több külföldi egyetemen is oktatott vendégtanárként, így a berlini Humboldt Egyetemen, a Zágrábi Egyetemen, a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen, a prágai Károly Egyetemen és a Varsói Egyetem Hungarológiai Tanszékén is. A Magyar Tudományos Akadémia doktora. Fő kutatási területei a közép-európai nacionalizmusok, a nemzet reprezentációja, magyar-szomszédnépi kapcsolatok és az irodalom szerepe a demokratikus átalakulásban. 1987-ben a Magyar Demokrata Fórum alapító tagja.

Orosz Tímea (Budapest, 1974)

Nyelvész-politológus. 2000-ben nyelvész-német szakos középiskolai tanári diplomát szerzett a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, majd 2011-ben az Állam- és Jogtudományi Karon végzett politológusként. Tanulmányokat folytatott a Bécsi Egyetemen. 2003 és 2012 között a visegrádi országok európai integrációjával kapcsolatos politikatudományi kutatásban vett részt az MTA-PTI-ben. 2013-tól a RETÖRKI kutatója. Kutatási területe: az MSZMP és az MSZP ideológiai változásainak és más baloldali pártok történetének vizsgálata.

Az egyéb írárok szerzőinek életrajzai

Diczházi Bertalan (Szalonna, 1957-2002)

Közgazdász. Középiskolai tanulmányait a kazincbarcikai Irinyi János Vegyipari Szakközépiskolában végezte, majd vegyészmérnök végzettséget szerzett. 1980-ban a 405-ös Társadalompolitikai Kör megalapítója, így vált a magyarországi egyetemi, kollégiumi klubmozgalom egyik legkiemelkedőbb alakjává. Később a politikai élet szervezésébe is bekapcsolódott: 1987-ben részt vett a lakiteleki találkozón, és tagja lett az MDF-nek. A következő évben a FIDESZ megalapításánál is jelen volt, bár a pártba nem lépett be, csak a gazdaságpolitikai bizottságban vállalt feladatot. A rendszerváltás idején kidolgozta a népi részvénytulajdonosi koncepciót, melyet népszerűsített is. Az Antall-kormányban gazdasági kormány-főtanácsadó. Az MDF veresége után az Állami Vagyonügynökségnél és az ÁPV Rt-nél töltött be vezető pozíciókat, majd 1998-tól a Növekedéskutató Intézet igazgatóhelyetteseként dolgozott.

A szerkesztők

Házi Balázs (Budapest, 1987)

Levéltáros. A budapesti Toldy Ferenc Gimnáziumban érettségizett 2006-ban, 2013-ban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett történelem mesterszakos diplomát. A Magyar Országos Levéltár több projektjében is részt vett segédlevéltárosként. Az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa volt 2013-2014-ben, majd 2014 októberétől a RETÖRKI alkalmazásában áll.

Nagymihály Zoltán (Budapest, 1988)

Történész. 2012-ben szerzett diplomát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem történelem szakán, ahol elsősorban a 20. századi magyar történelem és az emigráció kérdéseit kutatta. Szakdolgozata a *Látóhatár* c. müncheni lap történetét, a benne lezajló vitákat, azok következményeit elemezte az 1956-os forradalom hatásának tükrében. 2013-ban és 2014-ben a nemzetpolitikai államtitkárság Körösi Csoma Sándor-programjának ösztöndíjasaként kétszer fél évet töltött a németországi magyar diaszpóra közösségeiben. 2014-től a RETÖRKI munkatársa.

Kiadó:
Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum

Felelős kiadó:
Bíró Zoltán

Kiadó székhelye:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 1-3.

Szerkesztők:
Házi Balázs, Nagymihály Zoltán

Szerkesztőség tagjai:
Jónás Róbert, Marschal Adrienn, Riba András, Szekér Nóra, Szilcz Eszter

Nyelvi lektor:
Budai-Szántó Daniella

Borító és lapterv:
Házi Balázs, RETÖRKI

Szerkesztőség elérhetősége: 1062 Budapest, Andrássy út 100, 1. emelet
szerkesztoseg@retorki.hu

Ingyenes kiadvány. Megjelenik negyedévenként.

HU ISSN 1589-0228 (nyomtatott)

HU ISSN 2498-9193 (online)

Lapunk megjelenését a Szerencsejáték Service Nonprofit Kft. támogatja.

...szabadíts meg a gonosztól

MAGYAR DEMOKRATA FÓRUM

Az MDF egy korai plakátja.
Lakitelek, Rendszerváltó Archívum